

స్వ తంత్ర భేరి

(అభ్యుదయ నాటిక)

రచయిత :

భూషణ్ బాబు

ప్రగతి పబ్లికేషన్సు,

పోతవరం

1 మార్చి 1951

ముఖచిత్ర శిల్పి : దాసరి వీరయ్య

సమర్పణ

చిన్నా! నీవున్నావని అనుకొన్నా!

నా హృదయంలో

ఎన్నెన్నో భావాలనుతీసి

తిన్నగ కన్నులు మూశావా?

అన్నా! నీవున్నని చిన్నకాలమైనా!

ఎన్నెన్నో మన్ననలందీ

తిన్నగ నుంటావని నేననుకొన్నా!

కన్నా! నీవున్నని స్వర్గరత్ననా!

మా కన్నుల బాష్పాలలాగే

ఉన్నవియోయ్!

అన్నన్నా! నీవెంటనే నేనున్నానోయ్!

నావెంటనే నీవున్నావని తెలుసోయ్!

అన్నా! నీ నేస్తం కావాలోయ్,

సత్యం! నీవు స్వర్గంలో వున్నా

నేనొస్తానోయ్! నేస్తం.

ప్రజావాహినికి

“విప్లవమంటే ప్రభుత్వంపై తిరగబడదమనుకున్నారా? కాదు. అన్యాయాలను చేయవద్దా అదీకాదు. దోపిడీదారనామా? చురీ....దాదు.

మనకు కావలసిన సర్వహక్కులను మనవాండ్లను తగవులాడి, సంపాదించుకొని మానవజీవితమును సుఖాంతంగా నడవడమే విప్లవ సందేశమంటారు. పీడిత ప్రజలకు కావలసిన సర్వహక్కులను, పెట్టుబడిదారులకు, ప్రభుత్వమునకు తెలిసేలాగున తెలియజేయాలి. వారికి మానవ సహజధర్మాలను నిరూపించాలి! వారినుండి మనహక్కులను మనము పొందేంతవరకు ప్రజాసహాయంతో పెద్దలు గుర్తించేలా చేయడమే పీడితప్రజలకు ప్రయోదాయకము.

నేటి సంఘములోనే కాదు.....ఎప్పుడు ప్రపంచములో పీడింపబడే జాతి పీడించేజాతి అను రెండుతెగలున్నాయి! ఆరెంటికి మధ్యజరిగే సంఘరణనే విప్లవమంటారు. అది పూర్తి అయి సుఖమనుభవించునాడు సుఖ సామ్రాజ్యమంటారు. మనహక్కులను యెలా సంపాదించాలంటే దానికి యీ స్వతంత్రభేరి చదవండి. ఇంకకలవ్.

:- అభివాదములు :-

నాటకమునకు తగుపైన సలహాలనొసంగి ప్రేమతో ఆశీర్వదించిన శ్రీరాంషాగారికి నా అభివాదములు.

సాహిత్యరంగమునకు ప్రవేశింపమనియు, అందుకు అనువగూ మార్గములు, ఆర్థికముగా సహాయముచేయు సుత్సాహముతో నన్ను రచయితగా చేయవలయునని సంకల్పించిన నా బాల్యమిత్రులు, శ్రీ బుల్లాకోటారెడ్డిగారు, శ్రీ సుందరరామిరెడ్డి (కోపూరు) గార్లకు ప్రణామములు. మరియు, ఆర్థికలోపమున నలిగిపోతున్న నన్ను చూచి ఆదరపూర్వకముగ చేరబలించి, ఆర్థిక సహాయముచేసి “ప్రగతి” కి దారిచూపించిన నాఅనుంగు మిత్రుడు శ్రీ తుమ్మల వేంకటరెడ్డిగారికి (రావల్ల) నాధన్యవాదములు. అనేకమంది మిత్రులు గ్రంథమాలకు సహాయపడి జయం కూర్చినందుకు నాజేజేలు.

ఇటు మీ

—భూషణ్ బాబు—

ప్రవేశిక

అణచి వుంచటానికే సర్వవిధాలా ప్రయత్నించే భౌతిక శక్తుల కిరాతకత్వంలో నలిగి, కొనప్రాణంతో తన ఆసక్తిని సూచిస్తూ వేసిన పొలికేకయే యీ స్వతంత్రభేదీ నాదం. దీనికి ఆ గౌరవం ఉంది.

క్రథ సుఖాంతమైనా జీవితం సుఖాంతం కాలేదు. నిజాని కలలతో ఆ తేడా ఎప్పుడూ ఉంది. అయితే కలగనటం తప్పకాదు. కలలు ఆశల ఊహించిత్రాలు.

—రాంషా

తర్వాప్పల వర్ణిక

పేజీ	సం.క్ర.	తర్వా	ఒప్పు
2	9	కాలెడె	కాలేదే
-	20	జితం	జీతం
-	28	కూలీలకు	కూలీలకు
-	30	చేసుకున్నాము	చేసుకున్నాము
3	4	వ్యాపించిది	వ్యాపించిది
-	10	విడదీసి	విడదీసి
4	22	పెదనేరమామీరు?	పెదనేరమా? మీరు
5	17	పీచెదిగివస్తారు	పీచెదిగివస్తారు
5	23	మ్రొగిందీ	మ్రొగిందీ
6	4	ఉంటేనే	ఉంటేనే
7	3	చేసేరు	చేసేరు
8	3	నుబ్బన్న	నుబ్బన్న
9	1	నీకేయినున్నా	నీకేయినున్నా
9	15	వచ్చేయిమంటే	వచ్చుమంటే
-	20	నాకేమిటాయ్	నాకేమిటాయ్
10	8	ఏమిట	ఏమిటి
	30	ఇప్పుడి	ఇప్పుడి
11	33	ఇంతవంతు	ఇంతవరకు
12	26	రక్	రమేక్
14	33	విజ్ఞానమును	విజ్ఞానమును
15	7	చిల్లెమ్మా	చిల్లెమ్మా
-	23	అయ్యగోరు	అయ్యగోరు
18	7	శుదురు	వెళుదురు
17	16	తెచ్చినట్టు	తెచ్చినట్టు
-	17	యట్లావచ్చిందో	యట్లావచ్చిందో
-	23	అన్నమాట	అన్నమాట
-	29	తెచ్చిపెట్టాడు	తెచ్చిపెట్టాడు
18	32	అన్నాయ	అన్నాయ
19		చేస్తే	చేస్తే
21	11	పెద్దలు	పెద్దలు
22	26	పాల్కంటే	పాల్కంటే
22	10	స్వాధీనం	స్వాధీనం
32	13	అయితే	అయితే
	25	ఎంతాకారు	ఎంతాకారు

22	28	సమ్మెలోపాటాంబే	సమ్మెలోపాటాంబే
23	21	నరకు	పరకు
-	-	ఆందుకు	ఆందుకు
24	5	పోజి	పోజి
-	-	అచేమెనా	అచేమెనా
	12	గోధను	గోధను
	23	లిసా	నిలుసా
	32	శరకం	శంకరం
28	29	వ్యవహారం	వ్యవహారం
28	21	దమ	తమ
37	24	పట్టకపోయ్	పట్టకపోయ్
38	23	మాటలతో	మాటలతో
39	18	మంగ్రవర్ధంగా	మంగ్రవర్ధంగా
40	19	నైవా	నైవా
44	15	ఏమటయ్యా	ఏమటయ్యా
47	2	మాటవిని	మాటనిని
-	10	మూసావుకద	మూసావుకదా
-	13	ప్రస్తావించుటకు	ప్రస్తావించుటకు
48	2	మధ్యవర్తిలతోటి	మధ్యవర్తిలతోటి
50	32	నొంటివాడను	నొంటివాడను
51	24	యింటినెపైనా	యింటినెపైనా
-	32	అక్క	అక్క
52	16	ఎముంది	ఎముంది
54	1	ఎంత యెగిరావో	ఎంత యెగిరావో
54		కానులు	కానులు
55	21	కలుపించుటలేదు	కనుపించుటలేదు
57	19	ఎవరినినువ్వు	ఎవరినినువ్వు
57	25	గడప	గడప
58	10	పాటపాడుచుండును	పాటపాడుచుండును
58	15	మానే	మానే
58	22	మది	మది
59	8	కడబడే	తడబడే
-	35	చిలిపితనం	చిలిపితనం
63	4	లేవనుంకించు	లేవనుంకించు
-	24	ప్రార్థిస్తున్నా	ప్రార్థిస్తున్నా
64	5	భాధలు	భాధలు

భూమికలు

రమేశ్ బాబు	:	కథానాయకుడు
శేఖర్	:	జమీందారుని కొడుకు
శంకరం	:	కూలీల మేస్త్రీ
రఘునాథరావు	:	జమీందారు
రామశాస్త్రి	:	కథానాయకుని తండ్రి
రంగశర్మ	:	వైద్యుని వేటుదారు
నరసయ్య	:	గ్రామరైతు
సుబ్బన్న	:	శాస్త్రీగారి పాతేరు
భిక్షుకుడు	:	
కర్రవాడు	:	భిక్షుకుని అనుచరుడు
శోభ	:	మేస్త్రీ చెల్లెలు
రాజమ్మ	:	కథానాయకి
మంగమ్మ	:	కథానాయకి తల్లి

స్వ త ం త్ర భే రీ

ప్రథమాంకము

మొదటి రంగము

[భీష్మకుడు తెరముందుభాగంలో పాట పాడుకుంటూ కుట్టవాని
పట్టుకొని సితారు మీటుతూ పోవుచు.]

విశ్వానాథుఁడు :- (గీతం)

విచ్చమెయ్యండి నామి విచ్చమెయ్యండి
 కూటికిలేక చచ్చిపోయే కర్మణిపురి కడుపులుమాది
 విచ్చమెయ్యండి నామి విచ్చమెయ్యండి
 రక్షముచేసిన కడుపులు నిండని
 కర్మణిపురి కండలుపించే శాలమురో మామండేరువు
 విచ్చమెయ్యండి నామి విచ్చమెయ్యండి
 కర్షకయోధులు కార్మికపీఠలు
 కదలివచ్చి మాచిపురో చిచ్చునార్పండి
 నామి విచ్చమెయ్యండి నామి విచ్చమెయ్యండి
 చచ్చిపోతున్నాం మేము చచ్చిపోతున్నాం
 విచ్చమెయ్యండి నామి విచ్చమెయ్యండి
 వచ్చనిదేశం చిచ్చుతో మండి .
 వచ్చనితోరణ మచ్చుగమానె
 శాలమొచ్చింది నామి
 విచ్చమెయ్యండి నామి విచ్చమెయ్యండి

రెండవ రంగము

(రఘురాధిపాత్రుగారు టేబిల్ ముందు కుర్చీపై కూర్చున్న ఖైల్లుచూచు కొంటూంటారు; సిగరెట్టు నోక్లో ఉంది. ఖద్దరుటోపి టేబిల్ మీద ఉంది.)

రఘు:- (రసలో) ఇవాళ హడావిడినీ ఉన్నా రాడేమో. దొంగవెధనలు నెలకు రెండుకోజులు నెలవతో పోతూ ఉంటుంది. యిలా ఉంటే యింక వ్యవహారమంతా తాను తాను కాలిసిందే! (తాను మిటికొని చూచి) ఆ! యివ్వాలి ఫ్యాక్టరీ చూడమని రాత్రే నాకు రాసివచ్చారు కూలీలతో కలసి; ఆ శంకరంగాణి నేను వెళ్ళాను. గంట పూర్తి అయితే పంపరావారు పోయినట్టే! వీడు యింకా రావడే? (సిగరెట్ పుట్టాయుండును.)

శంకర:- (ప్రవేశించి) సమస్కారం గారు.

రఘు:- విహాయ్ ! యీ ఫ్యాక్టరీ యింకా తాళాలు టేబిల్ మీద ఉన్నాయ్ ; నాకర్థం కావడంలేదు మీరింటే.

శంక:- విముంది, బాబు! పనివారలను గింజ ఫ్యాక్టరీలోనే యిస్తు మాలిచాలేటంత యిస్తే

రఘు:- యిస్తే.....? అంతతో అయిందా? మీ కంత అయిన సరిపడదుగా? ఆశకు అంతుండాలోయ్! ఒకరు చెప్పే ని యెగిరిపడకూడదు.

శంక:- ఒకరు చెప్పే జేముంది బాబు! మాయిబ్బందలు మాకు తెలియవా!

రఘు:- ఇంకేమన్నా ఉంటే యేకరువు పెట్టండి అడీ చూదాం!

శంక:- బాబుగారూ! మేము కోరేవి బహుస్వల్పం. పదిహేనుకోజులు జీతముమీద అవునరపడినపుడు శలవు. మొన్న చూడండి నుబ్బయ్యపరిచేస్తూ ఫ్యాక్టరీలోనే పడిపోయాడు జబ్బుతో, అలాంటివారికి వైద్యసహాయం, ఒక నెలకోజులు జీతంమీద శలవు!

రఘు:- ఆహా! హా! యింకా! యింకా!

శంక:- నిండుమాసాలతో ఉన్న గర్భిణీస్త్రీలకు రెండుమాసములు జీతంమీద శలవు దయ చేయండిని మా మొదటగా వారు చెప్పారు.

రఘు:- ఇంకా శలవియ్యడంయ్యా! గిర్బానానంబు మూడుమాసాలు, పెండ్లికి పది మాసాలు. ఒక కడుపు, ఒక మేడ, ఒక బంగారాళూ, దానికి నీటివసతులు, దానిమట్టు యింకా యింకా యేమైన వసతులు యేర్పరచమంటారా? .....మీరు చెప్పిది కూలీపని అని తెలుసుకున్నారా? ఇదేం కలెక్టరుద్యోగమనుకున్నారా?

శంక:- అవును బాబుగారూ! యిందులో విద్యోగ మేముందంటారు? కూలీలకు కావలసినది వారి అవసర ఆరోగ్యములు. అందుకని మేము ప్రకటనగా మాకు కావలసిన వసతులు తమతో మనవిచేసుకున్నాము. తమ దయమీద ఆధారపడి వున్నాము కదా!

రఘు:- ఇది దయకాదోయ్! దొర్లస్వమున పడిగినట్లు కనుపించడంలేదా! మీరంతా ఏకమై యేం చేద్దామని, ఆ పప్పులు నావగ్గర ఉడకవు.

శంకః.. తమదయమీదనే ఆధారపడి ప్రార్థిస్తాను. నెలరోజులక్రిందకు తమకు తెలుపుకున్నాం. ఇంతవరకు జవాబులేకుంటే ఈరోజు మమ్మెచ్చేదామని నిర్ణయించాం.

రఘుః.. సమ్మె! సమ్మె! ఏమిసమ్మె!! ఈరోగం ఉద్యోగాలు చేసేవాళ్ళదగరమంది ఊళ్లు ఊడిచేవారివగతు వ్యాపించింది. ఈరోగానికి మందుకనుక్కోలేకపోయారు. నాకుమాత్రం అమందు తెలుసు. ఇదిగో మీగు పనిచెయ్యక పోలేపోయారుగాని, ఫ్యాక్టరీ ఆవరణ ప్రాంతాలలో యెక్కడాకనుపించ గూడదు. మర్యాదగా చెప్తే విసిండి. లేక పోతే తెలుపాలు కాపలపెట్టండి.

శంకః.. అయితే బాబుగారూ! తాము మా మనవి ఆలకించుకుంటు. మా మీద దయ కలుగడం లేదా? బాబూ! తమ ఫ్యాక్టరీలో దొంగ కాలా నుండో పనిచేస్తూ యీ రక్షణావులలో ప్రతిదక్కనిందువును వివదిసి, నినియోగించి మీకు భాగ్యం చేకూర్చిన యీసూత్ర ప్రజానీకాన్ని కనకలం బాటకొర పగించు కొంటున్నారా! దయ యించి మాకో కొంగ్గలు మన్నించండి.

రఘుః.. ఓయీ! శంకరం! దీనివల యెంత నష్టంవచ్చినా నేన మాత్రం ఈ చుట్టలు కంగీ కరించను. ఇదిగో! మనలో మాట; నీకు మాత్రం కొంత వీతం పొచ్చిస్తూ ఉంటూ! వారిని యెట్లాగో నరిచూడు. కాదుంటే నీని అనుకోను.

శంకః.. బాబయ్యా! ఇది నాయెక్కడి అవకాశం కాదు. ప్రతి కూలీ కష్టపిని జీవనభృతి విషయంగాని నాయెక్కడి సౌఖ్యమును గూర్చిన వార్తగాదు. పున్నించండి. నేను నా ఒక్కడి కోసం తోడి సోదరుల కితం పాడుచేయను. వారికి లేని సుఖం నాకు మాత్రం లేకపో? నాకు కావలసినవే వారికి కావలసిన యుండగా నాకు ప్రసాదించ దలచిన తాము నేరలంబించి సాయంజేస్తే ప్రతి పేదజీవి ఆనందించుతాడు.

రఘుః.. శ్రుతిమించి రాగాన పడుతోంటే! ఒక్క మారు ఆలోచించుకో! మీశ్రేయస్సు కోరి చెబుతున్నా. ఫ్యాక్టరీ బంద్ చేశానా సమ్మెవది యుండవలసినదే! పేద ముండావాళ్లు బ్రతికి పోతారనే ఫ్యాక్టరీ నడుపుతున్నా. లేకుంటే నాకెందుకీ దొర్లుగొప్పని.

శంకః.. బాబుగారూ! లక్ష చెప్పండి. మా హక్కులు అంగీకరిస్తారా తాళాలు యిలా ఇవ్వండి. లేక పోతే యింక మీయివ్వం. కూలీలు మాత్రం పనిలోకి రామని పట్టు బట్టరు. సమ్మెమాత్రం సాగుతుంది. మీద మీయివ్వం.

రఘుః.. ఇస్తాలకన్నా కష్టాలు ముందు మీరు అనుభవించ వలసిఉంది. మర్యాదగా నా మాట మీద ఆధారపడి ఉండండి. ఇంకా రాబడి జానీ అయితే యేమైనా ఆలోచించి యే నలుగురికో కూలీ జానీయిస్తా! లేక పోతే యింకకొత్త కూలీలను చూచుకుంటా.

రంగశర్మః.. (పవేశం) నమస్కారాలు - రఘునాథరావుగారూ!

రఘుః.. ఏమండీ! రంగశర్మగారూ! నుంచి నమయానికే వచ్చారు. నేనే కబురంపుడా నును కొంటున్నా!

రంగ:- నాకూ! తెలిసింది. మాచ్చాబ్బోనుండి కన్నాఉంటే స్వాక్రమీ కూలీలు సమ్మె చేస్తున్నారని, విచారించి కెళ్తుమని చెప్పా... ఏమోయ్! శంకరం! బాబుగారు చెప్పినట్లు వినిండి. మీకు వారు గావాలిగాని పలువురు పలుమాటలు చెప్తారు. లాభమేముంది చెప్పండి. వారు ఇవ్వాలిమీరు తినాలి.

శంక:- మేము కష్టంకన్నాఉంటే యిస్తున్నార. ఆయిచ్చేస్తానా సరిపడేలా దయచేయమనే మామనవి. ఆపైన మా నడ, సామన్యమైన కష్టసాయ లో శలవు దయచేయమనేగా కోరింది!

రఘు:- ఇంక ఆశయో! కన్నారా రంగశర్మగారూ! కూలీ జాస్తిగాయివ్వాలట, శలవలు కావాలట వంటివి - ఇవి ఉద్యోగాలండి. నెత్తిన రూపాయిపెడితే టోలి చెయ్యని పెడలించికి పాడలాపట్నాలు వస్తుంటే బడాయిజాస్తి. పని చెయ్యమని బింకాలు; ఏమి యేడుస్తాలో పనిచెయ్యక పస్తుంటారా? నేనూ చూస్తూ వీరి నిజాయితీ!

శంక:- బాబుగారూ! క్షమించండి. వేము కోరింది తీగని కోర్కెలుగాదు, నిజాయితీని చూపించకండి. ఈరోజువరకు దీపవాళ్లు నూటికి తొంభైతొమ్మిదిమంది మాటకు కట్టుబడి జీవించేవారే!

రంగ:- బాబుగారు పరమ ధార్మికలు. వారు మిగిలినవారికి యీ మాత్రం పనిచూపబట్టి ఇంతమాత్రంగానైనా జీవించేస్తారు. వారు కవాలం బంద్ అంటే మీ పొట్టలో ఏముంటుందో చెప్పండి. ఆపైనవారు వేరే కూలీలనుకెట్టి పని చేయించుకోకుండా ఆశంలేమిటి ప్యాక్టీరిముందు. ఆలా జరిగించడం చాలా అన్యాయమంటాను. ఏమైనానరే బాబుగారు చెప్పినట్లు నడపడం మంచిదంటాను. తరువాత మీరే కష్టాలు పడతారు. పెద్దవారితో వ్యవహారం.

శంక:- మా కష్టములు చెప్పకొని కష్టమునకు తగిన కూలీ నిమ్మనడం పెద్దనేగనూ మీరే? మాట్లాడే భావాలేమిటో నాకు సరేగా అర్థంగావడం లేదు బాబు.

రఘు:- పదిరోజులు కష్టంలేగాని ఆంతు పట్టదులేండి. ఇంక దయచేయండి, నేను వచ్చి కొత్త కూలీలతో పని సాగిస్తాను. మీరావైపైనా కనుపించకండి. యింక పో!

శంక:- ఆయితే నెళ్ళమంటారా? సమ్మెకు సమ్మతించారన్నమాట. ఆక్రొత్తకూలీలు మాత్రం కూలీచాలకుండా పనిచేస్తారా? వారుమాత్రం పేదలుకారు? వారికి మాత్రం ఆగిగ్యఅవసరములుండవూ? ఇంతకుపూర్వం వీరుమాత్రం ఆక్రొత్తకూలీలు కారూ? బాబుగారూ యెందుకింతవ్యవహారం? దయయించి మేముడిగినవానిని మాకు దయచేయండి. పనిమొదలు పెడతాము.

రంగ:- ఇందుకువారు యేమాత్రం ఒప్పుకోరు. వారుచెప్పేదానికి మీరే ఒప్పుకొని తీరాలి. ఇందుకు భిన్నంగా వారు నడుచుకోరు.

శంక:- అయితే సమ్మె తప్పదన్నమాట,..... (పోవును)

- రంగ:- ఏమండీ వీడు వాండ్ల పెళ్లన్నమాట బాగానే ఉంది. ఈ వధ్య మనరామశాస్త్రి కమారడు వీడితో మాటాడుతూన్నాడు. ఈ పయమే యుండదుకదా?
- రఘు:- రవేళ్! వాడు: నాటెయ్యలలో యెళ్ళడ జోక్యం కలుగజేసుకోడు. వాడికి వీడికి పొల్లెక్కడ కలుస్తంది. చిన్నప్పటి సహవాసమంటే ఉండకచ్చు.
- రంగ:- కాదండోయ్! రఘునాథరావుగారూ! ఈయన ఈవధ్య ధనికలను తూర్పుర వడుతూ పత్రికలనిండా వ్రాస్తున్నాడు. ఏదో వనక స్త్రీగారి గంటడు కదా అని చూస్తూఉంటే నుతిమించిపోతూంది. అంకిని అంహేళనకేస్తూ మాటాడు తుంటాడు. అందువలన అనుమానించాల్సి వస్తోంది. లేకుంటే వానికాస్త్రికొడుకు కైన నాకేం కోపం?
- రఘు:- ఆ! అదేమి మాటలేండి. అయినావాడికై నొక కన్నుంచదాం. బేను, ఈ శంకరంగాడికి యిన్ని తెలితేటలు యెక్కడివాయని యె చిస్తున్నా! కొద్దిగా రవేళ్ చెయ్యటగిలిందేమో?
- రంగ:- తగిలెండవచ్చునే లేలస్తా. అయినా మీరుచెప్పినట్లు రావకాస్త్రీని హెచ్చరిస్తాడే.
- రఘు:- హెచ్చరించండి మందలిస్తాడు పిలవాణ్ణి.
- రంగ:- వీడితో చెప్పేస్తా మిగిల్లు కొట్లో కూర్చోతే యారోజే పనిప్రారంభించండి. వీడిదిగిస్తారు. మీ వారి పొట్టిలో అంలు కులె తగిలిపోతుంది.
- రఘు:- ఫ్యాన్సీదట్టూ రచ్చగా ఉంటే ఒక్కో కూర్చోబువత్రం రావడూ, ఆపైన పని సాగకపో?
- రంగ:- ఏమండీ సాగక! మీరు తెలియం గేమంది. నాలుగు లాటలు విసరితే సరి. పని సాగుతుంది.
- రఘు:- అలా అయితే పోదాం గండి. (బట్టలు నెడతరు. బేరవడుతుంది)

—మధ్యమం—

మూడవ రంగము

(రామశాస్త్రిగారి యిల్లు-రామశాస్త్రి వేదపారాయణం చేస్తుంటాడు)
తెరలేచును.

|| ముచ్చటే లోహనిగతైః బద్ధః రాష్ట్రమయై స్తథా
అహంకార నిబిద్ధస్తు నతదా విద్విషముచ్చటే.

- రంగ:- (ప్రవేశం) నమస్కారాలు శాస్త్రిగారూ!
- రామ:- నమస్కారం శర్మగారూ! దయచేసి కూర్చోండి.
- రంగ:- ఏమండీ! వేదం పారాయణం చేస్తున్నారా? (కూర్చుంటును)
- రామ:- ఏమిటోలేండి పెద్దముఠావాణ్ణి, కాలం వెళ్ళిపోయిందా?

రంగం:- మనవూరు మారిపోయిందండి! మన ముండుగానే మన కైదురుతిరిగే వాంగ్మోబైల్స్ అయ్యారు.

రామ:- వనండుగానే మనవూళ్ళో దెదురునడిచేవాండా; ఆలా యెళ్ళడూ జరిగింది. జాగ్రత్తానికి వీలులేదు.

రంగం:- అమాట నాకులేను. కానీ... యిళ్ళటి కట్టగుంటలు వన కైదురుతిరిగే పరిస్థితులలో మారిపోయారు. ఇళ్ళడు రఘునాథరావుగారి దగ్గరనుండే యిటు పోతూ చూచి పోదామని వచ్చా.

రామ:- ఏమిటి విశేషాలు?

రంగం:- ఏముంది రఘునాథరావుగారి చని అటయిటుగావుంది. ఇవ్వాలనుండి ఫ్యాక్టరీ మూత, అందులో పడి ఆయన హడావిడిగా ఉన్నాడు.

రామ:- ఎందుకు ఫ్యాక్టరీమూత, వాళ్ళ అబ్బాయికి యేమైనా భుక్తకార్యం మొదలైతేడా ఏమిటి?

రంగం:- శుభకార్యాలు కాదు, చట్టబంధలు కాదు, కూలీలు సమ్మె మొదలైతేరు.

రామ:- రఘునాథరావుగారి మీదే పంతం, ఓరివెధనలు ఓరి పీళ్ళదుంపతేగ, పెద్ద పులితో చెర్లలు మాడుతున్నారా? వాళ్ళకంతమూర మొండకొచ్చిందంట?

రంగం:- వచ్చే దేముంది. వాళ్ళ కూలీలు పెంచమని, అవసరములకు కొనిపాటి శలవు కావాలని!

రామ:- అందుకాయ నేమన్నాడు. కాదనే ఘటం గాదే?

రంగం:- చూస్తూ! చూస్తూ! ఎలా కర్చుపెడతాడయ్యా నృధాగా. అందులో యొకరిద్దరికీ గాదు, అందరికీ నట—

రామ:- ఆ! అందుకే ఆయన కాదన్నాడు. నాప బాగా అగమయింది వారితత్వం.

రంగం:- అజేకారు. ఒక రవ్వ మనవాడి మీద కన్నపడింది ఆయనకు.

రామ:- ఎవరిమీద! మావాడి మీదనా?

రంగం:- ఔను.

రామ:- నిజమే! మంచిచలాక ఆయనవాడు. అందుకే వాడిమీద కన్నపడింది. ఏదైనా ఉద్యోగముందా ఏమిటి! మావాడిని కాబట్టి అట్టే నామంచినే పడకుంటావ్

రంగం:- తగలబడినా ఉంది. నీకలోచన. అదికాదయ్యా వ్యవహారం యెదురు తిరిగింది. మనవాడే ఆసమ్మెకు మూలకారణమని తలంచుచున్నాడు. ఈమధ్య రమేష్ ఆకూలీలమేన్బ్రీ కంకరంతో మాట్లాడు తున్నాడట.

రామ:- ఓరివెధన! నీకందు కొచ్చిందిరా ఆవెళ్ళలతోటి.

రంగం:- అందునుగురించి మనలో మాటగా అబ్బాయిని మందలించమని చెప్పాడు.

రామ:- అంతకన్నానా! తప్పకుండా కూకలేస్తా! ఆనెళ్ళ కూడా పోకుండా చూస్తా

రంగం:- మనకుండే పలుకు బడికి, మనగౌరవాలకు యేమాత్రం అబ్బాయిని వ్యతిరేకంగా నడువనివ్వకు. జాగ్రత్తగా ఉంటేనే యీకాలంలో యింత సంపాదించుకోనేది,

రామ:- సినామే శక్తగాయా! పిల్లకానిచేతెలుసు ఉండేట్లేబట్టి సంగతి! సరే కథునాథ రావుగారిని జిల్లా కాంగ్రెస్ ప్రసిడెంటుగా చేసేరటగా?

రంగ:- ఆచేసేరు. మన పూరి కాంగ్రెస్ ప్రసిడెంటుగా నిన్ను చెయ్యాలనుకున్నాడు.

రామ:- నువ్వేనా మన కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి.

రంగ:- అ! నేను గాక యింకెవరుంటారు. చెప్పండి. ఊళ్లో వెళ్ళడంపరు ఆత్మరక్షాన మంతుచుటని వాళ్ళేగా!

రామ:- నీళ్ళకుతోడు ఆత్మరక్షాన ముంటేనా! మనల్ని బ్రతుకనియ్యడమే! దొంగ ముండా కొడుకులు, పెద్దాల్లేదు చిన్నా లేదు.

రంగ:- సరేగాని! శాస్త్రిగారు! మీమక్తాదారుడు పోయినదసా యెట్లుత నమ్మే డటగా?

రామ:- అతగాడికి తోక లోపలికి నీకుతోంది. పోయినదసా మక్తాలద్దగిరే గునును పడాడు. చెధప.

రంగ:- ఈసంవత్సరం ఆసలు పండలేదు భూములు. మీకెలా మక్తాలు యిచ్చు కొంటాడో! మీరుమాత్రం చిల్లిగవ్వ తగ్గనియ్యకండి. భూము లంటే అల్లుపై పోతుంది.

రామ:- మక్తా తగ్గనివ్వడమే. కానీతగినా కటకట వత్తడమే. కాకపోతే వాడి పెండ్లాంమెళ్ళో నగదు అంగడికెట్టమంటాను. నాకేం చెప్తులు తప్పుగుట్టలేదు శక్తగాయా!

రంగ:- సరసయ్య ఎలపల అనగానే పోసీలే అంటావేమోనని చెప్తుకున్నా.

రామ:- వాడి వలసలలు బలబలలు నాదగ్గరసాగవు. బాస్తి పండితే నాకీస్తాడా నీకి స్తాడా! ఎవడి కవ్వనుఖాలు వారివి. చమ్మిడిలతో కక్కంచను. లేకపోతే భూమి యింకొకళ్ళకు యిచ్చుచంటూ వ్యాజ్యమేస్తా!

రంగ:- మంచి మాటన్నారు. ఇంక నెళ్ళవస్తా. మీరుమాత్రం మనవాణ్ని మందలించండి. (వెళ్ళును)

రామ:- (మరల పుస్తకం విప్పి కళ్ళజోడు తగిలించుకొంటూ ఉండును ఇంతలో సుబ్బన్న ప్రవేశం.)

సుబ్బన్న:- ఓండాలు తాబయ్య!

రామ:- ఏరా సుబ్బన్నా! పోయిన చుసేమైంది?

సుబ్బన్న:- నన్నాడు బాబూ! నన్నుమామ యెడకు నీరెట్టు కుంటుందాడు.

రామ:- ఏమియ్యో! వీడిఎడు ఏట్లోగలువ. ఆహవాన్యపోయి ఆరు గోజులైనా మక్తాలు యివ్వకుండా మీన మేమిలు లేక్క పెడుతున్నాడు. మొండి ముండా కొడుకు.

సుబ్బన్న:- బాబయ్యా! నన్నానే ఉంటాడు. కొదమరైతుల్ని పిలిచివచ్చిడ. రావమ్మ గారి సుబ్బయ్య పూచెల్లిగాడు. రంగమ్మగారి వెంకయ్య పాలంపోయాడో. యియినదిగా అందరూలేరండీ.

రామ:- నీవు కూడా లేకుండా పోకపోయావు. దొంగచెడన. యెంతసేపటికీ అబద్ధం చెప్పడం తప్పితే యేమింది. ఏడి నరసయ్య యింకారాలేదు?

సుబ్బన్న:- (మనసులో) ఉన్న నాచావు ఏమన్నా నరసాడా. లేని నాబోటోడ్ని యెప్పుంటుండోచూడు. నాకొండే (ప్రకాశంగా) అవును బాబయ్యా మీరు ఉండబట్టి కనపడా, లేకపోతే పోయిందేవాడే.

రామ:- ఎక్కడికీరా దొంగ చెఫవా?

సుబ్బన్న:- మన తోటలోకి కదండి!

రామ:- ఏటాకి చెప్తానంటావేమో ననిల!

సుబ్బన్న:- మీరే కదండి యేటాకి పోయేని పొనున్నే.

రామ:- ఏడావువుగాని బయట చెప్పాల మోత అవుతుంది. అటుచూడు.

సుబ్బన్న:- నర్సమామ లాగుండిలేండి బాబయ్యా!

నరసయ్య:- (ప్రవేశం) దక్కాలు బాబయ్య! నేనేద్దామనుకుంటేమనిషోచ్చి బాబూ గారు పిలవమన్నా రన్నాడు.

రామ:- ఏం, బాగున్నావా? నువ్వేమో రోజులక్రింద కనుపడ్డావ్. మరి కంట్లో చుక్కయిపోయావ్

నరస:- ఏమిందిబాబు. ఉన్న ఉలిపిత్తుకూడా అదను. ఈ అదనున 'రైతుకు' తీరుబడి ఉండదుగా!

సుబ్బన్న:- అవును! నర్సమామ చక్కబోడిచిన యాలకాడల్లే సందేల బువ్వలే గదే వచ్చేది. బాంబలకేం చెబుదాం నేర్వించగతి. వారు మారాజులు.

రామ:- ఏడావువులే నువ్వు నేర్వించ. బహునేర్వించే నేవాడికన్నా చెల్లదు. అబ్బాయి దొడ్లో ఉన్నాడేమో చూడు.

సుబ్బన్న:- చిన్నప్పటినుంచి మీరుగర్ గిదిండి యేడవడం. ఇంటిం వచ్చిన తైనిలేండి నేర్వించ. (చెప్పును)

రామ:- ఏమోయ్ నరసయ్యా! అమావాస్య పోయి అరునాళ్లు అయినా మక్తా చెల్లించ పలుచుకోలేదా?

నరస:- అదేందిబాబు! అలాగంటారు. ఇట్లామని ప్రయత్నం చేస్తున్నా. తమకు తెలియందేముంది. వరదకు వంటలు పండికపోయి నానాగడ్డి కరుస్తున్నా డబ్బుకు.

రామ:- నీకు డబ్బు చిక్కలేదని నాకు మక్తా యివ్వడంబురో లేదన్నమాట. ఇంత కాలం జరిగితే లాభంలేవోయ్ నరసయ్యా!

నరస:- బాబు యివ్వక తప్పకుండా. మాట నిలబెట్టుకోవాలిగదా అనుకున్న నానికి వారంరోజులు అటుయిటుగా ఇస్తానండి.

రామ:- నరసయ్యా! డబ్బు కొక్కరోజు గడిచిన నామనమారుకోదు. అనుకున్న ప్రకారం జరిగితేనే నామననుకు శాంతి. పోయిన సంవత్సరమే కాదన్నా, కాని కళ్ళమీద పడ్డావని, చెడ్డకుటుంబానికి చెందినవాడవని యింతమాత్రం ఆల

స్వముచేసినా ఓర్పుకుంటూ నీవేయిస్తున్నా; ఇలా అయితేమాత్రం నాభూమి నాకు ఒప్పుకొన్నప్పుడు బాగుంటుంది. ఇంక నీకునాకు తూగదు.

నరస:- అదేంది బాబయ్యా! అలాగంటే ఈనీడవాణి యేంచేసినట్టు. తమడబ్బు తమకు ముద్దరనుద్దిగా చెల్లిస్తున్నాగా! ఈసంవత్సరమైన వేసిన విత్తు వరదకుపోయి సముద్రం పాలయిందికాబట్టి యింత ఆలస్యమైంది. లేకుంటే యెప్పుడైన తమతో చెప్పిన మాటకు యెదురైందంటారా?

సుబ్బన్న:- బాబుగారూ! చిన్నయ్య నొడ్డోలేడండి. ఊళ్లోకెల్లినట్లుగా అప్పన్న సెప్పాడు.

రామ:- అటువైపైనా వెళ్లి ఇలా పిల్చుంటారా! వీడితో విసిగెత్తి పోతూంది. ఇల్లువాకిలి వట్టేలా ఉండలేదు వీడికి.

సుబ్బన్న:- చిన్నబాబు యెక్కడుంటాడు బాబయ్యా!

రామ:- ఎక్కడున్నాడని చెప్పేదిరానెధన. వెతికి పిలుచుకరా!

సుబ్బన్న:- చిత్తం బాబయ్యా! (వెళ్ళును)

రామ:- ఏమోయే నరసయ్యా! యిప్పుడైనా తెచ్చావా పెంతు

నరస:- ఉన్నట్లు పిలుపుంటే నిల్చున్నవళ్ళంగా వచ్చామంటే వచ్చే సోమవారం

రామ:- వాయిదాలు వేస్తున్నావ్. యిదేంవ్యాజ్యంకాదు. నాక రావలసిన మక్తా గుత్త ముద్దర నుద్దిగా కట్టివెయ్యి ఆపైన

నరస:- గుత్తికట్టివారూడా ఆపైనంటున్నారా! ఏమయిందండి. మీదానుణి. కాళ్ళ బడి బ్రతిమాలుకుంటాను. శశిసంవత్సరమే ఆ దేనుకు పెంటూడా కట్టుకొన్నా.

రామ:- పెంట కట్టుకుంటే నాటిమిత్రాయ్; నాకు సమయమున కేవలం పైకందగితే నానికేస్తా.

నరస:- అంతా తమ దయేనండి. బాబయ్యా! తప్పకుండా సర్దుతానండి. తాము కరుణించాలి.

రామ:- మాటలు నేర్చుకోయ్. ఇంకేముంది. ఇన్నచ్చే రోజుకు లబోలు, దిబోలు కొంచెం అయివున్న భూమిదారుడైతే వాడిని నానాతిప్పలుపెట్టి వాడిభూమినే మింగేగానికే మాస్తారు మీ సత్తులు.

నరస:- నిజమైనకైతుమీరన్నంత దుర్మార్గుడు కాడండిబాబూ. కానివాస్తాడున్నారేండి

రామ:- నరసయ్యా! మాటలకు నూమిడికాయలు రాలవునుమా! మక్తా ముద్దరనుద్దిగా అనుకున్న కోజొకకోజా ముంగుగా యిచ్చేవాడే మనభూమి కాలువట్టాలి.

నరస:- బొనులేండిబాబయ్యా! ఈసంవత్సరమంటే భూములు వండకాని, స్రుతి సంవత్సరం అనుకున్న కాలంలో చెల్లించాగడండి. అయిదురోజులలో మక్తా యిచ్చుకొంటా.

రామ:- అయిదురోజులా! అయిదు ఘడియలు జరుగ కూడను. ఇవ్వడం తెచ్చిస్తావా సగడండి. లేకుంటే భూమిని స్వాధీనం చేసుకుంటూ రేపేనీమిచ్చ దావావడిస్తా

నరస:- ఏమిటిబాబయ్యా! దావా! మీతండ్రులకాలంనుండి మాట తినకుండా మిచ్చే

నేవించిన మమ్ము అలోలత్తుణాయనిపిస్తే యేంబాగుంటుంది. చెండాో మగ దిక్కులేని సంసారమై యిలా బాధ పడుతున్నా.

రామ;— నాగురించి బాధపడటం లేదుకదా. నాభూమిని గురించి నానడుం గుట్టూ తిరుగుతున్నావు. బుదితో మక్తా యిచ్చి ప్రక్కకు తప్పకో (రమేష్—సుబ్బన్నని ప్రవేశం)

రమేష్;— ఏమిటన్నా! అలా గొడవ పడుతున్నారు?

రామ;— ఏ ముంది వీరికి భూములిచ్చి మక్తాలుతీసుకోకుండాఉండాలి. అంతేగా?

నరస;— అదికాదు బాబు కొద్ది అలస్యంగా మక్తా యిచ్చు కొంటానంటూంటే బాబు గారు కోపడుతున్నారు.

రమేష్;— ఏమిన్నా! ఏం ముందుక పోయింది, వారం రోజులలో యిచ్చుకొంటా నంటూంటే?

రామ;— నీకేం తెలుసునోయ్! ఇంట్లో గొడవలు అప్పలవాళ్లు నన్ను పుడుతుంటే.

రమేష్;— జేసు నాన్నా! ఈసంవత్సరం వరదకు పోయే. నీనోసరిపురిమాయినా నంటూండే.

రామ;— గ్రుడ్డుపెచ్చి పిల్లను వెక్కిరించి నట్లున్నది నీతీర్పు. వాళ్ల పండడంతో మనకేం పనిరా. మనమక్తా మనకు చెల్లించాలి గాని, నానయ్యా! ఆపస్పలు నావగరుడకవు. త్వరలో పైకం యివ్వాలి.

భిక్షుకుడు;— (తెరలో పాలు) గీతం

ధర్మమెయ్యండి! మాకు ధర్మమెయ్యండి

ఆకలితోటి యలమటిందె

అన్నాప్తులను అదరించండి దామి ధర్మమెయ్యండి;

సాదుపిల్లి, వీదంచేసె

జెమదేవత నన్నులచేరె

స్వల్ప జీవులకు

సహనముచూపండి దామి ధర్మమెయ్యండి

రామ;— ఒరే సుబ్బన్నా! చూస్తూ బడితేలాగా నుంచున్నానా? ఆ దొంగముండా కొడుకును బయటకు నెట్టిరా! అన్నమటు—గర్భమటు—బహు గర్భవేష్ట!

సుబ్బన్న;— (నిలచియేయుండును)

రామ;— ఏరా! దున్నపోతూ పోయి వాడ్ని పంపిరారా!

సుబ్బన్న;— ఎక్కడ బాబూ దున్నపోతు.

రామ;— నీవేరా దున్నా! పోయి ఆ దొంగముండాకొడుకును నెట్టిరా!

సుబ్బన్న;— చిత్తం బాబయ్య (మనసులో) ఈ నాయాలు చస్తే పుట్టుడురా! (పోబోవును)

రమేష్;— సుబ్బన్నా! ఇదిగో యాడబ్బలు ఇచ్చిపంపు (జేబులోనుండి తీసియిచ్చును) (సుబ్బన్న వెళ్తును)

నాన్నా! ఈసారిక నరసయ్యకు వ్యవధి యివ్వు నీకు తెలియందేయింది నీపం

టుంటే ఏమి మాట్లాడలేక ఉన్నాడు. సరసయ్యా! అలాగే వారంగోజులలో
తెచ్చి నాన్న గారికి యిచ్చి రక్షింపుచున్నా!

సరస:- చి త్తంబాబుగారూ! అట్లాగే చేసానండి.

రామ:- వీడు పానకంలో పుడకలాగు నీకడుపుడాడు. ఇంక త్వరగా తెచ్చి కట్టివెళ్లు.
సుబ్బన్న:- (ప్రవేశం) పానకం ఎప్పుడు బాబు?

రామ:- ఓరి తిండిబోతు చెప్పా! పానకం వడపప్పుమింగుదామని, ఇంకేంపనుంది.

పోయి చెట్లకు నీరు పోయ్యవోయ్ పెప్పన్నా!

సరస:- బాబయ్యా! ఇంక శలవిప్పించండి. (తెరలో కల కలము బయలుదేరును)

రామ:- సరేవెళ్లు, నేచెప్పినది గుర్తుంచుకో.

రమేశ:- ఏమిటో గోలగాఉంది చూచిరా సుబ్బన్నా!

సరస:- వస్తాబాబయ్యా. (సరసయ్య - సుబ్బన్నా వెళ్లుదురు)

రమేశ:- ఏమిటి నాన్నా! అలాకోపడతారా! వారు మనరైతులుగదా?

రామ:- వారికి నంది నే మనసర్వస్వం వారిపరమైపోతుంది. ఇప్పుడు రైతులోన్యాయ
మెక్కడుందిరా?

రమేశ:- వారిలో న్యాయం లేకపోతే యింకెవరిలో ఉందినాన్నా న్యాయం.

రామ:- అనుకున్నావు. పిచ్చినన్యాయం. వారు కొద్దిపాటి భూమికలవారికి ఆప్పులు ఇచ్చి
మక్తకుతీసికొని ఆ భూకామందులనోట మట్టికొట్టి చంపుతారు. మొన్న పక్కంటి
రామభోటుగారి భూమి, వెంకయ్య, అంకులు పున్నయ్య మింగలేదా?

రమేశ:- ఇలాజరుగుతూంటే పేదలందరూ ఐక్యమయ్యారంటే ఈ పెద్దలందరు మని
అవుతారు

రామ:- ఒకే అబ్బాయి! ఇలాంటి వ్యవహారం యెప్పుడు జరగదు వీళ్లను ఏకాడికి
వేపుక తింటుండేవారి మాటేవింటారు యాజాతి

రమేశ:- మన సరసయ్య! అలాంటివాడు కాదునాన్నా! వారికి వేరే మగదిక్కులేదు
అందువల్ల యిబ్బంది సబ్బందులు మీరు గమనించాలి

రామ:- ఏరా నీవు నాళ్ల స్త్రీడలలాగున్నావు సరే! అన్నానికి శత్రుయింది లేచిరా?

(వెడతారు — తెగపడును)

నాల్గవ రంగం

(శంకరం ఇల్లు. శోభ తలకు కట్టుకట్టుకొని మంచమీద పండుకొని
యొండును. కాఫీత్రాగిస్తూ శంకరం ఉండును.)

శంక:- ఎలాఉంది తల్లీ! నీవెందు కొచ్చావమ్మా ఇప్పుడిక్కడికి?

శోభ:- ఏం! ఫిరవాలేదు అన్నయ్యా! కొద్దిదెబ్బగా

శంక:- లాటిచాకీ జరిగేప్పుడలా రావచ్చా!

శోభ:- నీవు ఇంతవంతు అన్నానికి రాలేదని వచ్చా అన్నయ్యా!

శంక:- ఆపకుర్రులు నిన్ను చూడకుండానే కొట్టివేయారు. మారానుండి కలుగింప కూడదు తల్లీ.

శోభ:- మరేం ఫరవాలేదు అన్నయ్యా! భగవంతు డున్నాడు.

శంక:- ఎంత పిచ్చిదానమా! భగవంతుడుంటే ఎలా జరుగుతుందంటావా? ప్రజల మీద ఆధారపడిన పెద్దలు ప్రజలనే నాశనంచెయ్యతలపెడతారా?

శోభ:- ఎవరో నూటికి కొటికి ఒకరుంటారు ఇలాంటివారు

శంక:- అలా అనకుతల్లీ! నూటికి కొటికి ఒకనిమించివారంటారు. అందరు స్వాగ్రహపరులే పేరుకు ప్రజల పాత్రీయని కొందరు స్వాగ్రహ్యులని కొందరు కలుపు వెన్నెమోసంచేసి ఓటు సంపాదించుకొని ఆశ్చర్యపెరిగిన వెన్నెమోసారు స్వాగ్రహపరుల చేస్తున్నారు అలాగే పెద్దలు చేసిపెడుతుంటే పెద్దపెద్దలు గట్టుకొన్న యీ పెద్దలు పెద్దలను నాశనం చేస్తున్నారు.

శోభ:- అది నిజమేనన్నయ్యా! ఇంతకు అక్కడ ఎలాఉండో!

శంక:- అదే తెలియలేదు తల్లీ వెళ్ళిరావాలని ఉంది నన్ను వదిలి.....

శోభ:- మరేంఫరవాలేదు అన్నయ్యా! వెళ్ళిరా! కేదలంబరి శ్రేయస్సు కావాలిదా!

శంక:- ఈకాసిని కాఫీత్రాగి కొద్దిగా కిత్రాంతి తీసుకొంటూండు నేను మరల ఫ్యాక్టరీ దగ్గరకు వెళ్ళి పరిశీలి యెలాఉందో చూచివస్తా (వెళ్ళును)

రమేష్:- (ప్రవేశం) శంకరం! శంకరం!

శోభ:- (లేవబోతూ) ఇప్పుడే మరల ఫ్యాక్టరీకి వెళ్ళాడు కానా.

రమేష్:- లేవబోకమా! నీకు దెబ్బతిగిలిందని నుబ్బున్న చెప్పాడు ఎలాఉంది? గట్టిదబ్బు కాదుగదా?

శోభ:- కాదుబాబు అన్నయ్యకొరకు వచ్చాను. ఆయనన్నాడే ఒకపంతులు ఆయన చూపించి కొట్టించాడు

రమేష్:- ఔనమ్మా! ఆప్రవేటావెధన రంగశర్మ కక్కినకుటికి అశించి బీలించేవాడు వాడే యింతపనిచేస్తుంది.

శోభ:- రమేష్ బాబుగారూ! ఈపాడావిడిలో అన్నయ్యకు యెంతమంచిం జరుగుతుందో!

రమేష్:- ఏం ఫరవాలేదుతల్లీ! అక్కడ చాలావరకు సుస్థుణింగి. ఈపాటికి శంకరం గూడా తిరిగి వస్తూనే ఉంటాడు. ఇంతవరకు యెదిరిస్తూనే ఉన్నార అంతలో శేఖర్ వచ్చాడు.

శోభ:- శేఖర్ ఎవరు?

రమేష్:- శేఖర్ రఘునాథరావుగారికుమారుడు ఆయన వచ్చి పోలీసులను యింటికి పంపాడు.

శోభ:- శేఖర్ బాబు హృదయమంత వంచిదా? అప్పుడు వారి నాన్నగారులేయారా?

రమేష్:- వారి నాన్నగారు రంగశర్మగారిని ఉంచి యింటికెళ్ళేడు. పట్నంనుండి నేరుగా రైలుదిగి ఫ్యాక్టరీకే వచ్చాడు శేఖర్.

శోభ:- ఆలాంటి వానికి పరిహారం కల్గిన పుత్రుడొకడున్నాడని యివాళ వింటున్నా!

రమేష్:- ఔను. ఆతనచాలా మంచిహృదయం కలిగినవాడే. శేఖరును చూడగానే తోకముడిచి తప్పుకున్నాడు రంగశర్మ.

శోభ:- బాబూ! ఆరంగశర్మ పెత్తనందేనీక?

రమేష్:- వాడు దొంగమండాకొడుకు. వాళ్ళమీద ఓళ్ళమీద చాడీలుచెప్పి పెద్ద వాగిచేతి ఎంగిలి మెతుకులుతింటూ మీసాలు దున్నేరకం.

శోభ:- ఇంకా ఆస్నయ్య రాలేడే? ఏమిటగతూందో? ఎదోగోలగాకూడా ఉంది;

రమేష్:- ఏమీలేదు తల్లీ! మనవారి విజయనూచకం! విజయధ్వనులతో కూడిన ఊరే గింపు లాగుంటి. అదిగో! గీతమ కూడా పాడుతున్నారు విను.

(తెగలోకూలీలకు జై .....

గీతం:-

పదండిరా ముందుకు మీరు పదండిరా
వీధిప్రజలకు బాధలుతీరే బాటను మీరు
పదండిరా ముందుకు మీరు పదండిరా
స్వతంత్రభేరి మ్రోగింపుచునూ ||పదండి||

ఎదిర్చి గెలువగ
ఏకబాటను
స్వతంత్రదీక్షతో
స్వచ్ఛ రక్తమును
చిందింపుచు ||పదండి||
స్వతంత్రభేరి మ్రోగింపుచును ||పదండి||
విజయము పొందే దీక్షలోతి

వజ్రహృదయులై వధ్యస్థలములకైనను
విజయముపొందే వరకుమీరు ||పదండి||
స్వతంత్ర భేరి మ్రోగింపుచును ||పదండి||

ప్రభుత్వమైన
ప్రభువులు అయినను
పేదలదాటికి రాలగాలి!

పదండిరా! ముందుకు మీరు పదండిరా!

స్వతంత్రభేరి మ్రోగింపుచును పదండిరా! పదండిరా!! పదండిరా!!!

శోభ:- అన్నయ్య కూడా ఉన్నట్టున్నాడు.

రమేష్:- ఔను చెల్లనమ్మ! అంతా గూడెం చేరుకున్నారు. శంకరం వస్తూఉంటాడు.

శోభ:- బాబూగారూ! శేఖర్ బాబు యిన్నాళ్లు ఎక్కడున్నాడు?

రమేష్:- శేఖర్ ఇన్నాళ్లు పట్నంలో ఉదువుతున్నాడు ఇవ్వాలే వచ్చాడు

శంక:- (ప్రవేశిస్తూ) ఆ! ఇవ్వాలే రాబట్టే బాగుపడింది. వ్యవహారం లేకుంటే మన సనో వాళ్ళసనో తేలిపోయేది.

రమేశ్ :- ఏమి జరిగింది శంకరం?

శంక :- ఏమి జరగడమేమిటి! రంగశర్మ శేఖర్ బాబుని కోప్పడ్డారు.

శోభ :- అందుకు శేఖర్ బాబు ఏమన్నాడు, అన్నయ్యా!

రమేశ్ :- వాడు కోప్పడి ఏంచేస్తాడు! వాళ్ళగంజిత్రాగ వాళ్ళను యెదిరిస్తే మెడ బెట్టి గెంటుతారు.

శంక :- శేఖర్ బాబు వాడిమాటలే వినిపించుకోలేదు. శేఖర్ బాబునుటతో పోలీసు సిబ్బంది మాయమైంది. రంగశర్మగారు దిక్కుగానక పోలీస్ వాన్ లోనే యింటికి బనాయించాడు. తరువాత శేఖరు కూలీల దగ్గరకువచ్చి ఆదర పూర్వకంగా మీరు యింటికి పోయిరండి, తరువాత మాట్లాడుకోండి అన్నారు.

రమేశ్ :- అదే విజయ నూనక మనుకోండి శంకరం!

శంక :- మీరు ఎంత నేపయింది ఇక్కడకువచ్చి!

శోభ :- నీవు అటువైపువెళ్ళావు - బాబుగారు యిటువచ్చారు.

రమేశ్ :- నీకెలాఉంది తల్లీ! ఏదైనా తలపోటుగాఉందా?

శోభ :- లేదుఅన్నయ్యా! మీవిజయ ధ్వజాలకు నామనసు ఉల్లాసమొందుతున్నది భగవంతుడు కప్పజీవులను కరుణిస్తాడు కదుబాబు?

రమేశ్ :- కష్టజీవులు ధర్మమూర్తులు - ధర్మం జయిస్తుంది చెల్లీ.

భిక్షుడు - కుఱ్ఱవాడు :- (తెరలోనుండి పాటపాడి ప్రవేశింతురు) గీతం

నిర్మల జీవుల ధర్మమూర్తులకిల

విజయం - విజయం - విజయమెరా! జీవా!

ధర్మదేవత - నిర్మలతాత్రికి

ప్రజాజీవిక - విప్లవజ్యోతికి

విజయం - విజయం - విజయమెరా! జీవా! విజయమెరా!!

శంక :- చెల్లీ! మన దాదావచ్చాడు - లేచి చూస్తావా?

శోభ :- అంతకన్నానా అన్నయ్యా!

రమేశ్ :- మీదాదా! నిత్యనత్యజీవి శంకరం. చిచ్చుమెత్తుతూగూడా దేశాభ్యుదయాన్ని సూచిస్తూఉంటాడు. నేను చాలా సార్లు విన్నా మీరిగీ తాలు

భిక్షు :- చిట్టెమ్మా! ధర్మంతల్లీ

కుఱ్ఱవాడు :- పెదకటు దాదా!

భిక్షు :- ఆ! ఎంతెల్లీ! ఆకిరాతకులు నిన్ను కొట్టారా! ఎలా ఉండవచ్చు?

శోభ :- కొద్దిదెట్టే దాదా! కాని...చిన్న బాబు కూలీలకే విజయం చేకూర్చాడట

భిక్షు :- చిన్న బాబు అంటే ఆయనకొడుకా! అబ్బునుకుంచిన కొడుకుకాదుగదా తల్లీ.

కుఱ్ఱ :- ఇందాక మనం అమలుపులో ఉంటే కారులూ వెళ్లేదుదాదా!

రమేశ్ :- దాదా అలాంటివాడు కాదులేండి! ప్రపంచ విజనమును నేకరించి కేదల ప్రేమను జరింపనున్న సమృద్ధయుడు.

భిక్షు:- లేదుబాబు! వెకి అలానే కనిపిస్తారు డబ్బుగల మారాజులు.

శంక:- బోను దాదా! కాని శేఖరు అలాకనుపించడంలేదు. కాని నమ్మడానికీలేదు.

అతానులోచేకదూ యీముక్క.

రమేశ:- ఆమాటనకు శంకరం. విషమున్నచోలే అమృతముంటుంది.

శోభ:- బోను తాముచెప్పింది నిజమే!

శంక:- అమాట నేను మాత్రం కాదన్నానాచెల్లీ!

భిక్షు:- కాని ధనికులుకదూ? వారిని యెప్పుటికీ ఒకకంట కనిపెట్టడంవంచిది చిట్టేమృ

శోభ:- ధనికులు అంతభాషలు ఎందుకు పెడతారుపేదలను దాదా?

భిక్షు:- అది వారి సహజలక్షణం తల్లీ!

రమేశ:- వారి డిర్బాలకొరకు చీదలను పాదాలకిందపడేసి వత్తిడిచేస్తుంది ఈ బూర్జువా ప్రపంచం!

శంక:- పేదల వృద్ధులయాలమీద ఇనుపబూట్లతో ప్రళయనృత్యం చేసి వారి రక్తమాంస మలను పీల్చిపిప్పిచేసి ధనదాహంతో పాటు రక్తపానంచేస్తారు చెల్లీ!

శోభ:- అయితే వారిలో మంచివారే ఉండరా?

భిక్షు:- ఎందుకుండరు? వారిలోను మంచివారున్నారు. లేకపోతేయింతమాత్రం ధర్మ నీతైనా ఉంటుందా?

రమేశ:- చిన్నప్పటినుంచి శేఖర్ కు పేదలంటే కడుప్రేమ. మనతో చదువుకొనే గోజులలో పేదపిల్లలకు తన పుస్తకాలా ఇచ్చేవాడు!

శంక:- ఆనాడు మనకంత శ్రద్ధేముంది వారిని గమనించేం .....

సుబ్బన్న:- (తెలలో) శంకరయ్యా! శంకరయ్యా! మాచిన్నయ్య ఉండడాడా?

రమేశ:- ఏమిటి సుబ్బన్నా! ఇలారా! ఎందుకింత ఆదుర్దా?

సుబ్బన్న:- (ప్రవేశిస్తూ) నీముంది? ఆనాయాలు బాబుమీద కోపడట్టుగా అరచి పోయాడు. ఆయ్యగారు మీమీద కారాలు మీరాలు నూరుతూ పల్చుక రమ్మన్నాడు.

శంక:- ఎవరు సుబ్బయ్యా! మీ పెదబాబుమీద కోప్పడదీ?

సుబ్బన్న:- పనేలు నాకొడుకుండే! దొంగనోటు కాగితాలు రాస్తుంటాడే, రంగశర్మ గాడు. వాడే వాడు. బహు మిడిసిపడ్లుతుండాడు.

భిక్షు:- తొందరపడకు సుబ్బయ్యా! భగవంతుడున్నాడు.

సుబ్బన్న:- తొందరేంది నందుచిక్క నామ చిక్కలగానీ తలపగలదొబ్బను యదవ నాయుల్నీ.

శంక:- ఎందుకంత కోపం రంగశర్మ గారి మీద సుబ్బయ్యా?

సుబ్బన్న:- ఎందుకా! ఎందుకింటే ఆనాయాలు ఎప్పుడొచ్చినా యేమిటో చిన్నయ్య మీద చాడీలు చెప్తుంటాడు. మొన్న మానరసమామమీద కోమిటోడికి దొంగ నోటు రాసిచ్చిండు తప్పుడునాకొడుకు.

రమేశ:- ఊరుకో సుబ్బన్నా! ఇప్పుడైన యింటికీ వెళ్ళాడా?

సుబ్బన్న:- ఆనెళ్ళిండు. మనం యల్లాం రండి బాబయ్యా!

రమేష్:- శంకరం! రాత్రికి అమ్మాయినితీసుకొని త్వరగా రండి పాతానిని, మంచి రంబో మాట్లాడుకొందాం

శంక:- అలాగే! రేపు సమ్మెజరుగ వలసిందే కదూ?

రమేష్:- ఆవిషయం నేను చెప్పాలా? విజయం పొందేవరకు సమ్మె జరుప వలసిందే! మనవారి పట్టుదలమీద ఆధారపడిఉంది విజయం. ఇంక వస్తాను,

(సుబ్బన్న - రమేష్ స్టేజీనురు)

శంక:- దాదాకు భిక్ష తల్ల!

శోభి:- (భిక్ష పెట్టును)

భిక్ష:- జాగ్రత్తగా కట్టు కట్టించుకొంటూ ఉండుతల్ల. నడవరాచిన్నా (స్టేజీనురు)

శంక:- అన్నం తిందాంరా అమ్మ! మనంకూడా (స్టేజీనురు - తెలిపడును)

స్వ తం త్ర భే రి

ద్వితీయాంకము
మొదటి దంగం

(నరసయ్య గృహం చాపమీద మంగమ్మ వ్యాధితో బాధపడుచుండును. రాజయ్య కాళ్లు వత్తుచుండును.)

మంగ:- అబ్బ! అమ్మ!!

నరస:- (దుట్టకాలుస్తూ నారపేనుతూ ప్రవేశం) ఎట్లా ఉండే! ఇంకన్నా తలనొప్పి తగలే?

రాజ:- జ్వరం తగులుతూనే ఉండేఅయ్యా! వళ్లు చూడు ఎట్లా కాలిపోతూఉందో.

నరస:- సరిగా బిది పనిలోజుల్లో వచ్చి కూచుంటున్నాను. మనకర్మ యీసంవత్సరం ఇలా కాలించేమే?

మంగ:- ఏనొచ్చినా మనలే వచ్చినట్లేనీ, అబ్బ! నాయనో! మీరు యింకా యిక్కడే అమ్మా - కూచుంటే ఎట్లాగంట?

రాజ:- మరి అయ్యయ్య యేంజేయ్యమంటావేఅమ్మా? లోమిటి సుబ్బరావు ఇదివరకే బాకీ ఉన్నట్లు నోలెక్కడిదో చూపించేడట.

మంగ:- అబ్బబ్బ, ఇసో, మరి మీ అయ్య ఎందుకు తెచ్చినట్లు చెప్పురాజ.

నరస:- నేను తేలిందే! అది యటావచ్చిందో అసంగం గావడం లేదేఅమ్మా!

మంగ:- అబ్బ - అమ్మా - మరి అయ్యోరిగాకీ సోమ్యెలాగంట - పలకవేం.

నరస:- అదిగాదే అమ్మా అలాబాధపడుతూ మాట్లాడమెందుకే - నాలగచాటు నే పడతాగా ఉన్నబంకి రెండో ఎడమ అమ్మచూపుతా!

మంగ:- రాజమ్మ:- (నిరసరద్యం) బంకి ఎప్పుడు అమ్మడమే! ఎడ్లు బంకి అమ్మి పంచేసాం?

నరస:- ఇంట్లోనే చేశేమి!! అడుక్కంటిండా - లేదా కూలికలనాం ఆన్నమాట తప్పడమేలా పిల్లా.

రాజ:- అప్పుతెచ్చి నన్నఅయ్యా!

మంగ:- ఇసో - అమ్మా - అప్పెందుగాని మాఅమ్మకుపెట్టిన కాసుగుప్పేరు పట్టు మెలి అమ్మకొచ్చి అయ్య గాకొచ్చిరా!

నరస:- అనుకున్న వాయిదాకూడా చెల్లించకదా దానికాయ నేం పంపిపడుతుంటాడో ఈలోమిటాయన ఏదో లేంది తెచ్చిపెట్టాడు.

రాజు:- మరి కనపడేచెప్పి అయ్య గార్ని కూడా పట్టుకొమ్మ కట్టి అయ్య!

మంగ:- కోరికలు యన్ని పెద్దోళ్ళలోకే నీలిపించి మాటాడరాదు మీ?

నరస:- ఆయ్య గారిని పట్టుకొమ్మ కట్టి మనదరుపుకొన్న బయటపడేస్తే బాగుంది. అయితే యింకా చావోకే చెప్పించిరు లోకులెయ్యండి. ఏమిటిని నేనె?

రాజు:- ఈకాలంలో ఆంతేనే ఆహూ! పెద్దోళ్ళంద్రా యిట్టాగేచేస్తే బాగుంది. తరచుగా చెప్పుంటే వివరపడే.

మంగ:- జేనే! అయ్య! పెద్దమనుషులని నేనేగాని యెవ్వన్ను చేస్తోంటారు.

మంగ:- ఇప్పుడు వాంకె గొడవెందులే. మనకా ప్రబంధంతో తే.

రాజు:- ఈగండం గడిచే దెబాగింటి?

నరస:- అందరికీ భగవంతుడని వామన. ఎందుకీ మనలెడల కానున్నా. రాజు నూనుతుందా?

మబ్బన్న:- (ప్రవేశిస్తూ) రాజు! బహు బిన్నయ్య పట్టుడు.

నరస:- చిన్నయ్యా! చిన్నయ్య నా యింటకేవచ్చావా! ఎందుకు ప్రేమలతోనోహేనా? వస్తుందా!

మబ్బన్న:- ఎందుకు మామ అయ్య అయిపోవటంరా. ఇప్పుడోసం గావచ్చింది. మంగబ్బ బబ్బలో ఉండింటే కిక్కిరిస్తూనే వచ్చిండు.

నరస:- అయితే లోపలకు వెళ్ళు కివచ్చందా! (తెరిలోకిపోయి కట్టుకోవో (ప్రవేశిస్తూ))

రామేశ్వ:- (ప్రవేశిస్తూ) నరసయ్య గారూ! మూయింట్లో ఏకేశ్వరి గారిదని కేన్నానా.

నరస:- జేను బాబయ్యా! నాభార్య వాంకెజులనుండి నుంచంపిస్తోంది. అంతా నేనే చూచుకోవాలి.

రామేశ్వ:- అయితే ఎలా చూసుకొంటా న్నారో? ఇప్పుడు పొలంపనిమాడా బాబ్బలను పుంటా.

మబ్బన్న:- ఉంది కరింకి రాజయ్య అని ఇంట్లోనని పంపిస్తే. పొలంపని మనయ్య అని తొలికాడు. కాకపోతే గొట్టాగోదానని మామన తొట్టి పని రాని.

నరస:- చిన్నయ్యా! అలా బల్లమీద కూచో అయ్య!

మంగ:- చిన్నయ్యా! మర్యాద కేవాంకెమని వచ్చారా బాబూ!

రామేశ్వ:- (తేచి పుట్ట నడుకొంటూ ఉండును)

మబ్బన్న:- రామేశ్వ! పంచలో బల్లవ్రండు తే!

రామేశ్వ:- నరసయ్యా! నేను మబ్బన్న బ్వారంతాపిన్నాను. మబ్బన్నను నేను పట్టుగా చెప్పేడటగా?

నరస:- జేను బాబయ్యా! నేను యింకనరస పైపా అప్పుకొంటుండే. ఆకామటామన ఆన్నాయ మడుతుండాడు.

రాజు:- (లోపలనవ్వు బల్లతెచ్చి) కూళ్ళండి.

నరస:- ఈవిడే నాబిడ్డ బాబయ్యా! పూడివరలో చూగాకా న్నోనో?

సుబ్బ:- ఏదిమామా ఆమాటంటారు. రోజు సంతకయ్యగారి ఆత్మాయితో సలిసి నదిదం ఏదగు చదువుకుంటానికి పట్టం చేపట్టెను.

మంగ:- అలానావాంట్ల అమ్మాయని అబ్బాయిగారి కెలా తెలుస్తోంది?

నగస:- బాబయ్యా! కైలంబోసం వచ్చాగనుకుంటాను. చేవు.....

రమే:- కాదుకాదు. ఏదో యిబ్బందితో వున్నావంటే చచ్చా. కైలంబోసం తొం తొచ్చింది. నెమ్మదిగా యిచ్చుకొందుగాని.

మంగ:- చున్నయ్య చెప్పింది వింటుండావా? అబ్బ! అమ్మ!

నగస:- రోజు చిన్నయ్య మాటలను లేకజేస్తుండానంటానీ.

సుబ్బ:- బాబయ్యా! ఇంటికెలాం. పెద్దయ్య కాదుమాటాడు.

రమే:- నరసయ్యా! పస్తాని. సుబ్బరావుతో నే మాట్లాడుతానులే. తొంవగపడి అని ఇవి తెగనవ్వును.

నగస:- సరే బాబయ్యా! ఆనోటలో నాయనగారి సాక్షి చేవ్రాలుకూడ ఉందని,

రమే:- వ్రాసిండుదా?

నగస:- మన పయోట పంతులు రంగయ్యగారు.

సుబ్బ:- నూచిండు చిన్నయ్యా! ఆ దొంగనాయలు నీవిత సాడిలు పెద్దదం, ఇట్టా దొంగపనులు నేస్తుండడం పని, వాడితల్లి సిగిరిగి నాతో సిక్కితేనా?

మంగ:- అబ్బా! అమ్మా! ఊరురోరాసుబ్బన్నా! ఎవగన్నా కంటే నా?

సుబ్బన్న:- యాదార్థం అనేదానికి బయటేంటిఅమ్మా!

రాజ:- భయములేదని బాగాయి బాస్తిచేళ్ళి నీవు విమానగ్రాహి యానుకుంది తెలుసా బావా?

సుబ్బన్న:- ఊరురోరాజమ్మా! మన కట్టాంటి బయటేంటి. (వీసం త్రిప్పును).

నగస:- నీచ్చావులే! దాగన! అయ్యగారిదగరే!

రమే:- నట్టి పిచ్చివాడులేండి! సుబ్బన్న వెళ్ళదాంపడు. (అంటూ ఒకపర్యాయం రాజమ్మనుచూచి సుబ్బన్న - రమేతో వెళ్ళును)

నగస:- మాసావా అమ్మా! చున్నయ్య ఎంతమంచిదో?

మంగ:- మన రాజి ఆరిటుంటి ఏదో అనుకుంటేదాన్ని - ఆబ్బబాబ్బ - ఇస్,

నగస:- ఏంటెలునే! ఆగోరా చిన్నయ్యతోకుంటే ఈపాటికి పెద్దయ్య ఇంగేసంచేవాడు

రాజ:- ఆదిగానే అమ్మా! చినబాబుని పేదోళ్ళంటే బల్లేశేమ.

నగస:- అట్టాంటియన కడుపున ఎంతమంచిదో పుట్టాడో చూసినా!

మంగ:- అబ్బా! అమ్మా! ఇస్-రాజీ! రాత్రిపూట ఆనందం రాజీ! రోజుజేస్తుంటారు?

రాజ:- విముఖతగా! పెద్దోళ్ళందరినీచేర్చి చదువు చెప్పకుంటారు. మాకుంటికి పాటలు నేర్పుతుంటారు. రాయడం చదవడం బాగానేగ్గుతుంటారు. చిన యలమందగారి పెంకయ్యగారు ఇచ్చిన చదువుతాడు రాజాచే అమ్మా!

మంగ:- పెంకయ్యతో?

నరస:- ముప్పయ్యేళ్లవాడికి చదువచ్చిందంటే చాలా విచిత్రంగా ఉండే!

రాజ:- విచిత్ర వేమండే ఆయ్యా! నా రచనలను నీకు చూడాలి + గుర్తించండి! నా భార్య ఇమ్మ కూడా మందిరానికి వస్తుంటే.

మంగ:- నారాయణమ్మ కూడా చదువంటే రాజమ్మా! ఆబ్బా! ఆమ్మా!

రాజ:- అక్కడ అంతా ఒక రెండు గంటలు ఉంటారు. చిన్న బాలుగాను అందరి పాఠాలు చెప్తారు. చాలామందికి చదువచ్చిందే.

నరస:- చిన్నయ్య చాలా మంచిదే (తెరలో నేడె అగవను)

మంగ:- అబ్బబ్బా - యస్ - రాజ దొడ్లోనే ఉంటు ఆయన న్నాయి పోయి చూడు

రాజ:- సరేనే ఆమ్మా! నేడెలను చూచి నీ కం గారెంట్ కల్యాణం (సోపుము)

మంగ:- ఆబ్బా, ఇస్ - విప్లవే - ఆమ్మా యి పెండ్లిసంగేటే పిలుస్తుంటా?

నరస:- నేను అదే ఆలోచిస్తుంటా! ఈనడు చేసామంటే కలిసి ర మండ్.

మంగ:- ఈడొచ్చిన దాన్ని యింటో ఉంచుకొంటే - ఆబ్బా ఆమ్మా -

నరస:- నేనూ అదిగదే అనుకోవడం ర పయ్యబావ నాలు సందర్భాలనుంచి అంటూ ఉండి మొన్న యామధ్య పలుకరించినా కూడా నీకుగా పనికి దండం!

మంగ:- మనం దిగదల కొచ్చామని కామలే ఎక్కడో ఉంటామా? త మూడో వస్తు నుండి కలిసి రాకగాని ఆబ్బా, ఇస్ -

నరస:- మనం గూడా వేరే సందర్భం చూచుకోవాల్సి వచ్చేట్టా గావుంది

మంగ:- ఆయితే, మీ బావ - ఆబ్బా ఇస్ నట్! వాళ్ళు చేసే సందర్భం చూచుకోంటుంటా రన్నమాట - ఆయినోళ్ళను కన్నాం - డిప్లొ ఉంటుందనకొన్నా.

నరస:- భగవంతుడు ఎక్కడ రాసివుంటే అక్కడ జరుగుతుంది. అట్లే అన్నయ్యం బాగుంటే, యేగొప్పింటోనో పట్టుండక పోయిందా?

మంగ:- ఆబ్బా! ఊ - అది దానిరాల అనుకోండి - ఇంకా పొందడం లేదు గానూ పోవ గదా?

నరస:- మరేం పరవాలేదు. కలిసి రాకపోతే కలిసి నోట్ల పై పాటలు పడుతుంటారు. అలాగే లెక్కా పిల్ల

మంగ:- ఊ, ఆమ్మా - మనమయినా అలా చించడాట - ఈడొచ్చిన నీలుగనా!

నరస:- పిల్ల పెండ్లి నీటప్పటికే ఓపికొచ్చింది. ఎట్లాగో చూడగానీ నువ్వు పడుకో నేటి ల మెట్టివస్తా. (వెళ్ళును - తెరపడును)

రెండవ రంగం

(మందిరంలో - శంకరం - రాజమ్మ - శోభ నలుగురై దుగురు పెద్దలు చదువుచుందురు. తెరలేచును)

శోభ:- అన్నయ్యా! రైల్వే సమైతను వ్యతిరేకించాడటకనూ కాన్సికల అధ్యక్షుడైన ప్రజానాయకుడు,

శంకః.. ఔనవచ్చు! సీత్యంతా వెంట మనకు. నాయకుల వచ్చదామనేకాని వారి ఆభిప్రాయం. వాటికి ఎవకస్ట్రోలా కేలస్తాయిచెప్పి. ఆఆధ్యత్వం ఒక కాన్ఫిరమైతే స్వతంత్రతే ఉండవలసిందే. అందుకే అనుభవించితేనేగాని తెలియచిస్తాడు ఒకకిది.

రాజు.. ఔను శోభ, ఆకలిసంగతి నోదీక కేలస్తుంది గాని వహర జాలకే తెలుస్తుంది శోభ.. ఎందుకని ఆస్పయ్యా ఆయనలా స్వతంత్రతే ఉంది.

శంకః.. ఏమంది కన్యక చెంది కాన్ఫిరమేగదా! తనదేబోయింది. ఏదైనా మట్లాడకచ్చు ఆసంగతులు పెట్టి ఆలోచనలో పట్రికలునస్తాయి.

శోభ.. అయితే ఆస్పయ్యా! సమ్మేదారేమిటా కాల్పులు సాగించడానికి పోలీస్ ఒందో ఒకనూడా చేసిందిటగా ప్రభుత్వం - ఇదేనా రామరాజ్యమండే?

శంకః.. ఔను ఔ! సమ్మేదేనే యీద్రబాంక నాయకులు పెట్టెలకంపులు. వీరిని గురించి ప్రజల యోగంగా తెలుస్తుండేది గద్దె ద్వారా తరువాత గవనించేకపోయారు.

శోభ.. సమ్మే చేయడంగాడా పెట్టెపా ఆస్పయ్యా?

శంకః.. ఔను సమ్మే ఆనేమటించి మీనాడులో ఉద్యమ క్షమ ఉడికి పేదరికపుల పాలిట పుట్టినదేమిటాగా ప్రభుత్వమాతుంది.

రాజు.. మరి సత్యాగ్రహం చెయ్యగూడదా?

శంకః.. సమ్మేనే సత్యాగ్రహముటారు. పూర్వం వనంచేసినవనే పేడువారు చెయ్యడం ఆనే సంగతి యీరామరాజ్యపాలకులు గమనిస్తే ప్రజలకు సోకర్యములు కలుగకపోయాయా!

శోభ.. ఔనస్పయ్యా! పేదలను ఆడించడానికి ఒకటు సీల్చుకొంటున్నారు. ఈ ప్రజా ప్రభుత్వంలాంటిదా.

శంకః.. ఇది ప్రజాప్రభుత్వమని యెవరన్నారమ్మా! ఇదీ పెట్టుబడిదారీ ప్రభుత్వం. ఎన్ని ప్రభుత్వాలుమరినా, ఎంతవంది ప్రజాసేవకలవనిపెచ్చినా మటలదనే కాని, పేదలను ఆడించే ప్రభుత్వం ఒక్కటేమిటా కనుపించదు.

రాజు.. ఎందుకని ఆస్పయ్యా!

శంకః.. ఎందుకా! పేదలతో యెదురించని. పెట్టుబడిదారీతో ఉంది ప్రభుత్వతంత్రమంతా వారుకాదంటే ప్రభుత్వంకాళ్ళు పెట్టుబడి శీతలమెక్కిస్తుంది. మరి పేదలకు ఆటంకమెందుకు పేదలలాగా గొప్పవారియింటలో యిరుంటూననుకోండి. ఒకళ్ళు ఒకపార్టీ, మరికోరు మరోపార్టీ యిందలో ఏదిప్రభుత్వములోవున్నా ఆకుటుంబాలకు లోటుమందితలే!

రాజు.. అయితే పేదలను ఆడిరిస్తాం అంటూ ఓటు మింగుతారే వారు?

శంకః.. వారా? తెలియదండే! మనపూర్ణో రఘునాథరావుగారు కాంగ్రెస్. జిల్లాప్రసిదేంటు అయ్యాడుకదా! వదవులతోనం పేకోళ్ళకు అశలుమాపి అనలనినహంమించి వారిని నాశనం చెయ్యడానికి దాడితీస్తుంటారు.

అంబరం: నమస్కారములు.

రవేంద్ర: ఏమిటి సంగతులు నీవ నయోగవల్లయెలా సాగుతుందో చూద్దామని వచ్చాను శేఖర.

అంబ: నమస్కారంబాల్లా శేఖరవాంఛల కరూ:

శేఖర: మేమివాంఛ నేనన్నదామనే వచ్చాను. చూద్దామనికాను. శంకరం నన్ను పురిచిగోయావా?

అంబ: ఆనాడు మొదలు నిన్ను పేర్కొన నున్నదానా నేటినుండి మా చిహ్నం బాటు.

రవేంద్ర: చిన్ననాటి ముప్పునేమిగోతులం రవేంద్ర విద్యాపీఠములో ఉంటే ఎంతో సంతోషంగా ఉంటుంది.

శేఖర: ఎందుకు సంతోషిస్తావనిశంకరం. నేటినుండి నేనుకూడా శేఖర శ్రేయస్సు పొందు. నీవునాకు ఉపయోగపడుతాను. నన్ను అలా ఉపయోగించుకోండి.

రవేంద్ర: నీవున్నవారి నొక సుపయోగించుకొనే చేయండి. మంచిచెడ్డలు గ్రహించిన విద్యార్థులకు అనగా:

రవేంద్ర: నీ మేముంటున్న ఈ సెంటర్ సమైక్యత బిల్లుకు గుర్తింపు పేర్కొనవలకు లెక్కలు గొప్పవున్న విజులెక్ట్ - ఈ మేము శోధ.

అంబ: నీ తల్లిగృహిణిలు అన్నింటికలెమి రోయినందున చింతించి చివరకిరింబిపోయారు మిగిలిన పనులు.

రవేంద్ర: ఈయనకుడా కష్టాలతోనే కాలం గడుపుచున్నాను.

శేఖర: కష్టాలు మానవులకు రాక మరీ యెదురిస్తవి.

రవేంద్ర: అలా ఎన్నో సరిచినవారే విజయము.

రవేంద్ర: నీటి నీరు మీద నాకే శేఖర. ఆంధ్రుల సంరక్షణములేదు.

శేఖర: నీడ అనబోతు. ఏనాటికిన కష్టముల నెదిర్చిన కష్టబిల్లుల గ్రహాలు -

రవేంద్ర: అయితే నీవు సామ్రాజ్యముం హాల్లెక్ట్ ప్రాము మెలాఉంది. శంకరం.

అంబ: విద్యాప్రాధాన్యం మా ఆర్థికప్రాధాన్యంగా వాటిని సాంఘిక సమైక్య సాగ పురింటి.

శేఖర: నీలు పాల్గొనా నానా.

రవేంద్ర: నీ చేతులకు సాధించవలసింద.

శేఖర: ఎందుకు అంతమరణిపోవడా నాన్నగారితో చెప్పాను. నీవు సరిపించి మానవమతాను.

రవేంద్ర: మృత్యుతో సహజమైనా మేము నాన్నగారు.

అంబ: మృత్యుల నీవకు వచ్చునుంటారుమేనో, అమలు బరిగిన నానగనా శాస్త్రాత్మక పుస్తకాలు.

శేఖర: తప్పక మీద జయం లభిస్తుంది. శంకరం.

శేఖర: ఈము చి అలోచిరే మేమి జయిస్తామంటూ సమయానికి రైల్వేకార్మికులను నిరుత్సాహ పరచిస్తూ చున్నాన్ని నీరుత్సాహ పరుపరకదా?

శేఖర్:- నీ కంఠంకంటే అనుమానమొచ్చింది.

రాజు:- అది మానవ సహజమే అనుమానమేకదా శేఖర్ బాబు!

రమేశ్:- శేఖర్ విషయంలో మీరలా అనుమానించుకునే అవకాశంలేదు.

శంకర రమేశ్ బాబూ! మీ నాన్న గారు, సుబ్బారావు, రంగశర్మ గానం కంటే నటనయ్యే
మీద పోటీనోటు కల్పించేసారట - అదేమేనా అలాంటిదా?

శేఖర్:- రంగశర్మ అంత ఘటితదా?

శోభ:- ధనికుల ఆశ్రయ మున్నున్న నాళ్లు ఆ ప్రవేటుపంతులు అలా!

రాజు:- మమ్మల్ని బాధపెట్టిందానివలన వాడికి మొస్తుంది.

శంక:- ఎంత పిచ్చిదానివమ్మా! ఆదాయమొస్తుందీ - పెద్ద గాంధీతో సమానబడి ఏర్పడు
తుంది. వీరిలను సేల్ఫ్ పిష్టి చేస్తానని పుట్టిన పూర్వ ప్రాణములు బోగొతా.

శేఖర్:- రంగశర్మ గారి విషయం అలాంటిదని నేను అంటున్నాను.

రమేశ్:- అనాడు రంగశర్మ సమ్మెకు సంబంధించి శోభను చూసి కోట్టిగానాడు.

శంక:- హృదయములేని పశువు.

రాజు:- ఎన్నాళ్లు సాగుతుందికే యీ వెర్రినక్క.

శోభ:- ప్రజలలో చైతన్యం కలుగుతుంది. అనాడు ఈ సేవకు ప్రభుగారు పాటుపాటక
మానవు.

శంక:- శేఖర్ బాబూ! మీ నాన్న గారు గొప్ప సినిమామమ్మరా ?

శేఖర్:- ఔను. అనుకుంటున్నాను. ఆపస్తంబ నేనుమాడాలంటుంటాను. నీరసానందం
లను గూర్చి వివరించండి. వింటూడాననీ! అదా సమ్మె సాగించండి. అందులో
నేనూ పాల్గొంటాను.

శోభ:- ఇది ఎంతవరకు యవార్థం.

శేఖర్:- అంతా మహారాష్ట్ర! సంబోధించిన నవనగములేను. ఏర్పడు మొన్నినా నేను
లిస్తా

రాజు:- అయితే వామనా గారూ! తాను ఆ మహారాష్ట్రకు వెళ్లిపోతాను. నేను
మాట్లాడకూడదా?

శంక:- ఔను రమేశ్ బాబూ - శెట్టిగారిరంగతి మాడాలేర్పడలేదు. వీరిలనోటు
మట్టికొట్టడం మానండి. ఈ పెద్దలంతా!

రమేశ్:- ఆ సంగతి అలాంటిదే కాదు. మానాన్న గానీ ముగ్ధుడే పోతున్నా.

శంకరం ఇంతవరకు అయినను చేసే మాటలూమరి ఉంది.

శేఖర్:- ఈరోజు కాకపోతే రేపేక మాత్రమే దుని చెప్పగలమా?

రమేశ్:- ఇప్పుడు మాత్రంనే ఆయన బోక్సర్లకుగ జైతుడొచ్చినట్లు నానాడు. ఈసమైక్య
నిర్వహణకు గా సాగి జరుగుతున్నదిగాని ఆయన విషయమేమిటా? శంకర

శేఖర్:- జరుగునే కాదుమీద ఆశాపడి ఉండకదా.

శోభ:- అదేకాదు ఈ ఘట్టాన్ని ముగియించే విధానమేమిటా బట్టించుకున్నా.

శంక:- ఈ నవభారతి కడుపులో టోపీదాసులు బూటక నాటకములాడే వారున్నంత కాలం అభ్యుదయ మేకలుగదు. కష్టజీవుల కష్టాలుతొలగవు.
 శేఖరు:- ఎంతకాలం యీ టేడవురుగులాశీవించి ఉంటుంది! దానికిమందు ప్రజలేయిస్తారు.
 రాజ:- ఎవరిమటుకు వారు ప్రక్కకుపోతూంటే యింక ప్రజలేవరున్నారు?
 రమేశ:- ప్రభుత్వము ప్రభువుదికాబట్టి శ్రామికుల శ్రమలేడేరవంటాను.
 శంక:- పెట్టుబడిదారు లున్నంతకాలం ప్రజలుమాడిపోవలసిందే. కాకపోతే యీరామ రాజ్యంలో కదిలితే కాలుస్తాం, మెదిలితే కాలుస్తామంటారు.
 శేఖరు:- ప్రజలవత్తిడి జాస్తిఅయినాడు ప్రభుత్వంకూడా తల్లిక్రిందులౌతుంది.
 రమేశ:- ప్రజాదళం లేనప్రభుత్వ మెన్నాళ్లుంటుంది. శేఖర్
 శోభ:- ప్రభుత్వంలో సేదల ఆదరణకు ఎన్నాళ్ళకు తావుదొరుకుతుందో.
 శేఖరు:- అదీ రాకతప్పకుండా! మనము చూస్తుండగానే తెలియండి తంతుప్రభువుల కొచ్చింది. అతరువాత అదేవరుస, ప్రభువులనుండి పేదలకొస్తుంది.
 రాజ:- అంతవరకు యిలాంటి అన్యాయాలకు గురికావలసిందేనా?
 శంక:- ఒక్కనాటితో మార్పురాదు తిలీ!
 రమేశ:- మనమందరం వికృతకంఠముతో ప్రజ్వరిల్లినాడు ప్రభుత్వంలో మార్పురాక ఉంటుందంటారా?
 శేఖర్:- పస్తుంది - మరచాను - నీవువ్రాసిన విప్లవగీత మాలాపించండి.

అందరు:- (గీతం)	కదలండోయ్ - కదలండోయ్	
	కార్మికులారా - కర్షకులారా	కదలండోయ్
	పేదలపీల్చి - విప్లవీదేసే	
	ప్రభువులపైకి - కదలండోయ్	కదలండోయ్
	రైతుకారే దీక్షలైనా	
	విగులుతీరిన వీరులుమీరు	
	నిత్యం - సత్యంతో - పోరాడే	
	పేదల స్వతంత్రతై	కదలండోయ్
	ధారతదేశం - వీదలదేశం	
	ధారతపీఠం - వీదలదండీ	
	ధారతజయభేరి - మ్రోగిందీ	
	ధనధనాపని మ్రోగిందీ!	
	స్వతంత్రభేరి - మ్రోగింది	కదలండోయ్

(తే ర వ చు ను)

మూలము: -

(రఘునాథరావు పేవరు చూస్తూఉండును - తెరలేచును.)

ఈగ:- (ప్రవేశిస్తూ) నమస్కారాలు - రఘునాథరావుగారు

రఘు:- మీరు యింకా రాజేంద్రుని ఊహిస్తున్నా.

రంగ:- తాము ఈ ఆలోచనలో వుంటారనే చచ్చి ఎలాచేద్దామంటారు.

రఘు:- ఎలా చేసేమిటి రేపటికి దిగివస్తారు వెధవలు.

రంగ:- అదికాదండీ! వానఅబ్బాయిగారు వారికి అదృష్ట మాఫులున్నాయి.

రఘు:- శేఖరుకు మనకు వారికి జరిగిన సంభాషణ తెలియక ఆలా జరిగిఉంటుంది. లేక పోతే పులికి పుట్టినవిడ పిలి అవుతుందా?

రంగ:- అలాచెప్పండి. లేకపోతే మీరైన మందలించండి.

రఘు:- మనం మందలించ నవనరంకూడాలేదు.

రంగ:- అందుకు కాదులేండి. అబ్బాయిగారు వచ్చినప్పటినుండి, రఘుశం. రంగం, అబ్బాయిలుట్టా తిరగడం. చూస్తే - అబ్బాయిగార్ని చూయచేలాగుంది.

రఘు:- హనుమంతుడి ముందు కుప్పగింతులా?

రంగ:- నేచెప్పితే నమ్మేరుకారు మీరు - ఆ రమేశం గాడికకూడా యిందులోసంబంధ ముంది. చూడండి. సమ్మెను ప్రోత్సహిస్తున్నా - కూలీలకు అండగానిలచాడు.

రఘు:- జేను శర్మగారూ! అత్రాప్తుడు ఏదో వయోధున విద్యయని మందిరింట్లో తగలడుతుంటే ఏమోననుకున్నా - రైతులను కూలీలనుచెర్చి చదువుతోపాటు సమ్మె నేర్చేడన్నమాట.

రంగ:- ఆ వెధవకు యొక్కడ బుద్ధిలేదో చూడండి. వాడికి అగ్రహారముండకదా వీర్యని యిట్లా తయారుచేస్తే అదివాడికి ఏక్కేదానిలేనా?

రఘు:- వాళ్ళదాకా ఎందుకు. ఎదురు తిరిగితేవాడేనేను ఏక్కనివ్వను.

రంగ:- ఆ తామనుకుంటే అంతవారే.....తమకు తెలియంగేముందిలేండి. అశంకలం గాడ్ని కొదిగా?

రఘు:- కొదిగా ఏమిటి - పిలిపించు - వింటాడా సరేఉంది, లేకపోతే మనచేతి కడేముంది.

రంగ:- పికిలి పిట్టలు నలిపినట్టు నలపాలండి చొంగగాడిదల్ని. మరయొక పర్యాయం శాస్త్రిగార్ని పాచ్చరించి గట్టిగా కూకలేనాను.

రఘు:- అలాగా?

రంగ:- ఇవాళ పత్రికా విలేఖరివచ్చాడు,

రఘు:- వచ్చాడా! ఆయనను మనింటికి విందుకు రమ్మనండి. అవకాశం జారవిడుదలండి.

రంగ:- అతగాడి కేదెనా.....

రఘు:- గానుగలోడే గంటెడు - యేదో ముట్టచెబుదాం.

రంగ:- సరే ఆలాగే - పెద్దపెద్దవాండే - విందులు - ఇంటర్వ్యూలు ఇచ్చి డప్పు వాయిద్యాలు వాయిచుకుంటుంటే మనదొకలెళ్ళా.

రఘు:- ఈపూట ముందుగా శంకరంగాడ్ని పిలిపించండి, వాడితో కొద్దిగా మాట్లాడుదాం.

రంగ:- అగాగే నేపథ్యవస్తా (లేమను)

రఘు:- ఇంకొక మాట. మీరమాడా వెంబడిఉండాలి. మరచిపోకండి. నిన్నటికే చెయ్యిరూపాయల ఆదాయం తగ్గింది. ఈనెండుక నిపెట్టి గుమస్తాముండావాళ్ళు ఆనెండా లేదు.

రంగ:- అలాగే నేనుఉంటాను, వాడికి కబురుచేసి నేను కాఫీతాగివస్తా.

రఘు:- కాఫీ వగైగా యిక్కడే చూచుకోవచ్చు - మీరమాత్రం త్వరగారండి.

రంగ:- అలాగేలేండి - ఆ! మరచాను - విలేఖరి వగైరాలను.....

రఘు:- చెక్కు వ్రాసియిస్తా (వ్రాసి యిచ్చును)

రంగ:- (తీసుకొని) యింక వస్తా. (వెళ్ళును)

రఘు:- ప్రవేటు చేస్తన్నా రంగశర్మఅంత మంచివాడు ఇంకొకడులేడు, ఎంతసేపు యేనో మంచిసే ఆలోచిస్తూనేఉంటాడు. మా మేలుకోరేవాండ్రలో మొదటి వాడు. శాస్త్రాలు అచ్చంగా చాడవ్తుడు, వాడి తాడుతెగ రమేశంగాడు నాకే దురు నిలవడమే! వాకున్న అధికారమైన గమనంబలేక పోయాడు. ప్రభుత్వంలో పెద్దవారందరు మనవారనే సంగతి మరచిపోయి ప్రవర్తిస్తున్నాడు. నాపేరుకు జిలాఅంతా అరిచిపోతున్నా యిప్పిల్లకాకి ఒకటి వెక్కిరిస్తుంది. వీడికితోడు పయోజన కద్యాకేంద్రం నడిపే యోగ్యతకూడానా? ప్రజాహిత సమితియట. మేమంతా ప్రజా అహితులనా! ఓరి బొర్బాగ్యుడా. నీమూలాన శంకరంగాడు తినేఅన్నంలో నుమ్మ కొట్టకున్నాడుగదరా! మందలిచినా మాట వినేదారలో లేడు మొద్దుచెధన, వాడిమాటలే జేదాతురాలు ఈ కూలీ కుంకలను హద్దుదాటితే మచ్చుకైనా కనపడరనే సంగతి మరచిపోయారు.

శేఖరు:- (ప్రవేశిస్తూ)ఏం! నాన్నా! ఏనో దీర్ఘాలోచనలోఉన్నాడు.

రఘు:- ఎముందిబాబు ఈగోజైనా ఫ్యాక్టరీ సాగుతుందాఅని.

శేఖరు:- ఎందుకు సాగదునాన్నా! ఏదో వారు మీరు సమిష్టిగాపోతే!

రఘు:- మొండి ముండా కొడుకులు - వింటేగా?

శేఖరు:- వారో మీరో వినుకుంటూపోతే యేకప్రము ఉండదునాన్నా!

రఘు:- అదే ఈగోజు నేనూ ఆలోచిస్తున్నా. శంకరంనుకూడా పిలిపించి మాట్లాడదలనా.

శేఖరు:- మంచిపనే. మాట్లాడి ఏనోఃధంగా సమ్మె నాపు జేయండి.

రఘు:- నీకు తెలియదురా అబ్బాయి. వాళ్ళు కలసివచ్చేరకంకాదు.

శేఖరు:- కలసి రాకేం నాన్నా. నిన్న మీరు లాటిసార్జీచేయిస్తే శంకరం చెల్లికి మంచిదెట్టు తగిలింది.

రఘు:- అందువల్లనే యీగోజైనా లాంగుతారని తలుస్తా. మరి ముంగుసంగతి ఆలోచించరు. యీకూలికుంకలు. ఎపిచ్చివడితే అడపిచ్చి.

శేఖరు:- వాళ్ళకోరికలు బహు స్వల్పమునాన్నా.

రఘు:- వాళ్ళ దృష్టికవి బహుస్వల్ప మేరా శేఖర్. మనము భరించలేనివి, సరేకాని...

నీవు లోపలికి వెళ్ళి కాఫీ తీసుకో. ఈశ్వరహాసం నేను చూయకొంటాను.
నీకెందుకీతము.

శేఖర్:- ఎందుకునాన్నా. నేను చచ్చాగా యిద్దరంకలసి విచారీద్దాం.

రఘు:- అలాగే కాని...మందువెళ్ళి నీవు కాఫీ తీసుకో.

శేఖర్:- అలాగే (పోవును)

రఘు:- పిడు ఉంటే వ్యవహారం సాఫీగానడువదు. మెత్తని హృదయాలు ఈ మొఱుటలు
వెధ:లముందు చికిషస్తయ్యా! కిరి యేకాడిక ఒకప్రక్క- కాలుస్తూండేనే
గాని మరోప్రక్క కలసిరాదు.

రంగ:- (ప్రవేశం) ఏవండీ! శంకరంగాడు వచ్చాడా?

రఘు:- ఇంకా రాలేదు.

రంగ:- వస్తూనే ఉంటాడు....

రఘు:- వాడు నిన్నటి పంథాలోనే ఉంటే!

రంగ:- మనమే నిన్నటి కన్నా ముందుబనేదాం. అబ్బట్టోరి.

రఘు:- సరే అలాగే కాసియండి. ఆబ్బాయిమీదా ఉంటావంటున్నాడు.

రంగ:- అలాఅయితే వ్యవహారం తిరుగుడు పడుతుందిమరలా.

రఘు:- తగువైన జాగ్రత్త వహిద్దాం. తరువాత సంగతి

రంగ:- ముందుగా మనంకికి నలుగురు పోలీసులనుకాదులా పంపమని కలుగపంపండి.

రఘు:- సరే అలాగే చేద్దాం.

శంక:- (ప్రవేశం) నమస్కారం బాబు.

రఘు:- విమోచయ శంకరం వ్యవహారం ఇలా జరుగుతుందేనా?

శంక:- అంతా దమ దయబాబు. తాము ఆ! అంటే అంతా సరిపడిపోతుంది.

రఘు:- అంతవరకు పనిలోకి రారన్నమాట.

రంగ:- రానివాండు మీ ఇండ్లదగ్గరయిండక ఫ్యాక్టరీముంగు పడివుండడమందులోయ్.

శంక:- ఆసంగతి తమకు తెలియదాబాబు! పేదలక మైనికి భుజి నిచ్చేట ఫ్యాక్టరీకొట్టి
అక్కడే పడిఉన్నార పేదలంతాను.

రఘు:- అది మీతాతగాడి గంటుకాదు.

శంక:- అది మాసామ్యుకాదు మాజీవితాధారభారానా.

రంగ:- అలాగయితే ఫ్యాక్టరీలో పనిచేయమనే గాబాబు గాయపిలవడం.

శంక:- ఔను. ఆశాగ్రహములేకుండా, కష్టమునకు తగిన ఫలితములేనినాడు, ఎవరు
మటుకు చనియెలాచేస్తారు చెప్పండి.

రంగ:- అంతరి కష్టాలకు భగవంతునివ్యాలోయ్.

రఘు:- మీ కష్టానికి అంతకన్నా యెవరిస్తారోయ్, జాస్తి.

శంక:- కష్టాన్ని కనిపెట్టి మీరే యివ్వాలిబాబు.

రంగ:- మీరు చేసేకష్టానికి బాబుగారు సరిగా యివ్వడంలేదన్నమాట.

శంకః— సరిగా యిగ్గడం లేదనిగాదు, చాలకుండా ఇస్తానని.

రఘుః— అందును గనించేనా యీసమై యేడనడం.

శంకః— ఉన్నవాళ్ళు, లేనివాళ్ళు, ఏనోకనాడు ఏడవక తగ్గకుండా?

రంగః— నోటంటా ఆకుత లేనిటాయ్.

శంకః— మానోటంటా వస్తే అఃకూలేలా! మీనోటివెండివస్తే అదిబంగారుకలుకలా!
మేము మనష్యులమండోయ్. మాలోనురక్షముంసి.

రఘుః— మేము మనష్యులమని నిలబడి చెప్పనున్నావా నీబ్రతుక్కు. ఇక్కాడిలే
గాని డొక్కాడని చెప్పడంతా మనష్యులే!

శంకః— టేనండి! మేము కొంగవెడలమే, ఊరిను కడును మాట్టి దుమరంగా
దోచేదొప్పిడిగాండంమాత్రంకాం. మాలో ఇంకా భగ్గుం, నీతి కెండుఉన్నాయ్.
అందుకనే కష్టమచేసి కడుపునిండా పెట్టమంటున్నావ్.

రంగః— నోటికివచ్చినట్లు మాట్లాడితే బుద్ధి చెప్పాల్సివస్తుంది.

శంకః— ఏమిటయ్యా మీరు బుద్ధిచెప్పించేది. నాలో మాట్లాడవలసింది బాబుగారు.
నీ పెత్తనమేమిటి నామీద.

రఘుః— ఏమాయ్ శంకరం! నోటికివచ్చినట్లు తూటిపోతున్నావ్.

శంకః— నేనేం తూటడంలేదు, ఏది చేసినా మీరుచెయ్యాలి. పేరుకుపెదజేకోదాగము.
పేదోళ్ళమీద పెత్తనం చెలాయించాలంటారు. మీస్వాక్ష్రిలో కూలిచేసే
వాండమీద దయచూపలేకపోతున్నారు.

రఘుః— ఓలేయ్! శంకరం!

శంకః— ఏమిటండీ! మీరనేది. నేనూ ఒకరైతుకొండని ఊహించుకోలేదేమో. మాటికి
పేదలమైతే కులానికి పేదలమనుకున్నారేమో. మమ్మీగతికి తెచ్చిందీమీరే!
మానాన్నను అధిగతిలోకితెచ్చి మజిలీమలను మసిచేసిన మహాత్ముడవు.
ఈగత్తంలో ప్రతిరక్తాణువు పౌరుషంతో పుట్టిపెరిగింది. మీరట్టే తూటిలే!

రఘుః— ఏమిటిరా! రాస్కెలో అట్టే జేలుతున్నావ్. (అని చెంపమీద కొట్టును)

శంకః— (తూలిక్రిందపడిపోబోయి నిలుచుటకు ప్రయత్నింపుచుండును)

శేఖరుః— (పాదావిడిగా ప్రవేశించి శంక గంనుసట్టుకొని పుగ్గగానిలచి) నాన్నా! నాన్నా!
ఎంతదుర్మార్గానికి పూనుకున్నావ్. నీమేలుకోరే యొక పేదనీడిమీద నీప్ర
తాపం చూపుతున్నావు. ఇదా నీపెదరికం. జిల్లా కాంగ్రెస్ (వెసిడెంటువదని
నిర్వహించే నిపుణత్వం! ఇవేనా మీశాంతి అహింసలు — ఇలాంటిదేనా మీపే
దలమీద ప్రేమ? వారిలోఉండే ప్రతి రక్తాణువును కష్టపెట్టి వారి కడుపులు
కాల్చి సంపాదించేది చాలక యీప్రవేటు ముండాకొడుకు మాటలకు లోబడి
నీశ్రేయస్కాముడైన పేదజీవులపైన బలం ప్రయోగించుతున్నావా? నీకెలా
మనసుపుట్టింది. అతనే యెదురు తిరిగితే నీవు, ఈకొంగళ్ళకు యెక్కు డంటారు?
ఎందుకొచ్చిన దొర్లనగం?

రఘు:- ఇంక చాలింను!

శేఖరు:- ఎందుకు కట్టుక పోయినంత ఉండే యెవరు తినటానికి? ఇంకా నీకు తృప్తి తీరలేదా? ఒక్కసారి చూడు - నీకు నేను - నాకును స్వతంత్రత యీ మహాభవ సంఘా యెవరున్నాలో ఎంతమంది దీపాలార్చి సంపాదించావో యీగోణు మనింట్లో దీపమెలిగించే దిమ్మలేకుండా పోయింది.

రఘు:- ఏరా! శేఖర్

శేఖరు:- నీ ఊకరింపులకు దడవటానికి నేను నీయింటి జవానుకాను. నిన్ను చూస్తే భయపడవలసిన యవసరం నాకులేదు న్యాయములేని నాడు నీవేకారు. ఎవ్వరు మనజాలరు యీ ప్రపంచములో - ఈరోజు యీ రామరాజ్యంలో యీ వానరుల సహాయంతో యీ పేదల జీవితములను, ప్రపంచమును నాయవచ్చు నీదుష్ట తలంపులన్నీ కొనసాగవచ్చు. ప్రజావాహిని పొరిపచ్చిన నాడు నీవుకానీ, యీ రామరాజ్యంగాని, దాని యంగరక్షక సమూహంతాని హతమరి పోవలసి ఉంటుంది.

రఘు:- నీ వెడవూరా! నాకు చెప్పడానికి. ఇంతవరకు బడవనుకున్నా. ఇందులో నీ కొక్క దమ్మిడికి హక్కులేదు. పో! బయటకుపో! లేకపోతే నీగతియింతే!

శేఖరు:- నేనూ బయటకు పోతాను. పోటానికి సిద్ధంగా ఉన్నా! ఈపాపపుసాక్షు నేన నుభవించుటకు గూడా ననర్హుడనే. ఎంతమంది జీవుల ప్రాణములు బలికొన్న ఫలితమో బ్యాంకి నిర్మాణము - ఎందరి కష్టజీవుల కడుపులదుమ్ముకొటి దోచిన కరెన్సీయో యీ ఇనుప మండనములోనున్న బొత్తులు - ఎంతమంది పేదజీవుల కండ్లు కషపెట్టి రక్తముపిండి ఆరించిన ఆదాయయో యిది అంతాను. ఇట్టి దానిని నేనుకొరడంగాని అనుభవించడంగాని, యింత ఉదారమూర్తి మానాన్న యని చెప్పుకోవడంగాని సిగ్గుచేటు.

రంగ:- శేఖర్ బాబూ! శేఖర్ బాబూ!

శేఖర్:- నోరమాయ్! నీ సూలానే కొంపకింత మూచింది. నీ పొట్టుకూడు నీవు చూచు కొనక కేదలైన కూలీలమీద కూకలువేయిస్తూ, ఈయన అండచూచుకొని ఆడు తున్నావ్. ఇంకెన్నాళ్ళో సాగవు. వీలిపించి శంకరంను కొట్టవంతు ప్రాచారా? మీకువోడు పోలీసుమద్యుక్తా. జైనుకారేం! ప్రైసాజాస్తిగా ఉన్న వాండ్లదే యీ ప్రభుత్వంలో పలుకుబడి ప్రైసాపడుతుంటే ప్రయిమినిస్టరు మేదలు వ్యూను వోకు వంగి నలూము కొడుతుంటారు. అందుకనే యింత విపరీతంగా మారి పోయింది, ఈ ప్రపంచం. ఉన్నదిలేనిది చూచి చూడకుండా వ్రాసారు ఈ పత్రికా ప్రముఖులు. మీరు అసత్యవాదాలు వ్రాయమన్నా సిద్ధమే దంచేస్తారు. మీకు వారికి, ఆ ప్రైవారికి సరిపోతుంది. ఇలాంటి ముఖాలు చూచేకన్నా పోవడం మేలు - రా - శంకరం వెళ్దాం.

శంక:- రఘునాథరావుగారూ! ఆలోచనలేకుండా మిగిలి పోతున్నారు. కేదప్రజల శక్తిని గుర్తించలేక పోయారు. కేదప్రజ పిడికిలిబిగిస్తే వింధ్యపర్వతాలైనా

లకాలుక జైపోతాయి; ప్రజావాహిని పొరివచ్చిననాడు కెట్టుబడిదారి ప్రపంచ మాంతా మసియైపోతుంది. పోయింకి, పోతుండి. ఇంక యీ ప్రవేటు రంగశర్మ మీరు ఒక లెక్కలోనుంచరు. మాట్లాడమూలను గాయపరుస్తున్నారు. త్వరపడి శేఖరబాబు విషయంలోగూడా తూలిపోతున్నారు.

రఘు:- ఏమోయ్! పులిస్తావు, కామాలు, లేకుండా మాట్లాడుతున్నావు - ఏరా ప్రాణాలతో బయటకు పోదలచారా?

శంక-శేఖ:- పోకపోతే యేంజేస్తావ్?

రఘు:- ఎంజేస్తానా? విమిశ్జేస్తే అడిగేసెవరు? పోండి? పోండి బయటికి రాక్కోల్స్.

శేఖ:- నీ ముఖం చూచేకన్నా పాపం యింతోటిలేదు. నీవు పంపనవసరం లేకుండానే పోతున్నాం. రా శంకరం. (ఇద్దరు వెళ్ళుదురు)

తఘ:- పోరా! మూర్ఖుడా! బొక్కపుచ్చుకొని నీవేళ్ళావు. డబ్బులేకుండాక మ్మూపడితే గాని డబ్బువిజవ తెలియదు. కమ్మని మాటలుచెప్తూ ప్రజల అదరణపొంపనివారు కష్టపడి ప్రజాదరణ పొందుతారు వెధవలు. అలాఅయితే యీకాంగ్రెస్ లో యింతకాలం ఉండేవాడినేనా? ఉన్నముతాలకు వరాలకు జేసి తాళందానికి వేస్తుండబట్టే ప్రజారంజకుడన్నారు. ప్రజలను చిచ్చికొట్టాలిగాని ప్రజలను రచ్చగొట్టగూడదని తెలియదు వెధవలకు. పెద్దపదివులు ఆక్రమించాలంటే, యిట్లా ఏడి నై యేమాతుంది.

రంగ:- ఔనండి. తాము చెప్పిందంతాయనాగం. ఏగాలికి ఆచాపలాగాలిగాని యదారం ఎందుకు పనికివస్తుందిచెప్పండి. అబ్బాయికి యెక్కువగా ప్రపంచానుభవంలేదు. అందుకనిలా తూలిపోయారు.

రఘు:- తూలిపోవడమేమిటి? వారి మాయలకులోబడి పోయాడే అనండి. కష్టజీవులట, దొంగ వెధవలు.

రంగ:- ఔనండి! ఎంతదొంగముండావాళ్లు కాకపోతే యింతతంతుజరిపారంటారూ.

రఘు:- నిజమేనండి శర్మగారూ, ఈ ఉద్రేకంలోవెళ్ళి వాండు ఫ్యాక్ట్ రీముందు యేమి సాగిస్తారో వెళ్ళదాంరండి (అని యిద్దరులేస్తారు - తెరలో భిక్షుగాని గీతం)

భిక్ష:- (తెరలో గీతం) ధర్మనీతికై పోరాడె

నిర్మలజీవులకి జయం విజయం

తూలిపోయినా

అశాంతి జీవిత మంతరించునోయీ.

శాంతిలేని యీజీవిత

మేప్రాంతము సుండదురా!

ప్రజావాహిని పొరిననాడు

నాడు నాడులే నాడుతుంటాని అంతరించునురా!

ధర్మనీతికై పోరాడె

నిర్మలజీవులకి జయం విజయం

స్వచ్ఛుర్రడును చిందింపుటను
స్వలంఢ్రై పోరాడే పేటిపుండు
ప్రపంచమంబును లొంగునురా!
పేదలధాటిని చవిచూచిన రాక్షసలలో
ప్రతాపోతులు చూచావా!
ధర్మనీతికై పోరాడే
నిర్మలజీవునికి బయం విజయం

రఘు:- ఈ వైపువెళ్ళితే ఆముష్టిమండలకొడుగు యెదురు వచ్చేలాగుంది. ఈ వైపు వెళ్ళదాంరండి. (వెళ్ళుచు - తెరపడును)

నాల్గవ రంగము

(నరసయ్య యిల్లు - మంగమ్మ తిగగలి త్రిప్పుచుండును - రాజమ్మ బియ్యం చెరుగుతూఉండును - తెర లేచును)

మంగ:- రాజమ్మా! మీఅయ్య యింకా రాలేదేం సుద్దిబువ్వల్లండిగా?
రాజ:- వస్తూనే ఉంటాడేఅమ్మా! నిదన్నా బజారులో మట్లాడుతున్నాడేమో?
మంగ:- బువ్వ సంగతి మరచి పోయే మాట్లాడడం.
రాజ:- ఇవ్వాళ నువ్వు వడ్డిస్తావని అలస్యం చేస్తున్నాడేమో?
మంగ:- ఇన్నాళ్లు కూతురు కందిపోతుందని, మనిగడేనే కాడనుంచి మంటచెట్టవంటే నరకు చూచుకొని, యంత బువ్వేయింమకొంటుంటే, ఇవ్వాళ అట్టుగాదుగా
రాజ:- ఆహా! నేననేది.
రమేష్:- (తెరలోనుండి) నరసయ్య గారూ! నరసయ్య గారూ!
మంగ:- శాస్త్రీయ్య కొడుకులాగుండాడు, పిలుచుకరా రాజా.
రాజ:- సువ్వే పిలవ్వేఅమ్మా!
మంగ:- అంతే! మాటకు మాట
రమేష్:- (తెరలో ఉండి) నరసయ్య గారు! నరసయ్య గారూ!
మంగ:- ఆ! లోపలికి రా! అయ్యా!
రమేష్:- (ప్రవేశించి) నరసయ్య లేచా?
మంగ:- పొద్దనంగా వెళ్ళానునాయనా! యింకా రాలేదు. వచ్చేస్తుంటాడు.
రమేష్:- అన్నానికి యింకా రాలేదా?
మంగ:- నిలుచోనే మాట్లాడుతుండాబాబూ! రాజీ! అబ్బలవెయ్యి తల్లి - అలా కూర్చోండి.

రాజు:- (బల్లవేస్తూ) కూర్చోండి మా నాన్నగారు త్వరలోనే వస్తారు.
మంగ:- ఎందుకు బాబు వారు?

రమేశ:- లొడిగా మాట్లాడవలసిఉంది. మీకు శరీరం బాగుందా అండీ.

మంగ:- లొడిగా నెమ్మదించింది. ఈగోనోరేపో వాళ్ళయ్య పట్టుమెట్టి తమవగ్గర
కోడమనుకుంటున్నాడు నాయనా!

రమేశ:- పట్టు మెందుకు మంగమ్మ గారూ!

రాజు:- మా ఆమ్మ నగదు ఆమ్మరావడం కోసంగం.

రమేశ:- ఏముచ్చించంత కష్టం! ఆపని మాత్రం చెయ్యకండి

మంగ:- మరి మక్తానీస్తులు - ఎట్లుగయ్య బాబు?

రమేశ:- దానికి నేను ఉపాయం చెప్తా!

రాజు:- మీరు చెప్తానంటే మేము వినసంటాయా?

రమేశ:- మీనాన్నను రానివ్వు అంతా ఆయనతోనే చెప్తా.

రాజు:- ఎం మాతో చెప్పే?

మంగ:- మీ అయ్యతోనే చెప్పనియ్యవే. పిల్లా మనకెందుకానంగతి. అంతేలేనాయనా!

రాజు:- మనం మనుష్యులంకాదా? ఆడవాళ్ళమనియేనా?

రమేశ:- ఆమాట నేనన్నానా! ఆడవాళ్ళకూడా అన్నింటికీ అర్హుని నాకు తెలుసు.

రాజు:- తెలిస్తే ఆపరింపకుండా అనువులో పెడదామని చూస్తారేం.

మంగ:- ఏమిటి రాజమ్మా! అబ్బాయితో గొడవెట్టుకుంటుందావ్. దానితో తెలియదులే
నాయనా.

రమేశ:- గొడవేముంది లేండి! ఇంకా నరసయ్యరాలేదే!

మంగ:- ఏమే రాజమ్మా! ఇటుచూడు అయ్యననుండాడేమో?

రాజు: (తొంగిచూచి) నాయనవస్తున్నాడు లేండి,

నరస:- (తలపాగాతీసుకొంటూ కర్రతో ప్రవేశం) బట్టాలు చినబాబుగారు. ఏదో
పనిమీద వచ్చారు.

రమేశ:- ఇలా చూచి చెళ్ళబామని వచ్చానండీ.

నరస:- నూ నట్లమని ప్రయత్నిస్తున్నా బాబు. ఒకటని కొకటి కలిసిరాండీ! రేపైన
తెచ్చిబామనుకుంటుండా.

రమేశ:- నేనానివయమై రాలేదండీ. మీరు ఆత్మకపడకండి నరసయ్యగారు.

రాజు:- పెదబాబు కైకంగురించి నాలుగైదు కబుర్లంటేరే . . . అయ్యా!

రమేశ:- బోను! మానాన్నగారు కబురింపివుండవచ్చు. కాని . . . నేనందుకు
రాలేదు నరసయ్యగారు ఏదో మిమ్మల్ని పరామర్శించి పోదామనివచ్చా.

మంగ:- బోను. ఇందాకటినుంచిగూడా చినబాబు అట్లాగేచెవుతుంటే మీ ఆరవ గో
డెండంట?

నరస:- నీకు రాస్త్యమంతా బహుతెలిసినట్టు. తెలిసినదానికీమల్ల చెవుతుండావ్.

మంగ:- నాముఖం నాకింతెలుసుండులే, యేది తెలిసినా మీఅబ్బాకుతుళ్ళకే.

రాజు:- అదికాదే అమ్మా! మాకు తెలియకుండా నీకేమైనా ముందుగా చెప్పాడా?

రమేష్:- రాజమా! నీమందేగా నేనుచింది ఆమెకెలాచెప్పానంటావు.

మంగ:- చూడు నాయన! వీల్చిదరుయేకమై నన్ను అన్యాయము చేస్తుండారు.

నరస:- ఏమిటిబాబు! తమకొచ్చినవని.

రమేష్:- ఏమిలెదు నరసయ్యగారు. మీరు బండి సొమ్ము అమ్మడలచినట్లునిన్నా!

మంగ:- ఔను బాబయ్యా! అందుకే నేను బండిఅమ్మవ్వన్నా!

రాజు:- నిజమేనండి. ఈపే పట్టు మెర్లా లంటున్నాడు మానాన్న.

నరస:- ఔను బాబయ్యా! అందుకేగా ఈపుసంజేలకన్నా పెద్దయ్యకు పైకి గుంపుదా మనుకుంటున్నా!

రమేష్:- మీరెంతమాత్రం - అలాబండి సొమ్ము అమ్మకండి. మరలామూర్ఖుకోవడం చాలాకష్టం.

నరస:- మరి యేంచేసేదయ్యా! యింకోదారి కనపడ్డంతేదయ్యె.

రాజు:- దానిని గురించేనా మీరుచెప్పేది.

మంగ:- ఎందుకు అంతతొందరపడతావ్. చెప్పేలోగా?

రమేష్:- నేను కొంతపైకమిచ్చిచెప్పితా. అది నెమ్మదిమీద నాకుసద్గుణా ఉండండి.

ఇప్పటి వాడావిడి సరుకొండి.

నరస:- అప్పే. వడ్డీపెరిగి పోతుండదుబాబూ?

రమేష్:- అప్పేగాని - వడ్డీతో నీకునిమి త్తంలేదు. ఇచ్చినపైకంమాత్రం వాయిదాల ప్రకారంమాత్రం చెల్లెనుండండి.

మంగ:- నువ్వెక్కడ తెస్తావుబాబయ్యా!

రాజు:- బ్యాంకులో తీసుకువస్తారా? కొద్దివడ్డీ చాలునాయనా!

రమేష్:- ఔను మొన్న నేతెచ్చాను. మీయిబ్బందినిమామూ యెలాడిరుపండిది.

మంగ:- మాపాలు దేవుడవునాయనా!

నరస:- మీరుయట్లాచాడొమంటే అట్లాగేచేద్దాంబాబయ్యా!

రాజు:- ఆపైకంతినుకొని నెమ్మదిగా యిస్తారండేది.

రమేష్:- ఇదిమంచి పద్ధతి నరసయ్యగారు. ఇలాగేచెయ్యండి. మొన్న పెంకమామగారికి కూడాఇలాగే యిప్పించా. యిదిగోపైకం, పందరూపాయలకోటుయిరవై, రెండు వేలన్నమాట. (జేబునుండి తీసియివ్వును.)

నరస:- లెక్కపెట్టి తీసుకోతల్లీ.

మంగ:- తీసికోవే రాజమా.

రాజు:- తగించియిచ్చేరు బాగా లెక్కపెట్టండి.

రమేష్:- నేను లెక్కపెట్టినతరువాత నీవుమీనాన్న లెక్కచూచుకోండి,

నరస:- నేనెందుకులే అమ్మా! నీకన్నా నాకుమాత్రం ఏం తెలుసు నీవేతీసికొ.

రమేష్:- (ఇన్నా) ఒకటి-రెండు-మూడు (20వరకులెక్కించి) సరిపోయిందా! మరలా లెక్కపెట్టుకో.

రాజు:- ఎందుకులేండి - - (లెక్కపెట్టి) సరిపోయిందేలేండి.

మంగ:- సరిపోయిందంటూనే లెక్కపెట్టావుగదే రాజమా!

రమేశ్:- అదేందిలేండి. డబ్బుల్లోగేమిటిలేండి మర్యాదలు. లెక్కచూచుకోవడం మంచిని నగన:- అదేందిలే కాబయ్యా! అట్లాగంటావు. మామీదమీకంత నమ్మకముంటే

మిమ్మల్ని నమ్మకపోవడ మేంది?

రాజు:- తగిలే నేనుతీసుకొన్నట్టు అనుకోరు.

సుబ్బన్న:- (ప్రవేశిస్తూ) విమిటిరాజమా! తీఫలుతీసుకొంటుండావ్. మాచిన్నయ్య వచ్చిందాయిటు.

రాజు:- చాలేడు కండుంటే చూడలేవు.

మంగ:- ఎందుకే అంతగడుసుగా చూట్టాడుతావ్.

సుబ్బన్న:- బహు ఎగిరిపడుతుండావే. యెగురుఅణిగిదిలే బాబయ్యా పెదయ్యకోప్పడు తుండాడు. నీకోసంమందిరానికలి వచ్చిండ. యింటికెలాం పదండి.

నరస:- ఎందుకంట కోప్పడు తుండాడు.

రమేశ్:- అయన యెప్పుడూ అంటేలేండి.

రాజు:- మాగురించి మాటపడకండి.

సుబ్బన్న:- వాడు- వాడుండే వయేటోడు వచ్చాడు. యేవో చెప్పిండు. అప్పటినించి పెదయ్య చింతనిపుయిండు.

రమేశ్:- మీరెక్కల కష్టమేమిమ్మా కాపాడుతుంది. ఇంకపస్తా. రాసుబ్బన్నా.

సుబ్బన్న:- పస్తాం. మంగప్పా. మామోయ్ పెదబాబుప పేకంపంపంజోయ్ (రమేశ్ సుబ్బన్న వెళ్ళుదురు.)

రాజు:- సాయంత్రం పైకం యిచ్చిపస్తాడు మామా అయ్య.

నరస:- మాసావా! మంగా! చిన్నయ్యకు త్వరితగడబ్బునద్దాలే!

మంగ:- చిన్నయ్య చాలామంచోడు. ఆ అయ్యకు శుభాలుకలగాలి. సరేగాని మీరు కూటికిలేవండి. అమ్మా! మాకోకపోలే నాలుగుబాగలు దారంతీయరాదు. లేండి బువ్వేతాను (ఇద్దరు పోవుదురు)

రాజు:- (రాటము త్రిప్పుచుగీతం) శుభ, శుభోదయం

జీవితశోభ మహోదయం

పేదలపాలిట ధాగ్యోదయం

పేదజీవుల జీవితశోభ

ప్రపంచ విప్లవ విజయోదయం

శుభోదయం

కార్మికదేవము - కర్షకరాజ్యము

ధారతదేశపు ధాగ్యోదయం

శ్రమజీవులారా! శ్రమజీవులారా!

పేదజీవుల పెన్నిదిరా

ధారతదేశం ధాగ్యోదయం

శుభోదయం

(తెరపడును)

స్వ తం త్ర భే రి

తృ తీ యాం క ము

మొదటి రంగం

(శాస్త్రుగారిల్లు. పుస్తకముచదువుతూఉంటాడు. శర్మమాట్లాడుతూ ఉండగా తెరలేచును)

రామ:- మావాడు రఘునాథరావుగారికి యెదురు నిలబడేంతటివాడుకాదని నీకు తెలియదూ శర్మగారూ! వాడునట్టి పిచ్చిసన్యాసి.

రంగ:- మన బిడ్డ మనకట్లాగేఉన్నా. ఎందుకనో రఘునాథరావుగారి మనస్సుమనవాడి మీదికి దొర్లంది. కాబట్టే నేను యింత శ్రద్ధవహించడం. పైగానీవు సర్దిచెపు తావని తలంచాను.

రామ:- సరిదిదకేం. మనవాడిని యీవాగంగోజులు బయటపె కనలనివ్వను. వారికి యెదురు నిలబడితే నాకు యెదురు నిలచినట్లుగదూ?

రంగ:- సరేగాని ఆనరనయ్య మక్తాయిచ్చాడా? ఈషధ్య మీవాడు రెండు మాడు మారు వాళ్ళగుమ్మంలో కనుపించాడు.

రామ:- ఔను. మక్తాయింకా యివ్వలేదు. అందునుగురించి వెళ్ళిఉంటాడు.

రంగ:- అందును గురించికాదు. రైతులందరిని చేర్చి యీసంవత్సరం పంటలు వసనను పోతూయికదా! మక్తాలు యివ్వలేమని చెప్పమని రైతులందరినీ పిలుస్తున్నాడు అందుకని రైతులు మక్తాలు సరిగా యివ్వనట్లుకుండా తెలుస్తుంది. రఘునాథ రావుగారి రైతులుకూడా యింకా పైకం యివ్వలేదు.

రామ:- ఏడ్చినట్లేఉంది. వీడితెలివితేటలు నీయెదురుగానేగా నుబ్బన్ననంపింది. నీవు ఉండు. నాలుగు మాకలేద్దాం. పిల్లసన్యాసిశర్మా! మనంసరినాస్తూ మరినలించిన పోవాలి.

రంగ:- నేను మాత్రం కాదంటానా! అబ్బాయికెందుకు చెప్పండి ఆషధపలసంగతి నాళ్ళనొక. వెంబడి దువ్వుతూనే వెన్నెముకపట్టి ఊపిరిపీల్చి పారిపోయాల్సి. ధగ్ధపన్నాలు పనికివస్తాయా?

రామ:- నిజమే శత్రుగారు! నీమాటలు వింటూంటే నిజంగా యీరైతులు మనము ఇవ్వలేమననిపిస్తుంది. వీళ్ళు దొంగమండాకోడుకుటు. మొన్న చూచావా? ఆరామయ్య భూమి కాలుదీరినా, నుబ్బయ్య, నారాయణ, అంకప్ప, వాండ్లు భూమి స్వాధీనం చెయ్యకుండా నానాతిప్పలు పెట్టేరటగా?

రంగ:- అని నాటిగరకే వచ్చింది. యేదోవిధంగా వాళ్ళపేచీ తీర్చిపారేశాను.

రామ:- నీవుంట్టబట్టి పరిసోమందిగాని లేకపోలే చాలా గొడవలయ్యేవి.

రంగ:- నాచేముంది లేండి. ఈసంవత్సరం రైతులదగ్గరనుండి మక్తాలు వసూలుజేస్తే మబాఉంది.

రామ:- నామక్తాలలే భయంలేదు. పైకం యివ్వకపోతే పరజాకట్టిస్తా.

రంగ:- మీవాడేమో ప్రజాహితేమంటూ రైతున్నీ - కూలీలను లేవగొడుతూండే నీవు ఎదిరిస్తానంటావు.

రామ:- మీరు మఱలా ఆమాటనకండి. మావాడికి సరిగా ప్రపంచానుభవం లేదుశర్మా! వాణ్ని నేను సరిచూచుకంటాను. నీవు - చెబుతువుగాని.

సుబ్బన్న:- (ప్రవేశించి) వస్తుండాడు - చిన్నయ్యబాబుగారు.

రామ:- నీవుపోయి ఇంతసేపు యేం ఏడుస్తాన్నా?

రంగ:- పీడు పట్టి సోమరి లాగున్నాడే?

సుబ్బన్న:- ఔనండి. నేనూ. . కాంటల యింటికాడకమా ఉండేది. అన్నీనేర్చుకొని యేడుతుండా.

రామ:- నోరుముయ్యరా పెద్దవా.

సుబ్బన్న:- (నోరు చేతితో మూసుకొని) మూసుకున్నానండి.

రంగ:- ఆరి పర్చిదుదా!

సుబ్బన్న:- చిరద్రుణి కాబట్టే ధూరి యింటికాడబడి. వారిచేత, మీచేత, యదన గిడవ అనిపించుకోడం.

రామ:- ఒరేయ్! ఇంతహా అబ్బాయేడిరా?

సుబ్బన్న:- (చెయ్యిముఖమున పెట్టిచూచి) ఆ! అడుగో చిన్నయ్య వత్తుండాడు.

రమేశ:- (ప్రవేశించి) ఏమిటినాన్నా యింత అకంటుగా విలిపించావు.

రామ:- ఏముంది. ఎప్పుడు భేరమ్మ కాకిలాగా ఊళ్ళో తిరగడంతప్పు, యింట్లో మాట మంచి పట్టకపోయ్.

రమేశ:- నీవు చెప్పేది యేదికాదన్నాను.

సుబ్బన్న:- ఔనుబాబయ్య! చిన్నయ్య యేం చెయ్యటంలేండే!

రామ:- నీవు చెన్నానే వున్నావు. దొంగవెధవ! (రమేశతో) నీకోసం యిందాకటి నుండి రంగరెడ్డిగారు వేచిఉన్నారు.

రమేశ:- నాకోసమా?

రంగ:- ఔను నీకోసమే.

రమేశ:- ఏం! పనిమీద?

రామ:- మన పనిమీదనే! ఇతనుయెప్పుడూ మన మేలుకోరేవాడునాయనా! అందుకని.

రమేశ:- ఏమిటి బాబూ! ఆపని.

రంగ:- అలా కంగారెండుమ?

రమేశ:- ఇందులో కంగారేముంది? ఇంత అగ్గంటేమిటా అని.

సుబ్బన్న:- (మనసులో) ఈదొంగనాయాలు ఇందాకట్టుంచి పెద్దయ్యకు దొంగ
కూతులు పెప్పి - ఇప్పుడు మాట్లాడుతుంటాడు.

రామ:- ఏమీలేదు అలాకూర్చో చెప్పా.

రమేష్:- ఏమిటి నాన్నా? (కూర్చొనును)

రామ:- నాకు తెలుసు నాయనా! నీవు నాకెప్పుడూ ఎదురుచెప్పవని - కాని...నీమీద
రఘునాథరావుగార్ని కోపంగా ఉండటం.

రమేష్:- ఎందుకు? నేనేంచేసేను ఆయనను? ఆయనపదవులకుదేనికి నేనుపోటీచెయ్యలేదే
రంగ:- చేసేమటుకు చిన్నవారి కెవరిస్తారు. కాని - నీవుమొన్న కూలీల సమ్మెను
ప్రోత్సహించావని, శంకరంకు అండగా నిలబడావని తెలుస్తుంది.

రమే:- ఇందులో తప్పేముంది? కూలీ చాలడంలేదు. వారికి ఆరోగ్యవసతులు కావ
లయునని వారు సమ్మెచేస్తున్నారు. శంకరం నాకు చిన్నప్పటి న్నేహితుడు.
మందిరంలో కలుసుకుంటూఉంటాం. ఆయన కోప్పడేంత తప్పులేదు.

రామ:- అదిగాదురా అబ్బాయి. నీవే సమ్మెలేపినట్టుగాను, శంకరంకుకూడా నీవే
చెప్పి సమ్మె ప్రారంభించినట్టుగా యెవరో గిట్టనివాండ్లుచెప్పిఉంటారు. అందు
కనే - ఆయన మనవాడుకాబట్టి శర్మను పంపించాడు.

సుబ్బన్న:- (మనసులో) ఈ పయేటోడు ముసలోణ్ణి చేసి పెద్దయ్యకు బోల్తాకొట్టించి
చిన్నయ్యకు బుద్ధి చెప్పాలనుకుంటుంటాడు. బుద్ధితక్కువనాయాలు. యీడికిదే
కూడు-ఇక్కడిమాట అక్కడా-అక్కడిమాట యిక్కడా చెప్తూ తగువునెడు
తుంటాడు.

రమే:- అదికాదు నాన్నా! నేను చెప్పిచేయించాలా? ఎవరి ఆకలిసంగతి వారికి తెలి
యదు? ఎవరికప్పునుఖాలువారివి. వారి కష్టాలనుగురించి వారు సమ్మెచేస్తున్నారు.
రంగ:- రమేష్! నీమేలుకోరి చెబుతున్నా. మనంమనం ఒకటిగాని, యీ కూటికిచేసి
కూలీకుంకలు, గాలికిపోయే గ్రామరైతులు మనకెందుకు; వారిని మాటాలతో
ఆదరిస్తూ, పనులలో దెదరిస్తూఉండాలి. లేకపోతే మన నెత్తికెక్కి కూర్చుం
టారు.

రమే:- కూలీలంటే తీసిపారేయకండి. వారు చేయకదవకుంటే యీ లోకము ఘడియ
ముందుకుదొర్లదు. రైతులంటారా, వారుకష్టించినాండిస్తే మనం నుఖంగాఅనుభ
వించుతూ వారిమీద ఆధారపడిఉన్నాము. అలాంటప్పుడు వారిని అన్యాయం
చెయ్యటం చూస్తూ సంబంధంలేకుండా ఎలా ఊరుకోమన్నారు చెప్పండి? నేను
మటుకు ఏంజేస్తున్నాను వారికి సహాయం?

రామ:- మొన్న రైతులందరికి మక్తాలు యివ్వవద్దని చెప్తున్నావటగా? పంటలు
యెక్కువ పండితే మనకిస్తారా పిచ్చివాడా?

రమే:- బోనీ నాన్నా! అంతా పదవకుపోతే యెక్కడలేచియిస్తారు వారుమాత్రం
వారు సలహా అడిగితే భూస్వామికి చెప్పుకొని మక్తాలు తగ్గించేవిషయం ఆలో
చించమన్నా. అంతమాత్రమునకే యివ్వవద్దన్నట్టా?

రంగ:- ఈవార రఘునాథరావుగారి జవాబుచెప్పేడు. వారిరైతులుకూడా యింకా పైకం యివ్వలేదట! మీరు యింత భూమిబుట్ట కలవాళ్ళు నీకెందుకు 'చెప్ప' యిగొడవ. మీనాయన పెద్దమనిషియని పిలిపించుకొంటున్నాడు. నీవు అదే దారి నడవడం మంచిది.

రమే:- అంతకన్నా నేనూ మరేం చెయ్యడంలేదు. మీరు నన్నగురించి వేరే ఆలోచించనవసరంలేదు. మందిరంలో పనిమినహానాకు యింకా యే పెద్దలతో సంబంధం ఉండు. వచ్చేయీ త గాదాలకు నాకు సంబంధంలేదు.

రామ:- గట్టిగా చెప్పనాయనా! శర్మగారు మంచివాడు. వారిమాట కెదురుండ దీ వూరులో. వారి మాటప్రకారం నడుచుకుంటే నీకు నాకుకూడా అండగా ఉంటాడు.

రంగ:- శాస్త్రిగారూ! యింక వస్తాను. మీరు మందలిస్తు ఉండండి. రమేశం జాగ్రత్తగా మనలుకొంటూఉండు. నీవు వారితో సంబంధముంచుకొని పెద్దలతో విరోధం తెంచుకొనకు. (పోవును)

సుబ్బన్న:- (మనసులో) పోరా తప్పుడుమాటలుచెప్పే డాఫరోడా!

రామ:- ఏరా రమేశ్! ఎందుకంత దీరాలోచన? యీ పిచ్చివ్యవహారంలో నీకెందుకురా సంబంధం పెద్దవాళ్ళతోతగాదాలా? రఘునాథరావుగారు మినిష్టరీలో గూడా మంచి పలుకుబడిగలవాడు. ఏదైనా చెయ్యగలడు?

రమే:- మంత్రవగ్గంలో పలుకుబడి ఉండగానే పెదలపైన పెత్తనం చలాయించమని ఉందా? వాళ్ళను అన్యాయం చెయ్యడం నాకెవ్విములేదు నాన్నా! మొన్నటికి మొన్న రంగశర్మ నరసయ్య వ్రాసేయిచ్చినట్టుగానుబ్బారావుపేర నోటుపుట్టించాడట!

రామ:- అవునురా! దానిసంగతి నీకెందుకు?

రమే:- మనరైతుకు యింత అన్యాయం జరుగుతుంటే యెలా చూస్తు ఊరుకుంటాం? మీస్తానా ఆలోచించండి. మన మక్తాలతోటే చస్తూఉంటే...

రామ:- ఇంకాచాలారా! నీకేం తెలుసు వారితరహా. 'లా' చేస్తూఉంటేనే యింత మాత్రం అణిగి ఉంటున్నార. లేకపోలే అన్నివ్యవహారాలు వాండవే. తీర్పరులు వారేయవుతారు. ఒక నుబ్బన్నా! చూస్తు నిలుచున్నావ్. పోయి నరసయ్యను పిలుచుకురారా!

సుబ్బన్న:- మీరుచూస్తుంటే కనబడదామని నిలుచుండాబాబు. ఇంకయెలా. (పోవును)

రమే:- ఔసు నాన్నా! ఇంత అన్యాయంగా ప్రవర్తించడం ధర్మంగాదేమె

రామ:- ధర్మాలు తగలడాలుగాని యింక లేచిరా! పొద్దెక్కిపోండి.

(ఇరువురు వెళ్లుదురు - తెరపడును)

రెండవ రంగం

(శంకరయిల్లు - బల్ల - కుర్చీఉంటాయ్ - చాపమీద శోభ లేను అల్లుతూ ఉండును)

శోభ:- (గీతం)

ధర్మచక్రం చొచ్చుచువచ్చి

దర్శింప నడచింది - స్వతంత్ర మిచ్చిందా?

స్వతంత్రమంటే యిదియేనంటూ

సామింపిచ్చిందీ

పెద్దల స్వతంత్రమూ!

పేదల మాడ్చిందీ

పేదలునించే స్వతంత్రదాటను

భేరియోగిందా?... భవాదరాదుని భేరియోగిందా?

స్వతంత్రమంటే .. యిదియేనా?

అహా, హా, హా, స్వతంత్రమంటే యిదియేనా?

కట్టబీపులకు కారాగారాల్

నర్తకజీవులకు చావుసుత్రులకు

సృష్టించే యాదర్శచక్రందొర్లింది క్రిందబద్దొర్లింది || ధర్మచక్రం ||

శేఖర్:- (ప్రవేశించి) ఏమిటిశోభ - ధర్మచక్రం దొర్లించుకున్నావా?

శోభ:- నేనుకాదు శేఖరుబాబు. పెద్ద పెద్ద నాయకులు.

శేఖరు:- ఔను వారు వేనినైనా దొర్లించినవారులు.

శోభ:- అందుకనే కష్టజీవులకర్మలు పండి కారాగారాలు చూడవలసి వస్తున్నది.

శేఖరు:- అదివారి తప్పుకాదు శోభ.

శోభ:- ఔను శేఖరుబాబు! చచ్చినట్లు వారు చెప్పినట్లు. బుద్ధులునాకి శంకర మంగా జీవించే మూలప్రజానీకంకు యింకా కలుగలేదు. అలా చేయక పోవడం పేదల తప్పే!

శేఖరు:- సమయముచుబట్టి సంపదించాల కాని....

శోభ:- పదవులకాసింది తెరచాట పోతుంటు మేమేం పెద్దవాండ్ల పనిల్లు. ఎం గాదు. యదార్థం గా కష్టంకేసి జీవించేవారికి సమయసమయములతో

శేఖరు:- ముక్కును సూటిగా గ్రహించి మూడుపంటుంగు?

శోభ:- ఉన్నయదార్థాన్ని ప్రభుత్వమేల ముందు యేమంటుంది. పైగా పేదవాళ్లను పాదాలక్రింద నలువేదామనే పెద్దవారిజువా?

శేఖరు:- అట్లని పేదవారు ఉరుకుంటున్నారా?

శోభ:- ఎన్నాళ్ళూరుకొంటారుబాబు. కడుపులోపేగులు కనిలిసోకుంటే, కడుపు నండా గంజి పొయ్యంపయ్యంఅంటే - కాలుస్తాం, పేలుస్తా మంటుంది. యీ ప్రభుత్వం. పెద్దలకు ప్రభుత్వమువత్తు. యింక పేదలకు సాన మొక్కడుంది చెబ్బండి. వీరింత యెరుకుతిరిగా యేం చెయ్యగలుగుతున్నాడు?

శంక :- రమేశ్ :- (ప్రవేశం) ఇలా కళ్ళు మూసుకొని వున్నాళ్ళు యేంచెయ్యలేంతల్లీ! శోభ :- ఎందుకన్నయ్యా! అలాంటావ్. కష్టతీవులు కళ్ళు తెరిచారు. వారికండ్లలో రక్త రేఖలు గోచరించుటలేదా!

శంక :- చూచాను తల్లీ! వారి హృదయాలలో ఉండ్రేక ముప్పొంగి, యేకమయి పిడికిలి బిగించినాడు హిమాచల పర్వతంగూడా పిండిబండారమై పోతుంది. ఇంక యీ పెద్దలకు ప్రభుత్వములో స్థానముండదు.

రమేశ్ :- స్వార్థపరులు నశించిన పిమ్మట సర్వత్యాగశీలురగు పేదలచే స్వతంత్ర నవ భారత స్వరాజ్యలక్షితి విజయ పొరతులిస్తుంది.

శేఖరు :- ఏందుకంత ఉద్రేక పడతారు. మనచే విజయం చేపూరుతుంది. శోభ హృదయంలో భావా లలాంటివోయని పరీక్షిస్తున్నా

శోభ :- నా హృదయమెన్నడూ పొరుష హీనమైన పనికివ్రానదు. వుట్టిపడి పెద్దవారింట నెనా పొరుషంగా పెరిగే పేదలోనిలచాము.

శంక :- శోభా! ఉద్రేక పడుతున్నావా? మాట్లాడేది శేఖర్ బాయితో, వారు పేద తీవులు నాహృదయంపడుచున్న పెద్ద వంశస్థుడు.

రమేశ్ :- కాబని ఆమెమాత్రం చెప్పలేదుగా. కాని ఆమెహృదయోద్రేకము మనకగు పించింది.

శంక :- అయితే అలా ఉద్రేక పడవచ్చునా రమేశ్ బాబూ.

రమేశ్ :- ఆవుద్రేకానికీ యెవరు కనుపించరు.

శేఖరు :- ఈ వ్యవహారానిచేంగాని... యీపూట యెవరునచ్చారు ఫ్యాక్టరీకి శంకరం.

శంక :- ఇంకెవరు వస్తారూ! రంగశర్మగారే పోలిస్ వాన్ తో ప్రత్యక్షం

శేఖరు :- యీ నాన్నగారు యెందుకు రావడంలేదో తెలియడంలేదే?

రమేశ్ :- అయిదు రోజులునుండి గుంటెనొప్పి గాఉండి సరిగారాతేక పోతున్నారట

శోభ :- అయితే మటుకేం ఫ్యాక్టరీదిగిరహంగామాకు ప్రవేటు రంగశర్మ, ప్రాంగణం దాటకుండా ఫోనుద్వారా ప్రయత్నాలుచేసేది రఘునాథరావు గారు.

శేఖరు :- మనవారంతా అక్కడే ఉన్నారా?

శంక :- ఆ! అక్కడేవున్నారు. కాని యీ రోజుమమ్ముల్ని అక్కడే ఉంచే ప్రయత్న మగుపడలేదు. రంగశర్మగారి దగ్గర.

శోభ :- ఉగ్రనరసింహు డె నా డా?

రమేశ్ :- మూలంగా మాత్రమీ పడు పోలిసులూ తోలింపవూనుకొన్నాడు. మనం కూడా పోదారండి శేఖర్ బాబూ!

శేఖరు :- అందుకు నాభయ్యంరంగ ముందును చదివి పోదాం.

(తెగలో) శంకరయ్యా! శంకరయ్యా!

శంక :- ఆ! వస్తున్నా..... (పోవును)

శేఖరు :- అది మాయంటి బవాను కంటంలాగుండు!

శోభ :- తమకు పిలుపు వచ్చిందేమో?

రమేశ్:- రాజీ పడదలచాడేమో ననుకుంటూ

శోభ:- అని ధనవంతులకుండని గుణపని మీరేత న్నారే!

శేఖరు:- అయితే పిలుపు నేనందుకొనుగా

శోభ:- ఎంతైనా తండ్రికదా! మాకోసం మీనాన్నను తీసుకుంటావా?

శేఖరు:- నీకోసంకాదుశోభ. మాస్ట్రాక్ట్లో పేదజీవుల జీవనభృతల నాశించే స్వతంత్ర హక్కులకోసం. తండ్రినేకాదు. సర్వం త్యజించదలచాను.

రమేశ్:- నీ పట్టుదలయే పేదజీవులకు విజయం ప్రసాదించుతుంది.

శోభ:- తమ హృదయాన్ని తెలియక పొరబడాలి శేఖరుబాబూ!

శంక:- నేనూ పొరబడ్డాను రమేశ్ బాబూ!

శోభ:- విమితా పొరబాటు.

శంక:- మాహక్కులను ప్రసాదించదలచి పిలుపు వచ్చిందినువన్న

రమేశ్:- అయితే దానికి భిన్నమా?

శంక:- భిన్నమేముంది. శేఖరుబాబుకు పిలుపువచ్చింది.

శేఖరు:- నన్ను పిలుస్తున్నారా?

శోభ:- నేను ముందుగానే చెప్పేనునదా?

రమేశ్:- ఎందుకొరకు, ఏమిటివిషయం?

శంక:- ఎందు కొరకేమిటి రఘునాథరావుగారికి యీపూట ఆయాసం బాస్ గాడండిట శేఖరుబాబును చూడవలయునని కోరుతున్నానట.

శోభ:- పోయి రండి.

శేఖరు:- అది యెలా కుదురుతుంది. ఈ వ్యవహార మాటో యిటో. తేలివలయునుగదా!

రమేశ్:- ఇప్పటి కిప్పుడే తెమిలే వ్యవహారమా?

శంక:- ప్రమాదమేమో? పోయి కనుపడి మాట్లాండండి. వ్యవహారమునకు నీనికి సంబంధ మెక్కడ?

శోభ:- సంబంధము లేకేమిగాని...ఈ అసంగంలో నేనా బిచ్చకొంటాడేమో?

రమేశ్:- అలా యెప్పుడూ జరుగుతున్నోభ. ఆభావము కలుగక నేడండాలి. కలిగిన యింకపోదు.

శంక:- ఎందుకైనా మం... ఇప్పుట్లో మీరు వెళ్ళిరండి.

శోభ:- ఈ గురిస్థితిలో యొక్కరే వెళ్ళడం మంచిదికాదేమో?

శేఖరు:- నేను వెళ్ళేది మాయింటికి.

రమేశ్:- అయినా జాగ్రత్తగా మనలండి నాన్నగారివద్ద

శంక:- నేనూ రానా?

శోభ:- నీవు పోలే మరి కోప్పడుతారు. అన్నయ్యా!

శేఖరు:- నేనేవేళుతాను. మరేంపుయ్యలేదు. మీకు విజయసూచకం కనుబడుస్తాడా, మీకు కబుంపుతాను, లేదా మరలనేనునస్తాను.

రమే:- ఎంతకాలం మూసివుంచుకొన్నో చూస్తాం. వ్యవహారమొస్తే జాగ్రత్తం పనికిరాదని చెప్పండి,

శోభ:- ఎక్కువ వస్తున్నావడకండి శేఖరుబాబుగారు!

శేఖ:- సాధ్యమైతే పరీక్ష కనుకూలపడగలపని తలుస్తా. అధవా విజయం కలుగనినాడు మలా యధావిధి ఉండనేఉంది. మనసునుంచి యిక్కడే ఉన్నాము ఫ్యాక్టరీ ముందు యెలాగుందో?

రమే:- మేము వెళ్తున్నామే శేఖర్. మీరుమాత్రం యేదైన ప్రమాదంగా వుంటే కలురు పంపండి. మేము కలుసుకుంటాం.

శంక:- నేను కొంత వ్యవధిలో కలుసుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తా. త్వరపడి నాన్నాగారి పై తూలపోకండి. ప్రమాదమొస్తుంటేమో ?

శేఖరు:- నాకు వెళ్ళడం యిష్టంలేకపోయినా మీ ప్రోద్బలంల తప్పిందికాదు.

శోభ:- ఇందులో ప్రోద్బలమేముంది. ఎనాటికైనా ప్రపంచం వేరై తిమాపుతుంది.

శేఖరు:- అందుకే వెళ్ళివస్తానంటూన్నది.

శంక:- అమ్మాయీ నీవుయింటోక్కెళ్ళి పంటప్రయత్నంచూడు. మేం వెళ్ళివస్తాం. (రమేశ శంకరం, శేఖర్ వెళ్ళుదురు.)

భిక్షుకుడు:- కుటుంబాడు:- (ప్రవేశం గీతం)

ధన్యులు-ధన్యులు మీరెధన్యులోయా!

ధర్మములై పోరాడె ధర్మపురుషులారా

ధర్మనీతితో- ధర్మపాలన చేయగలరండీ

ధన్యులు-ధన్యులు మీరెధన్యులోయి.

న్యాయము-నీతి-ధర్మరక్షకు

మాత్రాలండీ!

ధర్మదేవత మీదీక్షనుచూచి

దాదోహంబందును నామి

ధన్యులు-ధన్యులుమీరెధన్యులోయా!

నిర్మలచరితులు - నిత్యరక్షులు

సృష్టిలీలలో - ధన్యతనొందిరి

ధన్యులు - ధన్యులు - మీరెధన్యులోయా!

కుటుంబాడు:- చిన్నమ్మా భిక్షు వెంటున్నది!

శోభ:- వస్తున్నా! దాదా! (భిక్షు వెంటి) నిన్న కనుపించలేదే ?

భిక్షు:- ప్రాద్దుటి భిక్షతో నుండిపోయాం తనీ!

శోభ:- అలా ఎందుకు చేసావు దాదా. యింతో పూటకు సాంపాదించుక నిలవుంటే మంచిదికదూ?

భిక్షు:- ఎవరూకా పూట చాలులేనీ! అన్నింటికీ భగవంతుడున్నాడు.

శోభ:- కూర్చుంటావా దాదా ?

కుటుంబాడు:- వెళ్తాం చిన్నమ్మా!

భిక్షు:- లేదమ్మా నీవుపనితోందగలోపున్నావ్. పారాచిన్నా! (వెళ్ళుదురు తెరపడును)

మూడవ రంగం

(జమీందారు రఘునాథరావు మంచమీద పండుకొని ఉండును
రంగశర్మ ఉండును తెరలేచును)

రంగ:- డాక్టరుగార్ని రమ్మని కబురంజేను. చినబానిసోనం జవాన్ను పంపేను
ఈపాటికి వస్తూనేఉంటారు.

రఘు:- నాకు యీ గుండెనొప్పి బానిసావుంది వ్యవహారం తారమరుగావుంది ఎలా
జరుగుతుందో?

రంగ:- మరేం ఘరవాడేదు రేపటికి తగ్గివస్తుంది ఆబ్బాయిగారు వనసు మార్చుకొని
వుంటాడనుకొంటాను మీరుమాత్రం ఆబ్బాయి అశిప్రాయం కనిపెట్టేవాడండీ.

రఘు:- కనిపెట్టి చూచేదేమిటండి టింటాడా సరేవుంది లేకపోతే వాడే చెట్టిపోతాడు
నేను సంపాదించేది వాడికొరకుకదా. అబ్బ, చూడండి యానొప్పి చాలా
గడుచుగా ఉంది ఇది యిప్పుడేవచ్చి కూర్చుంది.

రంగ:- డాక్టరుగారు యాపాటికి వస్తూనే ఉంటారు ఇంకెక్కడ చేస్తే సాయంత్రానికి
పోతుంది.

రఘు:- ఏమటయ్యా పోయేది? ఆడాక్టరు తెలివి తగలజ్జులుంది నిన్న యింజికా
యిచ్చాడు తెల్లార్చియిచ్చాడు ఇంతవరకు అబ్బ-బ్బ-బ్బ యీబాధ పోయేట్లు
వుండలేదయ్యా!

రంగ:- బాబూ! ఒక్కసారి తగ్గుతుందా? వ్యాధి అన్నతరువాత వరుసప్రమాద తగ్గాలి
గాని

రఘు:- ఎందుకింత డబ్బుకర్చు క్రమేణా తగ్గేదానికి, నొందిరగా తగ్గేగొనుంటే దండు
గైనా ఘరువాలేదు!

రంగ:- అలాగంటే యెలాబాబు! వ్యాధిఅన్నతరువాత వైద్యముండాలిగా?

రఘు:- సరే రోగానికేంలే! అబ్బ, బ్బ, బ్బ-ఇన్ ఆదొంగముండాకొడుకులు యింకా
పట్టువలమిదే వున్నారా? ఏదైనా దారకొచ్చేలాగున్నారా? బిళ్ళ దుంపలు
తెగ యింత ముండిముండాకొడుకులేమంట?

రంగ:- వాళ్ళయితే యెప్పుడో దారకొచ్చేవాళ్ళండి రైతుల సహాయంతో తిండిగడు
స్తుంది తిని యిక్కడ పికెటింగ్ చేస్తున్నారు.

రఘు:- మన రైతులలో యెవరయ్యా పిండ్లకు సహాయము చేసేది?

రంగ:- అదేమిటి మీరలాంటారు దీనికంటిరు మూలవిరాట్ రమేశ్ గాడు కదండి
వాడే వాండ్లకు వాండ్లకు లంకెపదిర్చి యిలా వాటకమాడిస్తు వున్నాడు. లేక
పోతే గద్ద గింజలిస్తారంటారా? ముప్పివెధవలకు ?

రఘు:- బిళ్ళ పంతులునైతే రీయించానుగాని కమ్యూనిష్టు, వీడ్చి యేంచెయ్యటానికి
తోతట్టలేదు!

రంగ:- వీడు యేయిస్తుగాడండి ముక్కకు నూటిగా నడుస్తున్నాడు పిల్లకాకిలాగా పనిచేస్తున్నాడు.

రఘు:- కొంతవరకు చూస్తే కమ్యూనిస్టులాగుంటాడేమో?

రంగ:- కాదండోయ్! మొన్న కూటీలు సమ్మె ప్రారంభించే సందర్భంలో మీరు యే రాజకీయపార్టీకి సంబంధముందుకొనక చుక్కలకొనం పోరాడండి, ఇదే ప్రజా హితమున్నాడు.

రఘు:- అబ్బా! ఆవృత్త! వరల నొప్పివస్తుంది ఆయితే వీడ్ని యేలాగండి మాయం చేసేది? వీడిమూలాన మావాడు నామాటకెదుర్చోయాడు.

రంగ:- ఎన్నాళ్ళులేండి యీ వెళ్లవల పెక్కిరింపు యేదోకథంగా యిదీ తేలిపోతే యింక వానిపని పడదాం.

రఘు:- ఇంకా ఎప్పుడండి శిర్మగారు? వారానికి వైబడింది రోజుకు ఆయిదుపందల రూపాయలు నాశనమైనవంటే నవ్వుండి. ఇంకా యెప్పుడు దారికిరావడం? నేనుమాత్రం యీ నొప్పితో బాధపడడం జాస్తిగావుంది.

రంగ:- ఇంతసాత్రమునకే మనసున బాధపడకండి, మన ఆదాయం సంగతి ఆలోచించారుగాని, వీరి నవ్వునంగతి గమనించలేక పోయారు. రైతులై తేమటుకు యింక రెండురోజులు పాయంజేస్తారుగాని, ఆపైన కేయగలుగుతారంటారా? ఆప్పుడు వాండ్ల భరతం పట్టవచ్చు.

రఘు:- ఏంభరతమో, బండలుపడటాంది. మీరు యిండాకటినుండి యిక్కడే వున్నారు. ఫ్యాక్టరీముందు యేలాగుదో, యింక మీరుపోండి. ఎవరువచ్చినా నేను మాట్లాడుకుంటాను. త్వరగావెళ్ళండి వాళ్ళు మూర్ఛించేసి ఆవరణలో కనా ప్రవేశించేమారులు ఆపైన మావాడు అక్కడే ఉంటే,

రంగ:- నే వెళ్తున్నా లేండి కాని.....ఆక్కడా తగిన బందోబస్తు చేసినట్లు ఆవరణలో కాలెట్టితే కాల్చిపారేయమని ప్రభుత్వంవారి ఆజ్ఞరు. ఇంకా కడలడమే? చిన్నబాబు ఉండనియ్యండి, శివుడే దిగిరానీయండి కాలు కదపటానికి వీలులేదు మీరుమాత్రం డాక్టరుగారువస్తే యింకెక్కువ తీసుకోండి, చిన్నబాబువస్తే సమాధానపడండి నేనున్నా (వెళ్ళును)

రఘు:- అబ్బా! యీగుండెనొప్పి చంపేలాగుంది, ఈ మొండిముండాకొడుకుల మాట విన్నే లెక్కలోలేదు. ఎంతకని తంటాలుపడతాడు యీ రంగశర్మమటుకు యితను పట్టుదలగల మనిషేగాని వేరుగాకపోయే, మావాడు తెలిసి తెలియని వాడు. అందరిమదిరే ఆలోచనలేకుండా వారివైపుకురికాడు, మాటలతీసిపో వారిని మచ్చికచేసుకోవాలని తెలియని తెలివమాలినవాడు, ఇలాయదార్థంగా నడిచేవాడు యే రాజకీయపార్టీలోను అవగింజకుపయోగపడడు. అబ్బాబ్బుబ్బు-ఇన్ యిందులో యీరోగ మొకటి. బి.ఎ, చదివించి ప్రయోజనం? తెలివమాలిన వాడ్ని చేసుకోన్నా. వీడు తాబట్టిన కుండేటికి మూడేకాళ్ళు అంటాడు. ఈ ప్రపంచములో యదార్థమునకు తావులేదనేసంగతి మావాడికి తెలియదు పేదలను

రక్షించటం అంటే పెదవులమీద చనిలాగ తలంచాచేసా? ప్రభుత్వములో పెదలు మొదలు పోలీసులువరకు యీ పెదవారిమీద ఆధారపడి నీవంటివాట యదాగి మేకాని వారిని ఆణిచువుంచాలేకాని ఆటంబితే యింక బ్రతుకనిస్తారా? పలుకులలో తేనెలానికంచి నా పనులలో పెడదారి త్రొక్కాల్సింది.

(తెరలో) బాబుగారూ! చిన్నయ్య వస్తున్నారా.

కేఖరు:- (ప్రవేశించి) నమస్తే నాన్నగారూ!

రఘు:- ఏరా నీకు యిల్లుకట్టలేదు. నేనుగుర్తుకురావేదుకమా?

కేఖ:- రాకేం నాన్నా! నేను ఫ్యాక్టరీదగ్గరేవుంటూ, మన సెలవుల అపాయం కలుగకుండా చూస్తున్నా.

రఘు:- ఏమిటిరాబాబూ! నీకు యింకా ప్రకంఠంవంగి అంటున్నావేమిట? మాటలు మాత్రం వారిపట్లలాగున్నా చేతలుమాత్రం మనపట్ల ఉండాలి నాయనా! ఐస్! అబ్బా!

కేఖరు:- నాన్నా! మీరు నాకు నేర్పడనివిని యిదేనా? ఆలా ఆచరించడం నానల్లకాదు ఆలా ఆచరించినవారిని చూచినా నా మనసు సహించదు,

రఘు:- అరే కేఖర్. నామాటవిను అంతా నీషించితే చెప్తున్నా నామాట మీరకు. కన్నకొడుకే మాటవినులేదని పేరుతెప్పించకు అబ్బా, ఇస్.

కేఖ:- నాన్నా! ఏమైన చెప్పే ముక్కుకు నూటిగాలేని నడక నడవగూడదు. మనలను నమ్మి మనకోసం కష్టపడిన కష్టజీవుల కడుపాకలి గమనించాలి వార్షికోద్యమ కోరికే, వారు యీ ప్రజావాహిని పునమేలుకోగలరారు ప్రజల అండ పెన్నిధి కదా!

రఘు:- అబ్బాయి కేఖర్! నీకు యీపిచ్చి బాగాపట్టింది. ఇంక వేరుమానం లేనా? మీతల్లి చనిపోతూ చిన్నబాబు బాగ్గత్త అంది అందుకని ప్రేమనోటికి బంగారంలా పెంచి నీన్న యీముష్టిముండారొడుతుల మధ్యకు పంపలేకుండావున్నా యిప్పటికై నా మించినదిలేదు. నీవు యింట్లోనుండి బయటకు వెళ్ళకు నాకు గండజబ్బు జాస్తిగా వుంది; ఇవ్వాలో రోపో యిది కాశీసేలాగుంది. మాట మీద గురివుంది వారి తరపుకు నడచి తండ్రిని వేరుచేసుకోకు. అబ్బా! బాధగావుంది.

కేఖర్:- ఏమిటి నాన్నా మీరు మాట్లాడేది నాకు ప్రపంచ పరిస్థితులు తెలుస్తూవున్నాయ్, అమ్మ చెప్పింది ప్రజలను అన్యాయంచేసి నన్ను పెదచెయ్యమని గాదు. పేదలను కాపాడి వార్షికోద్యమ కన్నాణి చెయ్యమని చెప్పింది. ప్రజలదోచే ద్రోహిగా తయారు కమ్మన్నదా? నామాటయందు విలువయించి మీకుసలీల క్షేయస్సు మీరుచూస్తే ప్రజావాహినిలో మీపేరు చిరస్థాయిగా నిలుస్తుంది.

రఘు:- ఏరా! పెద్దాలేదు - చిన్నాలేదు. ఎదురుచెప్పుడం ఆరంభించావు. గుడవచ్చి పిల్లను వెక్కిరించినట్లు నాకు నీకులు - ధగ్ధగ్ధపడేవాలు చెప్తున్నావా? నీవంటి ప్రజా క్షేమస్థాయిలు కడపటికి దిక్కులేక ఉన్నారు. (గుండె చేతితో నడు

కాలేజీవదలిన మొదటికోజులో వారుకలాకపట మెరుగమండా ప్రవర్తిస్తుంటారు కేఖరు:- ఏమిటండోయ్ రంగశర్మగారు? వకొలాలతోటి మధ్యవర్తి లతోటి ముమ్మల్ని మధ్య పెట్ట వనసరంలేదు. కాలేజీలలో వుంటే ప్రజలకు బుగ్గ అన్యాయం గను నించలేని జల్సారాయుళ్ళుగా వుంటారనేనా మీవ్రాహ్! ఏమి బలికుగా ననూ ధాన పరుస్తున్నారయ్యా!

రంగ:- అది కాదులేండి. ఏదోనాన్నా గారు మీమీద ఆగ్రహ పడుతుంటే పచ్చాను గాబట్టి సరి చెబుతున్నా!

రఘు:- నాడు బుద్ధి హీనుడైనపుడు నీవుసరిచెప్పినా నేను విద్వేషిస్తానా యేంప్రయోజనముందిలేండి. పరమధండాలుడు

కేఖరు:- మాటలు తిన్న గారానియండి మీరు చేయమన్నద్రోహం ప్రజలను చేసిననాడు బుద్ధిమంతుడా! లేకపోతే ధండాలుడా? ప్రజలను వీడించి వారినిపితములను దోచుకొన్న దుర్మార్గులు ధండాలురుగాని! నేనా?

రఘు:- ఏడ్చావులేవెదవేదాంతంపితృద్రోహానికి పూనిననాడు ధండాలుడు గావటరా?

రంగ:- బాబూ! పనినానిమీద యింతకోపము నేయకండి. మీ ఆయాసంతో చా చాస్తి అవుతుంది.

కేఖరు:- నీవు నాపితృదేవుడవని చెప్పకొడానికే సిగ్గస్తుంది ప్రజాద్రోహం చేసినవారిని పరమధండాలునిగా భావిస్తుంది ప్రజ.

రఘు:- (గుండెచేతితో నడుచుకొనుదు) నాకే యెదురుతిగావ్. ఇంక నాయితో వుండకవురా మూర్ఖుడా! పో! బయటపపో! (గుండెచేతితో పట్టుకొనును)

రంగ:-బాబూ! ఆయాసం బోతావుతుంది. ఇంక తాము మాట్లాడకండి.

కేఖరు:- నేను యిక్కడ వుంటానికి రాలేదు. పిలిపించావంటే పిచ్చి వదిలిరింటిమోనని వచ్చా కుదిరేదానికి బదులు మున్నెండి.

రఘు:- ఒలేయ్! మూర్ఖుడా నోరుమూయ్. పచ్చిసప్తాది నీకురా! పిచ్చిగా మాట్లాడడం నీవు, యాపిచ్చితోనే నీవుచస్తావురా!

రంగ:- బాబు అంతమాటకండి! ఎదురు పిలిపించాకా మరిచిపోయి మాట్లాడటం తున్నావు.

కేఖరు:- ఈయనంటేనే చస్తానా? పిలిపించింది యిందుకే.

రఘు:- యిందుకుకాదురా! మనసులో మాట చెప్పుకుందామని. కాని...నీకు అంటు కున్న యీ బాధ్యంబోంది నేనుమాత్రం యేంచేయగలను? ఏదోశాక్షన నా మాట జ్ఞప్తిరాక తప్పదు ఈ మాటలకుంకలు నిన్ను అందలములలోఉంచరురా.

కేఖరు:- పిలిపించినకారణం చెప్పుండి ఆనవనరంగా నోరుపాలేసుకుంటే విలువ తగ్గుతుంది ఆకులల పొట్టలుగొట్టికదూ మనం భోగపరాయణులమైంది?

రంగ:- చిన్న బాబుగారు! మీ నాన్నగారి శరీర మవ్వస్థం చే మిమ్ము చూడవలయునని యీ కార్యక్రమముతా మీచేత నడపించుటకు పిలిపించారు.

శేఖ:- ఏమండోయ్ శక్తి గారూ! అస్పృశ్య గావుంటే అస్పృశ్యులున్నాయి ఇంక యీ అన్యాయకృత కార్యక్రమం సడిపేదానికి ప్రభాకాలిని నీవుండగా నేనెందుకు? రఘు:- ఒరేయ్ మూర్ఖుడా! ఇంక నోరుమూసుకొని బయటకు నడవరా! నీ ముఖం యీ ప్రక్క నెక్కిరా చూపించకు. నాకిడుపున చెడుబట్టావ్. (గుండెబాధ నభినయించును.)

శేఖ:- ఈ ప్రక్కను రావనేగా వెళ్ళింది ఏదో ప్రమదావస్థలోనుండి కలుగరంపావేమో నని చచ్చా. నాముఖం నీకుచూపించాలనిగాని, నిన్ను చూడాలనిగాని నాకు లేదు. ఇంక నీకిడుపున పుట్టానని చెప్పుకోదానికే నాకు సిగ్గేస్తుంది.

రంగ:- చిన్న బాబు గారూ! తెలిసిగూడా మీరు మిగిలిపోతున్నారే. కోవంలో నాన్న గారన్నమాట కలుకపపించాలా? నాన్న గారు అనకూడదా మీరు పడగూడదా?

శేఖ:- ఇంక చాలులేండి మీ శ్రీరంగనీతులు కట్టిపెట్టండి.

రఘు:- ఓరే శేఖర్! (గుండెబాధ నభినయింపుచు) ఇంక నీ తెలివితేడే సంతోషించా! నీ మేలుకోలేవారు నీకు పనికిరారురా చాండినుడా! మిలిమిండాకొడుకుల కంపు మీడుతొ బేసిం. రా! అక్కడే యేముందునో వెళ్ళాడి కూలచేసుకు బ్రతుకిరా ప్రస్తుతా! ఇంక నే బ్రతుకుండా యీ యిక్కో కనుగొనరు. అబ్బ, ఇన్, బ్బు, బ్బు.

రంగ:- రఘునాథరావు గారూ! ఆయాస మెచ్చిపోతుంది శ్రమపడకండి బాబూ!

శేఖ:- నీ సలహలే నాకు ఆకర్షణవాలు. అలాగే జరిగితిరుకుంటే ఖై? ఇంక నీవు బ్రతుకుండా గామాత్రం యీ గడపగ్రోక్కను. నా ముఖముచూ పను. ఆ కూలే కట్టనీవుముగ్ధు కలిగింపవలదు అని పడేయించుచు నీ మేలు. ఇంక నీవున్న నే నే కాలుపెట్టిడి. పోతున్నా (వెళ్ళిపోవును)

రఘు:- పోరా బోర్లాన్యడా! అబ్బ! ఇన్, నీవు కన్నతంకనియ్యన...హా (గుండె నగుముకొనుచు తీవ్రబాధ నభినయించుచు) ఇన్, అబ్బ, గమనించలేక ...పోయావు! అబ్బ...బాధ జాన్తి గావుంది...శక్తి గారూ...ఇన్...

రంగ:- బాబూ రఘునాథరావు గారూ! రఘునాథరావు గారూ ఆయాసపడకండి తగు తుందిలేండి.

రఘు:- అబ్బ! రంగ...శక్తి గారూ (గుండెబాధ తీవ్రించును) వాళ్ళి...యిలా... విలవండి...నాగుండె...నొప్పి...బుద్ధి అయింది—ఇన్, హా! అబ్బ...

రంగ:- అలాగేనం! (పోవును)

రఘు:- శేఖర్...శేఖర్...అబ్బ...యీబాధ...భరించలేను—అమ్మా (గుండెచీకు లతో నులుముకొనును) అయ్యో, అహా! హా—హా (తల వ్రేలాడనేయును— ప్రాణము పోవును)

రంగ:- శేఖర్! (ప్రవేశింతురు)

శేఖ:- (విచారముతో) నాన్నా! నాన్నా! (మంచముమీద కూలబడును. తల చుట్టు కొని వుండును)

రంగ:- బాధతోనే తూలిపోయాడు మిగతా ప్రయత్నం నూస్తాను. (చప్పును)

తెరలో (గీతం) తొలికాంతంతో మలికాంతలతో
 తూగి తూగి తూలిపోయెరా! నీటివిడచుూ! తొలి
 ఆరొడ చీవించి ఆరొడ కృంగి రృనియించి
 నిరాసలో నీ జీవనతీర్థం లరిపోయెనోయీ! తొలి
 జీవితమందా ఉనకాంతలలో జీవితమందా దౌర్జన్యమందో
 బరిగిననీపూ నేటిఫరడేకి దాసోహంబన్నాపూ!
 తప్పదురా! తప్పదురా!
 దానవశ్రేణికి మరలంటే తప్పదురా తొలి
 మానవజీవిత మర్ధావలు కనలేని దానవునట
 దిక్కులేని యీమరణంటే తప్పదురా! తప్పదురా! తొలి

శేఖ:- (తండ్రి ముఖముపై గుడ్డకప్పును)

నాల్గవ రంగము

(శేఖర్ గారియిల్లు-శేఖర్ దీర్ఘాలోచనలో వుంటాడు తెరలేచును)

రమేష్:- (ప్రవేశించి కూర్చుంటూ) ఏమిటి శేఖర్! అలావుంటే యెలాజరుగుతుంది? ఇంక కర్తవ్యములన్నీ నీమీద నున్నవికదా!

శేఖరు:- బ్రతికుండగా కలిసిరాకపోయే. ఇప్పుడు నాకు యేపని ముందుచెయ్యాలో యేపని వెనుకచెయ్యాలో తెలియదాయే.

రమే:- ఏమనేమంది? ఈ కర్తృకాండ జరిగినప్పటికీ ఫ్యాక్టరీ కార్యక్రమ నూలో చించవచ్చు. ఈ పరిస్థితులకు నారు యెంతో విచారం గావున్నారు. పేదలు విశ్వాసమూర్తులుకదా! వారి హక్కులకోరకు పోరాడేరు. నాన్నమీద వారి శీ మాత్రం కోపమున్నా మొన్న యీనాన్న తెలియగా నేటిగానంతో యెంత మంది యింటిమట్టు మూగాగో చూచావా? వారిహృదయాలు కడునికాల మైనవినుమా!

శేఖ:- నేనుమాత్రం కాదంటానా? ఇంక న్యవహారమంతా నడవడానికి ముద్దదిక్కులేక పోయే. నెను యేపనియని చూపుకుంటాను రమేష్?

రమే:- నీవు యేపని చూచుకోవద్దు. ఈకుర్చీలో కూర్చో నేనున్నాను, శంకరం వున్నాడుకదా! ఇంక పనులుజరుగుటకు ఫ్యాక్టరీకూలీలే యిక్కడకువచ్చి చేస్తారు యీనాలుగుగోజులు; ఆపైన మంచిగోజుచూచుకొని ఫ్యాక్టరీ ప్రారంభించవచ్చు.

శేఖ:- ఇంతయింట్లో నే నోంటివాడనుకొన్న యింకెవరూ దిక్కులేపోకయారు.

రమే:- అమాటనకు శేఖరు. ఈభవనంలో మంగళతూర్వారవములు ప్రమాదగోజులుగా నున్నవేమో? యీ కార్యక్రమం ముగిసిపోనివ్వరాదు. నెమ్మదిగా ఆలోచిస్తాము.

శేఖు:- నాకు మనసు అస్వస్థంగా వుంటుంది. జిజ్ఞాస జాస్తి అయిపోయింది రమేష్.

రమే:- నాకు అంతా తెలుసు. నీమనసు కనిపెట్టగలిగేవున్నా. నీకభ్యంతరం లేకపోలే నేనే మాట్లాడుతా శంకరంతో. ఎందుకలా జిజ్ఞాసగావుండం.

శేఖు:- అతనొప్పుకుంటాడా అని అలోచిస్తున్నా. ఇదివరకే మానాన్న గారికి వారికి బద్ధ నైరం. ఆపైన ధనికులంటే అతనికి తగని తామరం.

రమే:- అతని హృదయం నీవు కనుగొనలేకపోయావు. అతను చాలా నిర్మలహృదయుడు అతనిది విశాలదృష్టి. అతనికి తెలియదనుకొన్నావు నీవిషయం ఆపైన మీనాన్న గారికి వారికి జరిగినది, వ్యవహారసంబంధమైనది. ఇంక ధనికులంటే తానునమే కాని... నీవు మా అందరిలో ధనికులకుండవలసిన ఆవభావనర్వములతో ప్రవ ర్తించియుండిన నోడు చూచి సంతసించేదివాడుకాడు. కాని పేదలకొరకు నిష్కల్మషముగా ప్రవర్తించిన నిన్ను తూలనాడునంతటి మూఝడుగాడు.

శేఖు:- అతను మూఝడుని నేనుమాత్ర మనగలనా? కాని —

రమే:- నీవు ఆవిషయమున బెంగగొనకు నేనున్నా.

శంక-శోభ:- (చుక్కెత్తు) నీవేకాదు కావాలంటే మేమూ వున్నాము.

రమే:- కావాలనేకనూ కలుగరంపించి.

శోభ:- కలుగు చూకందలేదు అన్నయ్యా.

శంక:- కలుగు అండకుండానే మేమువచ్చాం. శేఖుబాబు యేంజేస్తున్నాడో చూచి వెళ్ళడామని.

శేఖు:- నాశ్యేదానిని రావడందేనికి? రాకుండావుంటే బాగుండకపోయిందా?

శోభ:- రాకుండా ఉండమని కలుగు చెయ్యకపోయారా?

శేఖు:- అది నాచేతగానివని.

శంక:- ఇది మాచేతగానివనియని యూహించుకోలేకపోయారు.

రమే:- ఇంతకూ యేమీలేదు శంకరం బహుశలసిన కర్మకాండ యంత్రపుంటే వారు యింటిపైనే రాలేదేమని.

శంక:- నీవునుకని రమేష్ బాబు. నేను రాత్రిపచ్చాను మరల యిప్పుడు వచ్చాంగదా?

శేఖు:- వస్తూ పోతూవుంటే యేం ప్రయోజనంలేదు.

శోభ:- మరి యిక్కడే వుండమంటే వుండిపోతాంగా? (అందరునవ్వుదురు)

రమే:- శోభా! యెంతకాలమని ఉంటానమ్మా?

శోభ:- ఎంతకాలమైనా ఉంటాం. పెదీలే తింటూవుండొమ్మ.

శంక:- ఎంతకాలమైనా వుంటానికిది సత్రంకాదు సంసారమమ్మా. ఇబ్బందిగావున్న వారందోజులు సాయపడమంటున్నారు.

శోభ:- అవసరంతీరిన తరువాత ఆక్కమొగుడుకు క్కంటారులేండి. (అందరునవ్వుదురు)

రమేష్:- అవసరం తీరినా మిమ్మల్ని వుండమంటే వుంటారా తనీ?

శంక:- ఎందుకుండం. ఎంతకాలం పెట్టవచ్చుంటే అంతకాలం.

శేఖు:- జీవితమంతా వుండమంటున్నాను.

శోభ:- మరీ మీ సవితానికి అడేమో?

శంక:- అలా అనుకుంటే... వాళ్ళికి తెలియదులేండి. మీరు రమ్మని విధిమల సాయన పడుట్లన్నా మా హోస్టల్లోనికి సంకీర్ణ శేఖరులబాబు.

రమేశ:- తథాస్త! గేబిల్ యెందుకు నీకు యీ నిజాన ఉన్నట్టుక నరేంద్రుని సోగలను శంకరం.

శోభ:- ఏమిటన్నయ్యా! మంత్రాలు నడుపుతున్నావ్.

రమేశ:- అదేమందు ఉంటేమో చెప్పి!

శేఖరు:- ఏమిటోను శంకరం నేనొక్కడినే వుండటం చాలా కష్టం గావుంది యీ యింట్లో! పనులు జరుగాల్సివుంటు, నివు. రమేశ్ గొనంతో యిక్కడం మీ పనులే స్వాతంత్ర్య తెరుచుకొనివుంటు.

శోభ:- అలాగే శేఖరులబాబు సాయపడుతూ వుండండి అన్నయ్యా!

రమేశ:- నీవుమాడా యిక్కడ వుండాలన్నా! నేనీ శంకరం?

శంకరం:- మీరెలా కోరితే అలాగే!

సుబ్బన్న:- (తేజో) బాబూ! మా చిన్నయ్య ఉండాలా?

రమేశ:- ఏమిటి సుబ్బన్నా! యిటారా.

సుబ్బన్న:- (ప్రవేశించి) ఎందుచేబాబు పెద్దయ్య యింకా రాలేదంటుండాడు. ఆపడేసి యింక వచ్చిండు ఏనో మాటాడుతుంటుండారు.

శోభ:- వీడిమనస్తేగ యిక్కడ పెద్దబాబును పొట్టపెట్టుకొని మరిఅక్కడనుచేరా?

శంక:- మరి మీలో ఏమలాట లేవుతాడేమో రమేశ్ బాబూ.

రమేశ:- నాకానయంలేదులే! వాణిన్ని ఆనుకుంటున్నా తలచుకుంటా! ఏంజేస్తారు

శేఖరు:- సత్యాగ్రహంజేస్తారన్నమాట (అందరు నవ్వుదురు)

సుబ్బన్న:- ఏం సచ్చాలో సహోదరబాబూ! ఆ నాయాలు సచ్చాడు అంటే యీకోయింగ్ కోస్తుంటాడు.

రమేశ:- అలాఅనుకు సుబ్బన్నా! సరేగాని శంకరం యింక నేనింటికి వెళ్ళిపస్తా. మీరు మాత్రం శేఖరులబాబు కోరినట్లు చేయండి. పనులు చూస్తుండి. స్వీట్ లోపస్తా. రాసుబ్బన్నా (వెళ్ళుదురు.)

శంక:- సుబ్బన్నా! పోతూ నరసయ్యను మేము రమ్మన్నామనిచెప్పి వెళ్ళుబాబూ.

సుబ్బన్న:- అలాగే శంకరయ్యా! మరి సర్దుకొని అమ్మా (వెళ్ళును)

శేఖరు:- నరసయ్య ఎందుకు శంకరం?

శోభ:- పెద్ద ప్యూసూరముందిలేండి.

శంక:- మీకు తెలియని వ్యవహారమేముందిలేండి. రాజమ్మ వివాహ విషయం మాట్లాడటానికి.

శేఖరు:- ఎవరికేంటి?

శోభ:- ఇంకవరికి. తమకే! యెవరూ యింట్లో లెగంటున్నారుగా?

శేఖరు:- నాకా! మీరుంటున్నారా! ఏమిటి శంకరం?

శంక :- ఊరుతో చెల్లి! వేళాలో శం చేయకు. రాజమ్మకు రమేష్ బాబుమీద ప్రేమవుంది శేఖరు;- వచ్చుతరం వావావే! అందుకు రమేష్ శండ్రి వప్పుకుంటాడా?

శోభ :- ఎందుకు రమేష్ బాబు వప్పుకుంటాడు. పునసులు పట్టాయి. యింక మటలే పొలిలింది.

శంక :- మరి ప్యాక్టరీ ప్రాకారంలో వున్నాడే కిక్కిరిం గురిగిబద్దమని ఆలోచించినా శేఖరు బాబూ.

శేఖరు :- అలాగిరిగితే మరి సంతోషమే! యంతకు సో నయ్య ఒప్పుకోవడా?

శోభ :- మీరు ఆ మాటలం ఒప్పించలేరు

శంక :- మనమందరం గలసి ఒప్పించుకాం. ఒప్పుకోని తీరుతాడు.

సోస :- (వనేశేస్తూ) నమస్కారాలు శేఖరయ్యా! ఎందుకు శంకరయ్యా కబురంపావ్. పనిచేంద పలికించినని అరంటుగావచ్చా. (సూర్యుండును.)

శేఖరు :- సంతో! చాలా గొప్ప ఆపని నుండి పలిచాంబాబూ

శోభ :- మేము చెప్పేమాట కావనమని ముందుగా చెప్పి నర్సమమ

సోస :- మీరుగెనులే నేను యెప్పుడైనా కాదంటానా! మీమాటమీదగదూ రాజిని చదువుకోటానికి పంపింది.

శంక :- కాదనవనే పలికించాంమూవా. కాని యిది గొప్పపనికాబట్టి భయపడతావేమోనని.

సోస :- ఇదిగో ముందుగా మాటయిస్తున్నా! మీమాటల కాలంనుండి మీవారివద్ద నలసాతీసుకొని పువారు నడిచేవారట. అలాగే మీమాటనేమకాదనను శంక రయ్యా! యిందుకు శేఖరయ్యా సాక్ష్యం.

శోభ :- పోరవాటను కాదంట. దానికి శేఖర్ బాబు నీలో కలిస్తే చేసేదేమంది చెప్పుమాను?

సోస :- మనంకానిలే లేదయ్య కొనని కాదనడం. ఎంతైనాఅను తప్పుకుండా పనితీర్తా.

శేఖరు :- చెప్పమంటావా! చెప్పశంకరం తప్పుక వొప్పుకుంటాడు.

శంక :- ఏమిలేదుమామ. రాజమ్మకు పెండ్లి చెయ్యాలనే.

సోస :- ఏందికో అబ్బానన్న. మీఅక్క చెప్పేది చాలక నీచేత చెప్పిస్తుందా యేమిటి? మంచికుటవాడు చిక్కలేదు.

శోభ :- సాంతం చెప్పనియ్యమమ. తొందరపడతావేంన.

శేఖర్ :- పిల్లవాడినంగలే చెప్పుకున్నాడు బాబూ.

సోస :- చెప్పుకోంకరయ్యా! ఎం దేమెందుమ - పిల్లవాడ్నితెస్తే లక్షనంగా పెండ్లి చేస్తా.

శోభ :- తప్పుకుందానా?

సోస :- తప్పుకుండా! ఆపెండ్లిలో నీపెండ్లిచేస్తా. ఒప్పుకుంటే

శంక :- అలాగేనామ! ముందుకొనే! మంచికుటవాడు, చదువుకున్నవాడు, బాగావున్న నాడే, మీపిల్లకు నచ్చినవాడే!

సోస :- అట్లు ఆయితే మనీమంచిది. చదిగొట్టుకో చేకయ్యమా!

శోభ:- పిల్లపెండ్లికే యింతయెగురుతున్నావే. నీ పెండ్లప్పుడు ఎరతయేగిరావో మామ.
(అందరునవ్వుచురు.)

నరస:- సరేలే! అండరూఅటూగే వుంటారులే! చెప్ప శంకరయ్యా
శేఖరు. ఎవరోగాదు మనవూరివాడే!

శంక:- శాస్త్రీగారి కొడుకు రమేశ్ బాబు.

నరస:- అమ్మా! అదియటూ కడురుతుంది. అంతాయేకాకోశంగాని మనంవచ్చుతున్నా
వారు ఒప్పుకోవద్దూ, అందులో శాస్త్రులు బ్రతుకనిస్తాడా

శోభ:- మేము ఒప్పిస్తాం! నీమాటకావద్దా మామ.

నరస:- మనకలమొళ్ళు వచ్చుకోవద్దా!

శంక:- మనకన్నా పెద్దకలంవాడు మనలోకొస్తుంటే ఒప్పుకోకేంజేస్తారు?

శేఖ:- ఇప్పుడిలాంటివి చాలా జరుగుతున్నవిబాబు. మీరేం అనుమానించవద్దు. భయ
పడవద్దు యేంతమంది వచ్చినా పోయినా మేమున్నాముగా.

నరస:- అదిగాదు అబ్బాయ్! మీచిన్నమ్మ ఒప్పుకోవద్దా?

శంక:- ఆనంగతి మేము చూచుకొంటాం.

శోభ:- ముందు నీసంగతి కావాలిమామ.

శేఖ:- మీరంతా కావాలంటే ఆయనమటుకేం వదంటాడా?

నరస:- ఆ! అదిగది అబ్బాయ్. శంకరయ్యా. బలేచిక్కే తెచ్చావ్.

శోభ:- అందుకే ముందుగా ఆలోచించుకోమంది.

శంక:- నీవేం భయపడనవసరంలేదు. పెండ్లికర్దులుగూడా నీకు తగలవు.

శేఖ:- దీనివల్ల యేంతప్పులేదుగదా? గౌరవంకూడా వస్తుందిబాబు.

నరస:- మనవూళ్ళోవాళ్ళు ఒప్పుకుంటారా?

శోభ:- ఒప్పుకున్నవాళ్ళే వస్తారు.

శంక:- ఇంతకన్నా మంచిసంబంధం తేలేవుమామ.

శేఖ:- ఆలోచింపువద్దుబాబూ. పరేననవే.

శోభ:- ఇందాక మావంశం అలాంటిది ఇలాంటిదిఅని దంచేస్తే వే. ఇప్పుడు చల్లబడ్డదేం
వ్యవహారం.

నరస:- ఇది పెండ్లి అమ్మా! కట్టపిల్లకు నీకేం తెలుసు?

శంక:- అదిగాదు మామ. నీవు వచ్చుకో! డాగ్లోసంగతులు తరువారే వ్యవహారాలు
మేము చూచుకొంటాము.

శేఖ:- ఏమిటి శంకరం ఆయనేం కాదంటున్నాడా?

నరస:- శంకరయ్యా! మీ అప్పతోగూడా మాట్లాడయ్యా. నామటుకు నేను అన్న
మాట తప్పేదిలేదు. అన్నీ వ్యవహారాలుజాగ్రత్త - కానుట్లు అగండుడు.

శోభ:- ఇప్పుడూ మనిషి వంటే.

నరస:- అదివరకు మాత్రమేమే అమ్మి తప్పేవాండంగాదు.

శేఖరు:- ఔను బాబు. నేనుముందుగానే అనుకున్నా నీసంగతికైతని.

శంకః- రైటుమామయ్య! యింకి నీ వెళ్ళవచ్చు. శాస్త్రులనంగతి మేం చూచుకుంటాం.

నరసః- వెళ్ళుతుండా - శంకరయ్య (వెళ్ళును)

శేఖరుః- ఈ కార్యభారము యెలానడుపుతావో శంకరం.

శంకః- అంపరి ఆదరణతో

(తెరలో భిక్షునిపాట)

శోభః- అపాట వినండి అన్నయ్యా!

భిక్షు-కుట్రవాడుః- (తెరలో గీతంపాడుచుండును)

నడవరా నవయువకా-నావికా

జీవితనావను శోభామయముగ

నడ

జాతిజాతిని చేర్చిన నీవు

భ్యాసించెందే బాటనే

నడ

సుడిగాయలు తడబడగా

స్వచ్ఛజలంబును చేదించుచును

నన్మార్గంబున నడవరా నీజీవిత

నావను శోభామయముగ

నడ

చల్లని సెలయేరులలో పిల్లగాడ్పులలో

ప్రేమనాదములు పెంపూరించే

ప్రకాశక్రితో

నడవరా! నీజీవితనావను

శోభామయముగ

నడ

నడవరా! నడవరా!! నడవరా!!!

శోభః- అన్నయ్యా యీవై పే వెళ్ళుచున్నాడు. మూడురోజులనుండి కలుపించుటలేదు

శంకః- వెళ్ళి పిలుద్దాంరా తల్లీ (వెళ్ళబోవుమందురు)

శేఖరుః- సేనూ మీతోటే (ముగ్గురు వెళ్ళుదురు తెరపడును)

స్వతంత్రభేరి

చతుర్థాంకము

మొదటి దంగం

(శాస్త్రీగారియిల్లు - శాస్త్రీ నేనం చూస్తుండును)

రంగశర్మ:- (శుభలేఖతో ప్రవేశించి) ఏమండీ శాస్త్రీగారు! వివృతమైన పత్రములను బలంచాము. మీరిలా వర్ణప్రముఖముగా తయారయినా రం?

రామ:- ఏమిటి శర్మా! నోటికివచ్చినట్లు మాట్లాడుతున్నావ్. తొలగించివేయడానికి వేస్తావా. ఏం? పెద్ద ఘనుడవయ్యావనుకున్నావేం.

రంగ:- ఏమిటయ్యా శాస్త్రీ! బహువిభావిస్తావు. కొడుకులకు కొలుసులం పుల్లనివేస్తూ వగ సంక్రమంగా ప్రవర్తిస్తే వెల నెయ్యరేం?

శాస్త్రీ:- ఏమిటన్నావ్. నాకొడుకులకు కాపుకలంకల్లుగో పెండ్లా? ఎవరన్నాను నీ కాలివార్తలతో నన్నంతటివాణ్ణి చూలేమాట్లాడుతున్నావు.

రంగ:- సక్రమంగా నడువనప్పుడు తే నేం? సితాతే నేంశాస్త్రీ. ఎందుగోతులేఖ (బల్లమీదచూపును) నీ బల్లమీదనుకూడా వుందా?

రామ:- (ఆశ్చర్యపడుతూ) ఇది మావాడి పెండ్లిదస్త్రలేఖ! ఎవరు దిప్పారనినా, తాగుల దాకా వ్యవహారంబానిస్తున్నావు. మీపంశంకన్నా చూడంగ చూ గాబ్రతించి.

రంగ:- చూడవయ్యా! చూడు. యిదింతా సీతులేఖయినదా జరిగిందేం?

రామ:- (చదువుతూ విస్తుపోయి) బేరా! క్రొవ్వుముందాకొడు! నాకొడువున పెడ బుట్టావుగదరా! మనవంశం శాస్త్రీయవంశంకదరా ఖండాలుడా! నీముఖమిది పిల్లనిచ్చేవాండ్లు తేకపోతేకదట్లా చిరగ్రుణా! ఇట్లు మొప్పినంతమీదగి ఇస్తా మంటుంటే యీ చూడనపు పనేటిరా! వాళ్ళుపిళ్ళు అంటుంటే యీదో ఆన కున్నాను, యింత పలికుడ చ్చెబోయూననుకోలేను.

రంగ:- ఏమంటా శాస్త్రీలుగారు! యిప్పటికైనా పప్పుకుంటారా? పేలి, యింక మీరు ఊళ్ళ తలయెత్తడానికి నీలులేదు, యిది మనకులానికే తీరనికళంకం.

రామ:- ఓది నీపెండి పెటాకులుగాను (శుభలేఖ ముక్కులుచేయును) ఖండాలుడా! నీకు తెలియకపోతే ఆనరసాయకన్నా తెలియకపోయిందట్లా. దొంగముందా కొడుకులారా! నన్ను యిక్కడ కూర్చోబెట్టి పెళ్ళి పెటాకులు వేగించుకోవ డమా? బ్రాహ్మణీకానికే తీరని మన్నతెచ్చావుగదరా దొంగబుద్ధుడా! మీ

తాతలు సిగ్గుపడుచున్నారా! వారిసంతాపము త్రావడపుపుడు తావనుకొలేదు.
రంగ:- శాస్త్రీ యింక వెలిఖాయం. యాగోజే మేమంతా సగజేస్తాం, వెలి మీమీద
నిలచిపోతుంది. యింక వెలితప్పదు. తప్పదు.

రామ:- ఇంతవరకు యేమీ జరుగలేదు. దానికింత కాదాంతం చేస్తున్నావా? వాణ్ని
యెగోవిధంగా మధ్యచున్నారే! నీవు ఊరుకుండు కర్మ! తెలియకలా వొడ్డు
కొని వుంటాడు. గిట్టనివాండ్లెవరైనా యిలా చేసివుంటారేమో?

రంగ:- కాదయ్యా శాస్త్రీ; దీనికంతా హంగామా రఘునాథరావుగారి యింటియందు
జరుగుతుంది.

రామ:- అట్లు చచ్చివాడలాడుతుంటే వాడెలా చేస్తాడయ్యా! యింతా యేకాడని
వాండ్లో కలిపించివుంటారు. నామాటనమ్ము. అంతదూరమున నేనుమాత్ర
మూరుకుంటానా? ఇంతెందుకు మావాణ్ని పిలిపిస్తానుండండి. ఓరే నుబ్బన్నా!
నుబ్బన్నా!

నుబ్బన్న:- ఏం బాబూ

రామ:- రమేశాన్ని పిల్చకరా!

నుబ్బన్న:- చిత్రంబాబూ (వెళ్ళును)

రంగ:- ఎన్నెన్నాచెప్పండి మీ యింట్లో వర్ణసంక్రమం ప్రాప్తిచింది. యింక ఊరు
కోడానికి పిలులేదు. వెలితప్పదు.

రామ:- ఎవరికన్నా బాగా బ్రతికావుకాబట్టి వెలివేస్తావు ఊరుకుండేకొంది దబాయి
స్తున్నావే. వెలితట ఎవరినినువ్వు వెలేనేది. నీకన్నా తప్పుడు తిండ్లు తిన్నది
యెవరని, నీకు మంచినిళ్లు పుట్టేది చూచుకో ముందీవుభాగ్య!

రంగ:- శాస్త్రీ మాటలు తిన్నగా రానియండి మిగిలిపోతున్నాను.

రామ:- ఎవరు మిగిలారు. పెద్ద మతకర్త బయలుదేరావ్.

రంగ:- కాశీమయ్యా! కుడవరానికూడు కుడిస్తే వెలితప్పదు! ముమ్మాటకి తప్పదు.

రామ:- శర్మా యింక నోరు మానుకో! వెలివేనే దేశకయ్యా! నాకు మీరనేదేంది,
నేనేదేస్తున్నా మిమ్మలందరినివెలి. ఇంక నాగడవత్రిక్కితే మెడబెట్టిగెంటిస్తా.
శాగ్రత. మీకందరికి పెద్దకులమొకటి తగలబడిందే. మీరంతా పెద్దలా! నన్ను
వెలివెయ్యకొనికీ మీరెవరు? మీతో నాకవసరంలేదు. బయటకు నడుముందు.
పో పెద్దనితివరుడవు బయలుదేరావు. దొంగకూతలు కూసికదూ - - -

రంగ:- మాటలు మిగులుతున్నావ్ శాస్త్రీ

రామ:- నవూ! ముందు నాగడవదాటి మళ్ళాడు. ఆనాడు రఘునాథరావుగారి
వాండ్ల కోడుక్కూ తగూడెట్టి చచ్చేట్లు చేసేవు, యిప్పుడు యీవిధంగా నా
అంకు కనుక్కోడానికి బయలుదేరావ్. మావాడు లోకాన్నిమించి ఏమీ
చేయడంలేదు. మీరంతానాటుగా తప్పుడుగడ్లు తింటూవుంటే మావాడు
స్వామ్యంగా తనమరచ్చినపిల్లను పెండ్లిచేసుకొంటున్నాడు. ఏం! యేకులమైతే
దేం మనస్సునకున చ్చివుడు. పురాణంలోకూడా బ్రాహ్మణుడు నాలుగుకులాల

పిల్లలనూ పెండ్లిచేసుకోవచ్చుననే ఉండే! నీముఖానికి నన్ను వెలివెయ్యడానికి
తెలిసిన్నావా? ఛా!

రంగ:- కాస్త్రీ యెంతేస్తానో చూస్తుండు.

రామ:- ఏడాప్. వెధవ్య. మవ్యచేనేదేమిటి. నలుగురురాకుండాఉంటారు. అంతేగా
మీరుగాకపోతే వారేవస్తారులే! యీతెలిసింపులకన్నా వారి అపరింపులే మెరుగు.
నుబ్బన్న:- (ప్రవేశం) బాబూ! చిన్నయ్య పట్టు మోల్లాడంటు. సరిగా బుగ్గవారిం
వస్తాడని శేఖరయ్య చెప్పిండు.

రామ:- నీవు తోటకెళ్లు - నాకులోపల పనుంది. (ఇద్దరుపోవుదురు - తెరపడును)

రెండవ రంగం

(తోటయందు శోభ పాటపాడుచుండును) (తెరలేచును)

శోభ-(గీతం)

సార్వకమానో నాప్రేమా!

చిమ్మచీకటలు కళమైనదేమో!

జీవిత మంతకారమై తోచెనదేమో!

చల్లనివేళల చిమ్మచీకటేతో

సార్వ

హృదయసీమలో వెన్నెలచూసే

జీవితచందుని కలగన్నానా?

కన్నులార గాంచగలేనా?

సార్వ

కమ్మగవిచ్చిన కమలాలు

“రొద్దు” కూసే రోయింటా!

నన్నేదింది మరసిందె నదేలో

సార్వ

రామ-(ప్రవేశింపుచు గీతం)

ఎందులకి విలాపమా!

మదిసందియ మొందగనేలా!

నీదెండములో రీయనిదారలు

తీర్చేదానికి నేనున్నామా!

ఓ చిన్నారివదినా!

కనుగొన్నామా! నీజీవితవ్యధ నేదిన్నామా!

తీరనిశలపులు తీర్చేదానికి

చూరనిహృదయం చూర్చేదానికి

ఎన్నోచూర్గాలున్నాయి!

ఎందులకి

నివలపులుకులికే వయారమంతా

తిన్నగచూశాడూ అన్నా

మదురభావవృధు వరిలోనున్నాడు

ఎన్నోమారులు ఎన్నోసారులు

నినుకన్నాడు మదిలోనున్నాడు

ఎందులకి

సార్వకమానే నీప్రేమా సార్వకమానే నీప్రేమ.

కమ్మివచీకటి నిచ్చునుమాడు

జీవితచంద్రిని మమరచంద్రిరం

చల్లనిదెన్నెల గాయసునిదము

ఎందులకీ

శోభ:- ఓ వరాలిచ్చే కళ్యాణీ! యిలా పయచేయండి!

రాజ:- (వచ్చి నిలచి దేవిగాన చేతులుంచి) బిడ్డా! ఎందులకలా కృంగిపోతున్నావు?
నీహృదయంలో సంగతి నాకు తెలుసు!

శోభ:- తమకు ఏమి తెలుసుతల్లీ! ఒక సారి శలవీయండి!

రాజ:- బిడ్డా నీవు! నీవుండే! అంటేనీవు!

శోభ:- అవును నీసేనమ్మా! యింత కడబడే దేవతవెలా ప్రత్యక్షమయ్యావమ్మా!

రాజ:- నీకంగారేదని అలా చెప్పవలసివచ్చింది. యింతగాదు. నీవు ఒక మంచి
అంబముగలిగిన ఒక.....

శోభ:- ఆ! ఆ! ఆ! యింక చాలుతల్లీ! నాకెవరికంలేదు.

రాజ:- ఔను అగ్రమయింది, నవయవన సుందరమూర్తి ఈ శేఖరునికదా!

శోభ:- ఎవరన్నారూ!

రాజ:- బిడ్డా! ప్రసాదించాను! సుఖింతువుగాత! నన్ను సర్వదా ధ్యానింపుచుండుము.
(అని పోబోవును)

శోభ:- ఒకటో దేవతగాక! పోకండి. (ఆపి) యిలాంటివరాలూ నాకేనా? మరెవరి
కన్నాయిస్తే వీపుచిట్టుతుంది!

రమేశ:- ((వినోదాన్ని) అమాట యిదివరకే సుబ్బన్న చెప్పనేచెప్పాడు!

రాజ:- వారు పస్తున్నారు నన్ను పోనియబ్బా! (వెళ్ళబోవును)

శోభ:- అన్నయ్యా! “వదిస వయార మొలకించినజేమి” కనుగొన్నావా!

రమేశ:- ఆసంగతి తనకే తెలియాలివచ్చి!

శోభ:- ఎక్కడలేని సిగ్గు యెంగుకు అడ్డువచ్చిందాఅని!

రాజ:- “సిగ్గువిడిస్తే శ్రీరంగమన్నారు”

రమేశ:- ఇది శ్రీరంగంగాదు మనరంగమే!

శోభ:- మనరంగమేమిటి యింక రెండుకోజులకు రాజ....

రాజ:- తగు శోభ తగు! అన్నాచెల్లెలు నన్ను సరసాలాడి వరసపడకపోతే! అన్నగా
ప్రసాదానికి చెల్లిన ఓబాగ్గిలేకపోయారు.

రమేశ:- శేనుండగా నాచెలిక చింతలేదుగా!

శోభ:- (నాలుగు చెప్పులన్నీ సైగచేయుదు) నాకండుకన్నయ్యా విచారము.

రాజ:- ఎందుకనది తెలియకుండానే వున్నదా?

రమేశ:- ఎందుకో చెప్పరాదు.

శోభ:- నాసంగతి నీకేం తెలుసు రాజు!

రాజ:- “వలపు తలపులో వయ్యార మొలుకు చున్నగో” మావదినా!

శోభ:- చిలిపి చులుకులు చులకనే భామా!

రమేశ:- ముంచిమాటన్నావుశోభ. యింకామిచ్చి చిలిపిచులుకు చూపి అయింది.

రాజు:- ఆ! అప్పుడే అందుకున్నావా! మేము పోలిక తీసి నిలిపివలసివలె! మరహిరుపలికేనే!
శోభ:- తేనెలాలకు తీయని ఈ నకలు నమా!

రాజు:- ఓటుజూసి వుంటే యెలాఅయినా ఆడవచ్చు.

రమేశ:- ఏలాటఅడిగా నీవే!

రాజు:- పరిపాటి మాటకూడా పలుకనిచ్చేలాగుంట్లోరు - ప్రేమనాభ్యుదయ మూర్తి గారు

రమేశ:- సరసాని పేమిగాని అసలుసంగతి అర్థంగాండే,

శోభ:- సంగతుంటేగా అర్థమయ్యేదానికి.

రాజు:- సంగ అమంది, శోభజీవితం.....

రమేశ:- శోభ ఆనందసంధాయని - పూజఫలించింది.

శోభ:- (నవ్వుముఖము నభినయించును)

రాజు:- ఎవరన్నారు!

రమేశ:- నేనేఅంటున్నాను. ఆభాద్యత నాదికదా! అందుకే ఆమె అభిప్రాయ మేలా వుందాఅని ఆలోచించాను.

శోభ:- అన్నయ్య అభిప్రాయమే నానికూడా!

రాజు:- మరి శంకరం ఏమన్నారు.

రమేశ:- ఏమంటాడు! ఆదిఅంతా నేను సరిచూచుకొంటానులే! మీరు తీరిక గానూగ్గు న్నారా కావలసినంత పనుంటే! పనిచూడండి. ఇంకవస్తాను. (పోవును)

(తెరలోనుండి) అమ్మా! రాజమ్మ, విన్నుల్ని బయట యెవరో పిలుస్తున్నారు.

రాజు:- నేవస్తాను శోభ!

శోభ:- నేనూవస్తున్నా యిద్దరిం కలసి నల్లుగాల. (ఇద్దరుకళ్ళుదురు తెరపడును.)

మూడవ రంగం

(శేఖరు యిల్లు శోభ)

శోభ:- (గీతంలో ప్రవేశం) ఈదిసమే నుదినమా

మాడివితకోడా మంగళభరదినమా

ఆళాతలూ పెనుగొనగా

పూచాపుష్పము విరిసిందే!

॥ యాది, ను॥

శేఖరు:- (మరోవైపునుండి ప్రవేశం) "యుం" మన మ్రోకలో మమ్మెట్రాలి

కమ్మగనాస్వాదించే "మమపును" కమ్మగ నాస్వాదించే

శోభ:-

సన్నలుపూచిన బాటలలో నా

చిన్నచంద్రుని వెన్నెలజల్లే దెన్నటికో

యిం నెన్నటికో

శేఖరు:-

చకోరమరచే పిలుపు పిలుపులో

చిన్నచంద్రుని చూపులునిలమా ! చకోరమా ! చకోరమా!

శోభ:-

పూచినపూలు రాలేవేళ

రానున్నదీ ఓవనరాణా!

శేఖరు:-

పూచినపూలు రాలకముసుపే

ప్రేమరొనామొడిలో జేర్తునే! ఓవనరాణి! ఓనారాదీ

శేఖరు, శోభ:-

ఈదినమూ! సుదినమూ

మాజీవివశోభా మంగళకరదినమూ॥

॥ యా.డి. సు॥

శేఖరు:- శోభా! యితవరకు మీఅన్నయ్య అభిప్రాయం వాకరం కావడంలేదు.

శోభ:- మీతో రమేష్ బాబు చెప్పివుంటాడేమో ననుకున్నా!

శేఖరు:- వాళ్ళ కళ్యాణము రోజుననేయని అన్నాడు.

శోభ:- మరి అన్నయ్య వప్పుకున్నాడేమో!

శేఖరు:- ఒప్పుకోకపోతే యేమిచేయ్యడం?

శోభ:- పూచినపూలు వాడి రాలిపోతాయికదూ!

(ఇంతలో శంకరంవచ్చి వెనుకకు వెళ్ళును)

శేఖరు:- మీఅన్నయ్య నిర్మలమూర్తి శోభా!

శోభ:- నూఅన్నయ్య నాహృదయం బాగాతెలిసినవాడు. నాకోరికేదైన త్యాగం చేస్తాడు.

శేఖరు:- ఇందుకంగీకరిస్తాడేమో?

శోభ:- అయితే ధన్యురాలను.

శేఖరు:- అయితే మీఅన్నయ్య వివాహమో?

శోభ:- అది మీమీద ఆధారపడివుంది!

సుబ్బన్న:- (తెరలో) శేఖరయ్యా! శేఖరయ్యా! నర్సరామ పిలుస్తుండాడు.

శోభ:- ఇలారా సుబ్బన్నా!

సుబ్బన్న:- ఏమాట!

శేఖరు:- చిన్నయ్య పెండ్లిమాట విన్నాడా పెదబాబు. ఏమంటున్నాడు?

శోభ:- మరి పెళ్ళికోస్తారా?

సుబ్బన్న:- మొన్న పయేటుకర్మగాడు, పెద్దయ్య చెబ్బలాడుకుంటే అయింది. ఆ చెబ్బతో నాయాబు రావడంలేండే?

శేఖరు:- అదికాదోయ్! పెండ్లికోప్పుకున్నారా?

సుబ్బన్న:- పలుకలేండి. నేనే అయ్యకు తెలియపండానుధలేఖ పెట్టుండ.

శోభ:- చూచారా?

సుబ్బన్న:- చూడకేంతమాట! ముందుచించారు. పయేటోడుతో తగురాగానే యే పలకండే.

శేఖరు:- నూనం అగంగీకారం అన్నమాట.

శోభ:- మంగళ్ళ ఏమంటుంది.

సుబ్బన్న:- సంతోషంగా ఉందమ్మా! యింకవస్తా.

శేఖరు:- నేనూ వస్తున్నా! శోభా యింట్లోపనిమాడు. (వెళ్ళును - తెరపడును)

నాల్గవ రంగం

(శర్మ యింట్లో ఆలోచిస్తూ ఉండును)

రంగశర్మ:- ఇంతవరకు నా ప్రజల పలువిధములుగా ప్రాకిపోయింది. రఘునాథరావుగారి చావుతో రాళ్ళపాలైంది. ఇంతవరకు నన్ను గౌరవంగా చూచినవాండ్లు యీ నాడు నాముఖం చూచేలాగుండేదు! ఇంతకు పతనం చెలాయినానంటే కాస్త్రీకి నాకు యెడముఖం పెడముఖమైంది. వెలియని బెదిరించబోతే పచ్చి సాంఘికవేత్తలా తయారయ్యాడు. పెండ్లి ఆర్థాటంహత్రం తీరుబడిలేకుండా వుంది. ఏవిధంగానైనా యిది జరిగకుండాచూడాలి, ఈరోజు రాజమృదు వాడుచేసుకున్నాడా బ్రాహ్మణీకానికే పెద్దతలవంపులు. వీడిదుంపతెగ కాస్త్రీ గాడు కుద్ధికాంగ్రెస్లా వరంతర వివాహంపట్ల ఉన్దేశ్యం చూపించాడు. ఇప్పుడు లోబడినా నమ్మరు. ఉన్న గౌరవంకాస్త పోతుంది. యేవిధంగానైనా సరే యిది తప్పేలాగు చూడాలి (తెరలోకి చూచి) రాజమృదులాగుంది. యిక్కడకు పిల్చికట్టేస్తా. తరువాతసంగతి ఆలోచించుకోవచ్చు. ఓఅమ్మాయీ యిటురా?

రాజ:- (ప్రవేశం) ఎందుకు పంతులుగారు.

శర్మ:- ఇటు నిలబడు.....

రాజ:- ఎందుకు పిల్చారండి. పనుంది. వెళ్ళాలి చెప్పండి.

శర్మ:- ఇటురా! (అని చెయ్యిపట్టుకులాగును)

రాజ:- ఏది నీబలవంతం. మనిషినితాకితే మర్యాదదక్కదు. (పెనుగు లాడును)

శర్మ:- ఓసి భడవా! నీముఖానికివోడు నామర్యాదంచుతున్నావా? (గుడ్డతో కట్టప్రయత్నించును)

రాజ:- ఓరిగిండా! అడవిజను నన్ను బలత్కారంగా కట్టప్రయత్నిస్తావా? నీదుడా (కొరకబోవును)

శర్మ:- పోవే గుంటముండా! నీమూలాన మాజాతికే తీరనికళకం. (అనిలోనికి వెటుకపోవును)

మల్లన్న:- (పాటతోప్రవేశం)

రండయ్య రండయ్య పప్పురూపరెల్లం

పప్పులో నెయ్యేని బువ్వేని పుట్టినేని జాబ్బు బాబు

రండ

జాబ్బంటి జోరుగనుంటాది

చిన్నయ్య పెళ్ళంటి చిన్నోరు పెడోరు

రండ

యేకమయ్యేరోజు వచ్చింది

"జోరు" జోరుగనుంటె సారెసారెకుట్రాగ

దేవుమంటూ త్రేపి వడ్డము

రండ

రాందోళ్ళు మోగురాని రయి రయి అంటాను

జోరు జోరుగపెళ్ళి బాబుబాగు జరిగె

రండ

రాజమ్మ:- (తెరలో) ఓ నుబ్బనూమ ఓ నుబ్బనూమ! సేనిక్కడున్నా!
 నుబ్బన్న:- (వినినట్లు చెవిపెట్టి) ఏది రాజమ్మగొంతులాగుందే (అని లోనికిపోవును.
 క్షణతో కొట్టినట్లు శబ్దము చేయును. రంగశర్మను మెడబట్టి త్రోయగా తూలి
 పైజీమీదపడి లేవమంకించుచుండును)
 నుబ్బన్న:- ఓరి దొంగ నాయా! యేందిరేసివు చేసినపని రాజమ్మను కట్టుకుండా
 నాకొడకా. రాజమ్మా? యీదొంగనాయాన్ని సేతీసుకొస్తా నీవుపో!
 రాజ:- తొందరగా రామామ (పోవును)
 నుబ్బన్న:- ఏంరే యడవనాయాల (తన్నును, నీకెట్టాప్యాన మొప్పిందిరాపిచ్చినాయాల
 యెప్పుడూ తక్కుడు పనులేలా నాకొండే! ఛా నీపాసంతీస్తా నాయా! నాచే
 తిలో వడ్డావులే వీళ్ళకు వాళ్ళకు తగూళెట్టుంగాదురా నాకొడకా! నాకడాకా
 చూపిస్తారా!
 శర్మ:- ఒరే నుబ్బన్నా! నామాటనిస్తరా!
 నుబ్బన్న:- ఏందెహే! నీమాట; నినుచెప్పతీసుక తన్నా(లేయ్.
 శర్మ:- మర్యాద గలవాడినిరా (లేవలేక లేచును)
 నుబ్బన్న:- నీమర్యాద నాకేందెహే! నడునాయాల (మెడబట్టి త్రోసుకపోవును
 తెరపడును)

అయిదవ రంగం

(భారతమాత పటము - నరసయ్య - శంకరం - రమేశ్ - శేఖర్
 మంగమ్మ, శోభ, రాజమ్మ, కూలీలు పెండ్లిసంధానం తెరలేచును)

శేఖరు:- ఈజాతో మా కూలీల కష్టములు గమనించగలిగే అవకాశంనాకు నామిత్రులు
 గలుగజేసినందుకు నాసంతోషమును మాకుటుంబములోని వారితో సమానులగు
 కూలీలకు, ప్రజలకు తెలుపుచూ సమ్మెకోజాలనుకూడా లెక్కలో కలుపు
 కొనుచు వారకోరిన కోర్కెలన్ని వారికి సంతోషపూర్వకంగా నొసంగుచు
 మాతండ్రిగారి తరపున నన్ను మన్నింపవలసినదిగా ప్రార్థిస్తున్నా ఇందుకు
 రమేశ్ బాబు యేంతయు ప్రసంగార్హుడు.
 రమేశ్:- ఇందులో నాఘనత యేమియులేదు. కష్టపడిందిమీరు మీకు మార్గదర్శకు
 డుగావున్నది శంకరం నాదిమాట మాత్రసహాయంగాని వేరుగాదు.
 శంకరం:- ఇందు నా ప్రజల యేమిలేదు. యిదిఅంతా ప్రజాబలం పేదల సంఘబలం.
 మనయొక్క సంఘభావమే మనకన్నా గొప్పవారైకూడా మనతోబాటు
 మనలో కష్టపడి, కష్టజీవులలో నుండదలంచిన యీనామిత్రులకు నాతోడి
 సహోదరులయెదుట చెండు రత్నాలను ప్రసాదించదలచాను. చెల్లీశోభా! ఆమ్మా
 రాజమ్మా! యిటురండి. (శోభచేతిని శేఖర్ చేతిలోను, రాజమ్మచేయి రమేశ్
 చేతియందుంచి పూజనాల్సిన మార్పించును)

రామకృష్ణి:- (ప్రవేశం చేతికట్టతో) నాయనలారా సంతోషము. నేనువస్తువున్న మీయందరిలోకి. మీయందరికి నాధన్యవాదాలు. యాగాగ వృద్ధయములతో యువ కులైన మీరు ఆచరించిన సాంఘికవిధానం చాలా సంతోషించుచున్నది. నేను చాలావరకు ఛాందసుడనై యీనరసయ్యను. అంటే యిప్పటి నావియ్యంతుణ్ణి యెన్నో భాదలు పాలుచేసేను. నాలోపున్న తప్పులు తగ్గించండి. మిమ్ములను ప్రార్థిస్తున్నాను. (నరసయ్య యెదురుపచ్చి కాస్త్రాని కాగలించును)

సుబ్బన్న:- (ప్రవేశం) ఆగండిబాబు! ఆగండి. ఇడిగో దొంగనాయాలు, వీడేసేసింది. యంతవని! యాడ్చుకొచ్చా నాకొండెను

రామ:- సుబ్బన్నా! ఇంకవీడ్చి పూరిచెలుపలకు సాగనంపిరాబాబు.

సుబ్బన్న:- అలాగే (వెళ్ళును)

రామ:- (శేఖరులతో, రవీశ్వరాజమ్మలు, నమస్కరింతురు: కాస్త్రాని అంగరిని కాగ లించుకొని అశీర్వాదించినట్లు నటించును)

శంక:- కష్టజీవులారా! నేటి భారతదేశంలో స్వతంత్రంగా జీవించడానికి అవకాశం దొరికింది; నేటి కేదజీవుల ప్రభువైగింది. సంఘీభావనలో వుండే గొప్ప తనమే ప్రభువులను, ప్రభుత్వమును, మార్చగలిగింది. ప్రజలంటే యీరోజు కేదలకు తెలిసింది. ప్రజాబలం గురించారు తెలుచుడిదాదలు. ప్రజాశక్తికి బిరుదు లేదు. భారతదేశంలో స్వతంత్రభేరి యధార్థంగా మ్రోగింది. (తేలో భేరి మ్రోతతో పాటుప్రారంభం) స్వరాజ్య - జిందాబాద్.

అందరు:- (గీతం)

ధనధనామని - ధనధనామని - ధనధనామని

స్వతంత్రభేరి మ్రోగింది

పేదజీవుల - జీవనభోగలో - ప్రభలువెరిగె

పేదలజయభేరి మ్రోగింది

॥ధన॥

కళదిశల్ - కారుమారుగా - తల్లడమొంది

రణగణధ్వనితో - స్వతంత్రభేరి మ్రోగింది

॥ధన॥

రక్తధారలో జీవితమంతా - జీవించేటి

కష్టజీవుల - స్వతంత్రభేరి మ్రోగింది

॥ధన॥

వజలందరును - ప్రభుత్వమై

ప్రభుత్వమంతా ప్రజలైపోతే

ప్రభలు - వెరిగె - ప్రభావభేరి మ్రోగింది

॥ధన॥

స్వతంత్రధారతి స్వతంత్రభేరి

నవ్యకళలతో నవోల్లాసముగ

ధనాధనామని స్వతంత్రభేరి మ్రోగింది

॥ధన॥

సంపూర్ణము

ఆంధ్రరత్నప్రెస్, తెనాలి,

